

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

ÇOCUK MASALLARINDA KİŞİLERARASI ÇATIŞMA
ÇÖZME SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin OZAN DEMİR

ANKARA
Ekim, 2009

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI**

**ÇOCUK MASALLARINDA KİŞİLERARASI
ÇATIŞMA ÇÖZME SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin OZAN DEMİR

Danışman: Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

**ANKARA
Ekim, 2009**

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Prof Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamda kategorilerin kodlanma aşamasında zaman ayırıp çaba gösteren matematik öğretmeni Mehtap OZAN'a ve felsefe öğretmeni Demet KARACABEY'e; çalışmamda beni yönlendiren Çankaya Üniversitesi Öğretim Görevlisi Hatice BAYINDIR'a; çalışmanın yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen Habibe DİLSİZ'e teşekkür ediyorum.

Okuduğum masalları keyifle dinleyen ve verdikleri tepkilerle çalışmama katkı sağlayan öğrencilerime, kızıma; hayatımın zor dönemlerinde beni yalnız bırakmayan ve beni destekleyen babama, anneme ve eşime teşekkür ederim.

Yasemin OZAN DEMİR

ÖNSÖZ

Bu araştırma, masalarda yer alan kişilerarası çatışma çözme sürecinin özelliklerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Model olarak öğrenme, çocukların sıklıkla kullandıkları bir öğrenme biçimidir. Çocuklar, içinde yaşadıkları toplumsal ortamdaki bireylerin yanında, okudukları/ dinledikleri masal ve öykülerdeki kahramanları da model alabilmektedirler. Bu araştırmada anne ve babası, kardeşleri, arkadaşları ile kişilerarası çatışma yaşayan çocukların çatışmaya olan yaklaşımlarını ve çatışma çözme becerilerini model aldıkları masal kahramanlarının belirleyebildiği sayılıştısından hareketle, masalardaki kişilerarası çatışma çözme süreci incelenmiştir. Türkiye’de ve yurt dışında masal ve öykülerin, çatışma çözme becerisinin kazandırılması sürecinde bir araç olarak kullanıldığı, masalarda yer alan çatışmalarla ilgili öğrencilere ve okulöncesi çocuklara yöneltilen sorularla hem çocukların mevcut çatışma çözme eğilimlerinin belirlenmeye çalışıldığı hem de yıkıcı çözüm biçimleri üzerine konuşularak yapıcı çözme becerilerinin kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Çocukların çatışma çözme becerilerini daha çok toplumsal öğrenmeyle edindikleri; ailelerin ve öğretmenlerin yapıcı ve yıkıcı çözüm biçimleri konusunda yeterli bilgiye sahip olamayabilecekleri düşünüldüğünde bilinçli bir yönlendirme olmaksızın çocuğun kendi başına okuduğu/ dinlediği masalarda yer alan çatışma çözme biçimlerinin çocuk üzerindeki olası etkilerini ortaya koymanın, masalarda yer alan kişilerarası çatışmaların incelenmesiyle olanaklı olabileceği düşünülmüştür. Bu çalışmanın amacı masalarda yer alan kişilerarası çatışmaların nicel verilerinden yola çıkılarak masalardaki kişilerarası çatışma çözme sürecinin niteliğini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın ilk bölümünde; problem, amaç, önem, sınırlılıklar, tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal temelleri ve ilgili araştırmalar sunulmuştur. Üçüncü bölümde yöntem, araştırma modeli, araştırma grubu, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde bulgular ve yorumlara yer verilmiş, beşinci bölümde sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

ÖZET

ÇOCUK MASALLARINDA KİŞİLERARASI ÇATIŞMA ÇÖZME SÜRECİ

Ozan Demir, Yasemin

Yüksek Lisans, Eğitim Psikolojisi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selahiddin Öğülmüş

Ekim 2009, 163 Sayfa

Çatışmaya ilişkin var olan olumsuz yargılar, kişilerin deneyimleri sonucu ortaya çıkmış yanlış algıların sonucudur. Bu yanlış algılar yeni yaşam deneyimleri yaratarak değiştirilebilir. Araştırmada, çatışmaya ilişkin algıların ve çatışma çözme becerisinin oluşmasında çocuk masallarında geçen kişilerarası çatışma süreçlerinin çocuğun çatışma çözme becerisini destekleyecek niteliklere sahip olup olmadığını, erken çocukluk döneminde toplumsallaşma sürecinin başında sayılan çocuklarda çatışmayla ilgili olumlu algılar oluşturma ve onlara etkili çatışma çözme becerisi kazandırmanın masallar aracılığıyla olanaklı olup olmadığını anlayabilmek için masallarda geçen kişilerarası çatışma çözme süreçlerinin özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çocuğun bilişsel, dilsel, duygusal, toplumsal ve ahlak gelişimini desteklediği düşünülen masalların çocuğun çatışma çözme becerisi üzerinde etkili olabileceği varsayılarak masallarda yer alan çatışma çözme süreçlerini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada, yayınevlerinde en çok satılan masal kitapları arasında olduğu düşünülen *Masal Parkı*, *Masal Sokağı*, *Çikolatalı Masallar*, *Masal Ülkesi* kitaplarında yer alan toplam 497 masal incelenmiş, bu masalların 126'sında kişilerarası çatışma saptanmıştır. Kişilerarası çatışma içeren bu masallardaki tarafların sayısı, taraflara destek olanların sayısı, çatışma nedeni, çatışma çözme biçimi, çatışmanın sonucu ve çatışmanın sonunda tarafların duygusu içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

Çatışmaların nedenleri ve çatışma çözme yöntemleri ile ilgili kategorilerin oluşturulmasında Johnson ve Johnson (1991)'in çatışma çözme yöntemleriyle ilgili oluşturduğu 5'li modelden; çatışmanın nedenlerine ilişkin kategoriler için de Schrupf, Crawford ve Bodin (2007), Türnüklü (2006) ve Öğülmüş

(2006)'ün çalışmalarında yer alan Glasser'in kontrol kuramından yola çıkılarak oluşturulan çatışma nedenleri listesinden yararlanılmıştır. Belirlenen kategoriler çerçevesinde incelenen masallardaki çatışma çözme sürecine ilişkin analizler Excel 2003 ve SPSS programlarıyla (frekans ve yüzde dağılımları, kategorilerin birbirleriyle ilişkisi) saptanmıştır.

Masallardaki kişilerarası çatışmaların nedenleri incelendiğinde, masalların % 55'inde (n=69) "karşılanmayan psikolojik gereksinimler" den; % 39'unda (n=49) "farklı değerler"den; % 6'sında (8) "kıt kaynaklar"dan kaynaklanan çatışmalar tespit edilmiştir. Masallardaki kişilerarası çatışmaların çözüm biçimlerine bakıldığında, masalların % 34'ünde (n=43) "güç kullanma"; %29'unda (n=37) kategori dışı; % 16'sında (n=20) "uzlaşma"; % 11'inde (n=14) "geri çekilme"; % 6'sında (n=8) "uyuma"; % 3'ünde (4) "işbirliği"; çözüm biçimleri kullanılmıştır. Masalların %56'sı (n=73) kazan-kaybet; %17'si (n=22) kazan-kazan; %10'u (n=13) kaybet-kaybet ile sonuçlanmıştır. Kişilerarası çatışma içeren masalların % 17'sinin (n=21) ise sonucu belli değildir. Masallarda kişilerarası çatışma sonunda tarafların duygularıyla ilgili geçen sözcükler dikkate alınarak elde edilmiş veriler incelendiğinde masalların %48'inde (n=61) olumsuz; %17'sinde (n=21) olumlu duyguları ifade eden sözcüklere yer verildiği; %35'inde (n=44) ise duygu bildiren herhangi bir sözcüğe yer verilmediği görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bulgular, incelenen masallardaki çatışma çözme biçimlerinin %51'inin çocuğa kazandırılmak istenilen yapıcı çatışma çözme yaklaşımından uzak olduğunu göstermektedir. Masallarda yer alan kişilerarası çatışma çözme biçimleri ve sonuçları farklı olmakla birlikte güç kullanma yöntemi ile kazan-kaybet sonucunun ağırlıkta olması çocuk yazını içerisinde yer alan tüm masalların çocuğun gelişimini destekleyecek nitelikte olmadığını göstermektedir.

SUMMARY

CONFLICT RESOLUTION IN FAIRY TALES FOR CHILDREN

Ozan Demir, Yasemin

MA, Educational Psychology

Supervisor: Prof. Dr. Selahiddin Ögülmüş

October 2009, Page (163)

Negative conclusions regarding conflicts are results of mistaken perceptions derived from people's own experiences. Such mistaken beliefs can thus be modified and improved with the help of new experiences. This study aims to investigate the conflict resolution processes in fairy tales for children in order to uncover whether it is possible to equip children with effective conflict resolution skills and to create positive perceptions about conflicts in children, who are just beginning to socialize, through fairy tales. In this respect, the study further aims to present the characteristics of the conflict resolution processes in fairy tales to see whether the conflicts and the conflict resolution methods that are employed in fairy tales for children are capable of supporting children in their conflict resolution processes.

In this study, which assumed that fairy tales which are thought to be supportive of children's cognitive, linguistic, emotional, social and moral development can have an effect on children's conflict resolution skills and thus aimed to investigate the conflict resolution processes in fairy tales, 497 fairy tales from four different best-selling fairy tale collections –*Masal Parkı* 'Fairy Tale Park', *Masal Sokağı* 'Fairy Tale Street', *Çikolatalı Masallar* 'Chocolate Fairy Tales', *Masal Ülkesi* 'Fairy Tale Country'- were examined, and interpersonal conflicts were identified in 126 of them. The content analysis method was employed to investigate data including the number of parties involved, the number of proponents in each party, the reasons behind the conflicts, the conflict resolution methods, the results of the conflicts, and the emotional states of the parties involved after the conflicts have been resolved.

In determining the criteria for the conflict resolution methods and the reasons behind the conflicts, Johnson and Johnson's (1991) five-category model of conflict resolution was adapted for the conflict resolution methods, while for the classification of the reasons behind the conflicts, the list of

reasons based on Glasser's control theory (cited in Schrumpf, Crawford and Bodin: 2007, Türnüklü: 2006, Öğülmüş: 2006) was adapted. The data collected were analyzed using Excel 2003 and SPSS (the distribution of the frequencies and the percentages, and the relation between the categories).

In the examination of the reasons behind the conflicts in the fairy tales, the percentage of the conflicts in the fairy tales due to limited resources was 6 (n=8), that of the conflicts due to ignored psychological needs was 55 (n=69), that of the conflicts due to different values was 39 (n=49). In the examination of the conflict resolution methods employed in the fairy tales, the percentage of the withdrawal method was 11 (n=14), that of the compliance method was 6 (n=8), that of the physical power use method was 34 (n=43), that of the negotiation method was 16 (n=20), that of the collaboration method was 3 (n=4), and the percentage of the other methods was 29 (n=37). The percentage of the conflicts which had a win-win resolution was 17 (n=22), that of the conflicts which had a win-lose resolution was 56 (n=73), that of the conflicts which had a lose-lose resolution was 10 (n=13), and the percentage of the unresolved conflicts was 17 (n=21). In the examination of the words which express the parties' emotions after the conflicts have been resolved, it was observed that in 17% (n=21) of the fairy tales the emotion was positive, in 48% (n=61) the emotion was negative, while in the rest (35%; n=44) there was no specific emotion word employed.

Based on the findings of the study, 51% of the conflict resolution methods employed in the fairy tales were far from the constructive conflict resolution methods that are desired in children. Although the conflict resolution methods and the results of the conflicts vary across the fairy tales, the fact that the physical power use method and the win-lose resolution were mainly employed in the fairy tales reveals that not all fairy tales included in children's literature are supportive of child development.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER	ix
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem	1
Amaç	5
Önem	5
Sayıtlar	6
Sınırlılıklar	6
Tanımlar	6
BÖLÜM II	7
KURAMSAL ÇERÇEVE	7
ÇOCUK YAZINI	7
Kitapların Çocuk Gelişimine Etkileri	7
Dil Gelişimine Etkisi	7
Bilişsel Gelişime Etkisi	9
Kişilik Gelişimine Etkisi	9
Toplumsal Gelişime Etkisi	11
Sorun Çözme Becerisine Etkisi	12
Masal	16
Masalların Eğitici İşlevi	17
Masallarla İlgili Yapılmış Araştırmalar	23
Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar	23
Yurt İçinde Yapılmış Çalışmalar	24
ÇATIŞMA	27
Çatışmanın Tanımı ve Özellikleri	27
Kişilerarası Çatışma	29
Çatışma Çözmede Temel Beceriler	32
Çatışma Çözme Sürecinde Duyguların Önemi	34
Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri	35
Çatışma Çözme Biçimleri	40
Çatışmanın Sonuçları	46
Çocuklarda Çatışma Çözme	47
Çocuklarda Amaç ve Davranış İlişkisi	50
Çocuklarda Duygu ve Davranış İlişkisi	51
Çocuklarda Duygu ve Amaç İlişkisi	52
Akran-Kardeş ve Aile ile Yaşanan Çatışmalar	53
Çatışmayla İlgili Yapılmış Araştırmalar	55
Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar	55
Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar	57
BÖLÜM III	61
YÖNTEM	61
ARAŞTIRMA MODELİ	61
İçerik Analizinin Temel Özellikleri	62

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	63
VERİLERLE İLGİLİ KATEGORİLER	63
Çatışma Nedenleriyle İlgili Kategoriler	64
Çatışma Çözme Biçimleriyle İlgili Kategoriler	69
Çatışmanın Sonuçlarıyla İlgili Kategoriler	72
Çatışmanın Sonunda Tarafların Duygularıyla İlgili Kategoriler	73
Çözümleme Birimlerinin Belirlenmesi	75
Sayım Sisteminin Belirlenmesi	75
Güvenirlilik	75
Geçerlik	76
VERİLERİN TOPLANMASI	76
VERİLERİN ANALİZİ	77
BÖLÜM IV	79
MASALLARDAKİ KİŞİLERARASI ÇATIŞMALARIN ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN	
BULGULAR, YORUM ve TARTIŞMA	79
Çatışmanın Varlığı	79
Çatışmada Taraf Olanların Sayısı	81
Çatışan Tarafları Destekleyenlerin Sayısı	83
Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri	85
Karşılansınmayan Psikolojik Gereksinimlerden Kaynaklanan Çatışmalar	86
Farklı Değerler ve Önceliklerden Kaynaklanan Çatışmalar	96
Kıt Kaynaklardan Kaynaklanan Çatışmalar	102
Kişilerarası Çatışmaların Çözüm Biçimleri	108
Çatışmanın Sonucu	127
Çatışma Sonunda Tarafların Duygusu	134
TARTIŞMA	137
BÖLÜM V	140
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	140
SONUÇLAR	140
ÖNERİLER	143
Uygulamaya Yönelik Öneriler	143
Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler	144
KAYNAKÇA	146

ÇİZELGELER

Çizelge 4.1. Masallardaki Kişilerarası Çatışma Dağılımları.....	79
Çizelge 4.2: Masallarda Kişilerarası Çatışmalarda Taraf Olanların Dağılımı ..	81
Çizelge 4.2.1: Masallarda kişilerarası Çatışmalarda Taraf Olanların.....	82
Çizelge 4.3: Çatışan Tarafları Destekleyenlerin Dağılımı	83
Çizelge 4.3.1: Tarafları Destekleyenlerin Sayısının Kişilerarası Çatışma Çözme Biçimine Göre Dağılımı	84
Çizelge 4.4: Kişilerarası Çatışmaların Nedenlerine Göre Dağılımı	86
Çizelge 4.1: Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimlerin Türüne Göre Dağılımları	86
Çizelge 4.5: Kişilerarası Çatışmaların Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımları .	109
Çizelge 4.5.1: Çatışma Nedenlerinin Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımı	125
Çizelge 4.6: Çatışmaların Sonuçlarına Göre Dağılımı	127
Çizelge 4.6.1: Kişilerarası Çatışma Sonuçlarının Çatışmanın Nedenlerine Göre Dağılımı.....	127
Çizelge 4.6.2: Kişilerarası Çatışma Sonuçlarının Çatışmanın Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımı	128
Çizelge 4.7: Çatışma Sonrası Tarafların Duygularına Göre Dağılımı.....	134

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmaya ilişkin sorun durumu, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları yer almaktadır.

Problem

İnsan biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel bir varlıktır. İnsan, yaşamı boyunca toplumsal ilişkiler ağı içerisinde yer alır ve başka insanlarla etkileşimde bulunur. İnsanın ait olduğu toplumsal yapı onun psiko-toplumsal gelişimini etkiler. Toplumsal rollerin öğrenilmesi, kişilerin belli norm ve değerleri kazanması toplumsal bir yapı içerisinde gerçekleşir. Bu toplumsal roller, norm ve değerler, ahlak kuralları, toplumdaki yazılı ve yazısız kurallar toplumdan topluma değişen yapılardır ve bir bütün olarak söz konusu toplumun kültürel değerlerini oluşturur (Çelebi, 1994).

İnsan, bir taraftan yaşadığı toplumun kültürel izlerini taşıırken diğer taraftan sanatsal etkinlikler gibi eylemlerle kültürel değişime ve gelişime katkıda bulunur. Hem kişisel hem de toplumsal bir özellik taşıyan sanat, sanatçılar aracılığıyla kültüre yeni manevi öğeler katar. Sanatçı, yaşamda gözlemlediği herhangi bir olayı ya da sorunu kendi duygu ve düşüncelerini katarak estetik imgelerle yorumlar ve insanlara toplumsal gerçeklikleri göstererek onları bir adım daha ileriye taşır (Erinç, 1995).

Sanatın bir kolu olarak yazın sanatı, kültürel bir varlık olan insanın yaşamı anlaması, kendini tanıması noktasında yol göstericidir. Yazınsal ürünler insanın duygu ve düşünce dünyasını önemli ölçüde etkiler. Bu ürünler, okulöncesi dönemden başlayarak empati, iletişim, duyguları anlama ve adlandırma, olayların farklı yönlerini görme ve anlama gibi olumlu sorun çözme yönelimi için de gerekli olan becerilerin kazanılmasında büyük rol oynar (Juan, 2006; English, 2000; Bell, Dawson, Neison ve Savoie, 1997; Luke ve Myers, 1994).

Toplumsallaşma sürecinde özellikle okulöncesi dönemde çocuk, yoğun bir merak ve gözlem gücüyle çevresindeki kişilerin davranışlarını, olaylara verdikleri tepkileri, dili kullanma ve duyguları dile getirme biçimlerini model alır. Çocuk, bu dönemde yalnız gördüklerini değil kendisine okunan yazınsal ürünlerdeki kişileri de model alır. Çocukluk dönemi boyunca çocuğa okunan ya da çocuğun bizzat kendisinin okuduğu yazınsal ürünlerdeki kahramanlar, kahramanların olaylara bakış açısı, bu yazınsal ürünlerde verilen iletiler çocuk için birer özdeşim ögesi olur. Özellikle okulöncesi dönemde düşsel kurgusuyla çocuğun ilgisini çeken ve eğitici niteliği olan masallar çocuğun psiko-sosyal gelişimini destekler (Sever, 2002).

Johnson ve Reed (1996) *Çocukların Çatışma Çözme Becerilerini Geliştirme* üzerine yaptıkları çalışmalarında çocuk yazınından yararlanmışlar, bir çatışmayı ve çatışmanın çözümünü tanımlamada, bu çözümü tartışmada ve içe bakış konusunda yazınsal ürünlerin oldukça etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

İletişim ögesi olan dilin, toplumsal rollerin, toplumsal norm ve kuralların, evrensel değerlerin öğrenilmesinde; soyut kavramların gelişmesinde çocuk yazınının diğer türleri gibi masalların da büyük bir etkisi vardır. Söz konusu değerleri çocuğa sezdirerek öğreten nitelikli çocuk yazını ürünleri, çocuğa çatışma çözme becerisinin kazandırılması için gerekli olan iletişim becerisi, dili doğru ve etkili kullanma, olayların farklı yönlerini görüp anlama; farklı değerleri, karakterleri, yaşam biçimlerini, toplumsal durumları, duygu ve düşünce dünyalarını anlama becerisinin kazandırılmasında önemli bir rol oynar (Sever, 2002).

Yaşamın doğal bir parçası olan ve doğru algılandığında insana öğrenmek ve üretmek için fırsatlar sağlayan çatışmalar aynı zamanda kendi içindeki harekete geçirici enerjisi ile daha önce olanaklı olmayan seçeneklerin üretilmesine katkı sağlar (Schrumpf, Crawford ve Bodine, 2007). Bu yönüyle düşünüldüğünde ait olma, sevilme, kabul görme gibi psikolojik gereksinimlerin doyurulması sırasında ortaya çıkan ve insanın benliğini güçlendirmesini sağlayan çatışmalar çocuğun gelişimini destekler.

Çocuk, doğduğu günden itibaren çevresiyle etkileşime girer. Gereksinimlerini önce ağlayarak, sonra işaretlerle ya da basit hecelerle daha sonra da sözcüklerle ifade etmeye çalışır. Ailesiyle girdiği etkileşim sürecinde

kimi zaman tercihleri engellenir kimi zaman da çocuk başkalarına bağımlı olduğu için performansını tam olarak ortaya koyamaz. Çocuk, bilişsel gelişiminin bir özelliği olarak belli bir dönem düşüncesinde ben-merkezli olduğu için ailesiyle, arkadaşlarıyla istekleri konusunda çatışmalar yaşar. Okulöncesi dönemde ve okul çağlarında ailenin kısıt kaynakları nedeniyle de istekleri engellenir, değer ve öncelikler konusunda da yine aileyle anlaşmazlıklar yaşar. Toplumsal çevresi okul yıllarında genişleyen çocuk arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle de sorunlar, duygusal anlamda uyuşmazlıklar; değerler, önceliklerle ilgili birtakım çatışmalar yaşar.

Sanatsal bir ürün olan çocuk kitapları, somut yaşam deneyimleri ile çocuğun somut yaşamı içinde duyup yaşayamayacağı şeyleri yaşamasına olanak tanır. Kitaplarda sunulan yaşam durumları çocuğun değişik kişiliklerle tanışmasını sağlayarak onun kendini tanımasına ve kendini başkalarıyla karşılaştırmasına da olanak sağlar. Sanatsal iletiler, çocukların dengeli ve sağlıklı bir kişilik edinmesinde, insan haklarına saygılı, yaratıcı kişiler olarak yetişmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Sever, 2002).

Carlsson-Paige¹ *How One Book Made a Difference* (1990) adlı makalesinde “kanlı sivil savaş”ın yaşandığı San Jose Las Flores’teki çocukların savaş zamanı neler yaşadıklarını dolaylı olarak -onları travma etmemek için- öğrenmek için *Swimmy* adlı öyküden yararlanmıştır. Öyküyü okuduktan sonra çocuklar öyküdeki balıkla özdeşim kurarak balıkla kendi yaşamları arasında benzerlikler kurup yaşadıklarını anlatmaya başlamışlardır.

Özdeşim ögesi olarak yazınsal ürünlerdeki kahramanlar; çocukta sorun çözme becerisinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı için, bu ürünlerde yer alan örneklerin de sağlıklı ve çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyecek nitelikte olması gerekir. Çünkü çocuk, olumsuz örnekleri de özdeşim ögesi olarak seçebilmektedir.

Beş yaş grubundaki 72 çocukla yapılan bir çalışmada (Juan, 2006) öykü tamamlama çalışması yaptırılmış ve çalışmanın sonunda temel toplumsal becerileri içeren öyküleri dinleyen çocukların uzlaşmacı, toplumsal gerginlik içeren öyküleri dinleyen çocukların bencil ve gergin, geleneksel öyküleri

¹ Lesley Üniversitesi Çocuk Eğitimi Profesörü

dinleyen çocukların da öyküdeki koşullara uyum sağlayabilen davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir.

Çocukların duyuşsal, bilişsel gelişiminde, özdeşim kurmasında, etkili olan çocuk kitapları; yaratılan kahramanlar ve yansıtılan iletilerle, erken çocukluk döneminden başlayarak kişilerin demokratik değerleri tanınması, demokratik kültürü yaşam biçimine dönüştürebilmesinde bir araç işlevi görebilir. Çocuk kitaplarında oluşturulan duyarlılıklar, onların kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak kurgular, benlik duygusunun gelişmesine katkı sağlayabilmekte, sorun çözme konusunda olumlu tutumlar sergileyen kahramanlar kin, nefret, düşmanlık gibi duygularla baş etmede çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Sever, 2002).

Çocuğun sınırlı somut yaşamı içinde toplumsal becerilerini, empati gücünü geliştirmenin; özdeşim kurabileceği örnekleri artırmanın en etkili yollarından biri olan yazınsal ürünler ve bunlarda yer verilen toplumsal etkileşim, sorunlara yaklaşım ve çözüm biçimleri, çocuğun duygusal gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuğun vicdan gelişimini destekleyen, karşısındakini de düşünen bir anlayış içerisinde sunulan sorun çözme yaklaşımlarını içeren yazınsal ürünler; çocuğun dengeli ve olumlu bir kişilik kazanmasını, demokratik kültürün değerleriyle uzlaşmasını sağlayacaktır (Sever, 2002).

Çocuklarda çatışma çözme becerisini etkileyen değişkenlerden birinin masallar olduğu sayıtlısından hareketle bu çalışmada masallarda yer alan çatışma çözme süreçleri belli kategorilere göre incelenmiştir. Araştırmanın problemini, çocuk masallarındaki (*Masal Sokağı*, *Masal Ülkesi*, *Çikolatalı Masallar*, *Masal Parkı*) kişilerarası çatışma çözme sürecinin belli kategoriler çerçevesinde (çatışmanın var olup olmadığı, var olan çatışmaların nedeni, çözüm yöntemi, çatışmanın sonucu, çatışmada taraf olanların ve tarafları destekleyenlerin sayısı, çatışma sonrası tarafların duygusu) ortaya çıkarılması oluşturmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, masalarda kişilerarası çatışmaların ne sıklıkta yer aldığı ve nasıl ele alındığının saptanmasıdır. Bu genel amaç doğrultusunda, araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. Masalarda kişilerarası çatışmalar hangi sıklıkta yer almaktadır veya yaygınlık oranı nedir?
2. Çatışmalar hangi nedenlerden kaynaklanmaktadır?
3. Çatışmalara taraf olanların sayısı nedir?
4. Çatışan tarafları destekleyenlerin sayısı ne kadardır?
5. Çatışmaları çözmek için hangi yöntemler kullanılmaktadır?
6. Çatışmalar nasıl sonuçlanmaktadır?
7. Masanın sonunda çatışan taraflar hangi duyguları yaşamaktadır?

Önem

Çocuk kitaplarının, çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişiminde önemli bir yeri vardır. Kitaplar, öncelikle çocuğun duygularını, düşüncelerini ve isteklerini ifade etmesinde önemli bir unsur olan dilin gelişimine katkı sağlar. Çocuğa sunduğu farklı dünyalar ve farklı yaşamlar yoluyla çocuğun dünyayı tanımada aracılık eder (Öner, 2007; Kantarcıoğlu, 1991), yaratıcı düşüncenin gelişmesine katkı sağlar (Yener,2006) , çocuğun farklı sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin örnek durumlarla karşılaşmasını sağlayarak ona rehberlik eder (Öner, 2007).

Çocukların yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara etkili çözümler geliştirebilmelerinin bir yolu onları farklı ve çözebilecekleri türden sorunlarla karşılaştırmaktır. Farklı sorunlar ve çözüm biçimleri içeren yazınsal ürünler de bu anlamda çocukların sorun çözme becerileri üzerinde etkili olabilmektedir (Öner, 2007; Luke ve Myers, 1994). Masalarda yer alan kişilerarası çatışma çözme sürecinin ortaya çıkarılması çocuk yazınının sorun çözme becerisinin kazandırılmasındaki rolü ortaya koyacaktır. Bu nedenle yapılan çalışma, çocuklar için hazırlanmış, onların gelişimini destekleyecek kitapların seçimi konusunda öğretmenler ve velilere rehberlik edeceğinden önemlidir.

Sayıtlılar

Masallarda yer alan çatışma türleri ve çatışma çözme yöntemleri, çocukların kişilerarası çatışma çözme biçimlerini etkiler.

Dost Kitabevinde en çok satılan masal kitapları arasında yer aldığı kitabevi yetkililerince belirtilen *Masal Parkı*, *Masal Ülkesi*, *Çikolatalı Masallar*, *Masal Sokağı* kitaplarının çocuklar tarafından en çok okunan masal kitapları olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırma, çok sayıda çocuk okur tarafından okunan, derleme veya belli bir yazar tarafından kaleme alınmış 497 masalın yer aldığı 4 masal kitabıyla sınırlı tutulmuştur.

Tanımlar

Çatışma: Herhangi bir seçenek üzerinde anlaşamama, uzlaşamama.

Kişilerarası Çatışma: En az iki kişi arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ya da çekişme.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde çocuk yazını, masallar ve çatışmayla ilgili kavramlar, yurt içi ve yurt dışında durumu içeren ilgili araştırmalardan edinilen bilgiler sunulmuştur.

ÇOCUK YAZINI

Genel anlamda edebiyat, “duygu, düşünce ve hayalleri sözlü, yazılı olarak etkili bir tarzda ifade etme sanatı” (Türkçe Sözlük,1988) olarak tanımlanır.

Çocuk yazını ile ilgili açıklamalara bakıldığında bazı yazarlar çocuk yazını diye tanımlanan bir yazın alanını kabul ederken bazı yazarlar çocuk yazını ile yetişkin yazını arasında böyle bir ayrım yapılamayacağını dile getirirler.

Şirin’e göre “çocuk edebiyatı, bir yönü ile çocuk işi, çocukların yaptığı yazını çağrıştırıyor. Buna karşılık çocuklar için yapılan edebiyata çocuk yazını adı veriliyor. Daha yaygın anlamı ile bu adlandırma kullanılıyor.” (1998.18)

“Çocuk yazını, çocukça yapılmış yazın tanımından uzak ele alınmalıdır. Özel bir ilgi ve titizlik gerektiren çocuk yazını metinlerinin konusu çocuğun olası dünyasındandır. Bunlar, çocuğun kendi çevresinden, ilgi alanına giren ve çocuğu okumaya yüreklendiren, ona sistematik düşünmeyi ve eleştirel bakmayı öğreten metinlerdir” (Dilidüzgün, 2002:9).

Çocuk yazını ile ilgili açıklamalardan yola çıkılarak çocuk yazınının, hedef kitlesi çocuk olan ve onun gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış yazınsal ürünleri kapsadığı söylenebilir.

Kitapların Çocuk Gelişimine Etkileri

Dil Gelişimine Etkisi

Kavram oluşumu, düşünme, ilişkiler kurma, sorun çözme gibi alanlarda, dil gelişimi ile bilişsel gelişim karşılıklı etkileşim içindedir. Çocuğun öğrenmesinde önemli bir etmen olan dilin gelişimi için okulöncesi dönemden

başlayarak uygun ortam ve koşulların yaratılması gerekir (MEB,1979. Aktaran: Sever, 2003).

Dil tüm kuralları ile birlikte, geçirilen yaşantılar sırasında doğal olarak öğrenilmektedir. Çocuklar dili modelleri dinleyerek, bu modelleri öykünerek (taklit ederek), geri iletimi algılayarak, deneyimlerini ve düşüncelerini paylaşarak öğrenmektedir. Çocuklar dil becerisini kazanırken ilk modelleri anne-babaları, diğer aile bireyleri, daha sonra toplumsal çevrede okul ortamında, etkileşimde bulundukları diğer bireylerdir. Modeller kadar, çocuklara sunulacak zenginleştirilmiş dil çevreleri de onların dili kazanmalarında destekleyici etkindir. (Güven ve Bal, 2000).

Çocuğun dil potansiyeli, toplumsal çevre tarafından beslenir. Çevredeki uyaranlardan yeteri kadar yararlanmayan çocukların dil düzeylerinin düşüklüğü, çevrenin dil gelişimi üzerindeki önemini ortaya koymaktadır. Dil gelişiminde, çocuğun okuduğu kitap sayısı, ana-babanın onunla ilgilenme derecesi ve çocukla oynanılan oyunlar etkili olur (Aral, Baran ve diğerleri, 2000).

Çocukların sözcük dağarcıklarını artırmak, dil gelişimlerini hızlandırmak için çocuk yazını ürünlerinden faydalanmak gerekmektedir. Bu ürünler, çocukların anadili eğitimine katkıda bulunmakta, onların dil gelişimlerini pekiştirmektedir. Belirli bir ahlâk dersi vermek amacıyla meydana getirilen hayal ürünü kısa ve hareketli hayvan hikâyesi olan fabl türü çocuklara eğlenerek kitap okuma alışkanlığını kazandırmaktadır (Ungan, 2007).

Hayvan masalları olarak tanımlanan ve ders verme amacı taşıyan fablların sonunda söylenilen özdeyiş ya da atasözü, çocukta dil bilincinin uyanmasına katkıda bulunmaktadır. Hemen hemen her atasözünde temsil ve mecaz bulunmaktadır. Dil gelişimini tam olarak tamamlayamayan gençler, atasözlerini anlamada zorluk çekerler. Fakat fabl türünün sonunda verilen atasözleri, kuram ve uygulamanın karışımı bir uygulama ile okuyucu tarafından bu türün daha kolay anlaşılmasına zemin hazırlar. Bunun yanında atasözlerinin iletişimi kolaylaştırıcı, sözcük israfını önleyici, dilin ekonomiklik ve anlaşılabilirlik özeliğinden hareketle, iletinin öz ama derin manada verilmesi, bireyin dil gelişimine daha fazla katkıda bulunacaktır (Ungan, 2007).

“Çocuğun anadilinin nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ve akıcılığını ilk gösteren masallardır” (Nas, 2002:213).

Çocuğun okulöncesi dönemden itibaren dinlediği masallar, onun ilginç konuları kolayca ve zevkle anlamasını sağladığı için dil gelişimi açısından vazgeçilmez araçlardır (Kavcar,1987).

Bilişsel Gelişime Etkisi

Yavuzer (1988)’e göre biliş (cognition) sözcüğü, dünyamızı öğrenmeyi ve anlamayı içeren zihinsel etkinlikler anlamına gelir ve algılama, bellek, akıl yürütme, düşünme, kavrama süreçlerini içerir. Gander ve Gardiner (2004)’e göre bilişsel terimi bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi, yani zihni içine alır. Gander ve Gardiner’e göre, dil gelişimi ile pek çok bilişsel gelişim arasında ilişki bulunmaktadır: “Bunların arasında konuşma seslerini ayrt etme ve anımsama yeteneği, dili dinleyerek kuralları keşfetme yeteneği, kavramları ses örüntüleriyle birleştirme yeteneği, ses çıkarmaya esas olan kasları kontrol etme yeteneği, düşünceleri sözcüklere dönüştürme yeteneği vardır. Öte yandan, dil becerileri, dil bilgi iletişimini, özellikle soyut bilgi iletişimini kolaylaştırmaktadır” (2004: 207).

Alpöge’ye göre dilin edinilmesi süreci çocuğun bilişsel ve algısal gelişimiyle doğrudan ilişkilidir: “Sorun çözme, kavram oluşturma gibi süreçlerde dil gelişimi ve bilişsel gelişim karşılıklı etkileşim içindedir. Çocuğun dili çözmesinde algısal ve bilişsel gelişimin rolü vardır” (1991: 64).

Norton (1999:19. Aktaran: Sever, 2003)’a göre bilişsel süreçlerin gelişmesinde edebiyatın önemli bir işlevi vardır. Özellikle, çocuk edebiyatı, “gözlem”, “karşılaştırma”, “sınıflandırma” “uygulama”, “eleştirme” yapma olanakları yaratarak, çocuklarda düşünme ile ilgili bazı temel işlemlerin gelişmesine katkı sağlar.

Kişilik Gelişimine Etkisi

Kişilik, bireyi diğer kişilerden ayıran, bireye özgü ve tutarlı olarak gösterilen davranış özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Erden ve Akman, 1997). Oğuzkan (1981: 94) kişiliği “bireyin, toplumsal çevresi içinde

karşılaştığı ve edindiği izlenimlerle oluşturduğu davranış özelliği” olarak tanımlar.

Sever (2003: 47)’e göre “Kişilik gelişmesi karşılaşılan sorunlara uygun çözümler üretebilme, duygularını uygun biçimde gösterme, toplumsal çevreye uyum sağlama gibi kişinin bir değişim ve gelişim süreci olarak değerlendirilebilir.”

Kavcar (1999: 4)’a göre kişilik gelişimi, “her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni şartlara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir hayat ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli bir duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat bu bilinci uyandırmaya yarayan araçların başında gelir.”

Sever (2003: 47)’e göre “Çocuk kitapları, çizginin ve dilin anlatım olanaklarıyla değişik karakter özelliklerini, dolayısıyla çeşitli kişilikleri canlandırır. Karakterlerden ve onların ilişkilerinden esinlenerek yaratılan kurgularla; çocukların insanı, doğayı ve yaşamı tanımasına ilişkin bir deneyim alanı oluşturulur”.

Edebiyat çocuklara sunduğu dirençli karakterlerle, onların kendi kaderlerini kontrol edebileceklerini gösterebilir (Cecil ve Roberts, 1992).

Çocuklara farklı insanları, kültürleri tanıtır onların toplumsal çevresini genişleten, sayısız duygu ve düşünce örnekleriyle buluşmasını sağlayan kitaplar; aynı zamanda çocukların kendilerini tanımalarına, kendilerini başkalarıyla karşılaştırmalarına, onlara benzeyen ve onlardan ayrılan yanlarını görmelerine yardım eder (Sever, 2003).

Çocukluğun ikinci evresi (1-3 yaş), duygusal ve kişilik gelişiminin belirgin olarak görüldüğü evredir. Erikson bu dönemi otonomi evresi olarak belirlemiştir. Bu evre çocuğun anne bağımlılığından uzaklaşıp iki ayakları üzerinde durabildikleri zaman başlar. Fiziksel olgunluk onların aynı zamanda kişilik açısından da özerk olmalarını sağlar (Yavuzer,1988).

Erikson’a göre, çocuklar 2-3 yaşlarında kişilik gelişimini etkileyecek bağımsızlık ve kendine yetebilme ya da utanç ve kuşku duygusundan oluşan iki bunalımla karşı karşıyadır. 4-6 yaş evresindeki çocuklar ise etki alanlarını genişletmiş ve dili iyi kavramışlardır. Bu dönemde eğlenme, doyum ve sorun çözümü için yardım eden imgelemlerini de güçlendirmekte, daha fazla

toplumsal yönelimli olmak ve etkinliklerde denetimi ellerine almak istemektedirler (Gander ve Gardiner, 2004: 320–321). Kişiliğin biçimlenmeye başladığı bu dönemde çocuğun başkalarını öykünme eğilimi en üst düzeydedir (Yavuzer, 1988). Kitaplardaki kahramanların fiziksel ve ruhsal özellikleri, davranış ve eylemleri çocuklara öykünebilecek yeni modeller yaratır (Aslan, 2006). Çocuk gerçekliğine uygun ve onların girişimciliğini destekleyecek modeller, çocukların benzer davranışları yinelemelerini sağlar ve bu da çocuğa kendini tanıma, önemli olduğunu hissetme, başkalarına saygı duyma gibi kişilik gelişimi için önemli yaşantıları edinme olanağı sunar (Sever, 2003).

Masallardaki bulanık, gizemli, serüven dolu dünya çocuklar için merak uyandırıcıdır. Bunun yanında masalın mutlu sonla bitmesi okuru doyuma ulaştırır. Masallarda iyi yürekli, dürüst, yardımsever olanın kazanmasından etkilenecek masaldaki iyi olan kahramanla özdeşleşip iyilerin dünyasında yer almayı yeğler (Dilidüzgün, 2007).

Çocuk yazını içinde önemli bir yere sahip olan masallar; “çocuklar için olayları, kendini, çevreyi algılayış seziş ile ona göre davranış geliştirme açısından olumlu gelişme ve değişmelere olanak sunar ve böylelikle bir yandan çocuğun dil becerilerini geliştirirken bir yandan da evrensel değerlere karşı bir bilincin gelişmesine katkı sağlar” (Karatay, 2007: 466).

Toplumsal Gelişime Etkisi

Toplumsallaşma “bizlerin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerimizi (işçi, arkadaş, yurttaş vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelmeyi öğrenme sürecimizdir” (Marshall, 1999: 760).

Çocuğun toplumsallaşma sürecinde iletişim kurma, dili kullanma becerisi son derece önemlidir. İletişim kurma ve sürdürme ise en başta söylenileni anlama, duygu ve düşüncelerini tam olarak ifade edebilmeyi gerektirir. Çocuğun toplumsallaşmasında önemli bir öge olan dil yaşadığı çevreden başlayarak erken yaşta karşılaştığı yazınsal ürünlerle beslenir. Çocuk isteklerini artık sözcüğün tek hecesi ya da sesiyle değil, sözcüklerle daha sonra da nitelik, nicelik bildiren söz öbekleriyle dile getirmeye başlar.

“Kişilik gelişimi toplumsal bir çevrede oluşur. Bebek ilk toplumsal ilişkisini annesiyle kurar, çevresindekilerle bu ilişkiyi geliştirir. Dil becerisinin gelişmesiyle çevresi ve arkadaşlarıyla ilişkileri güçlenir, toplumsal uyum için gerekli becerileri edinmeye başlar” (Sever, 2003: 54). Sever, yazılı ürünlerin toplumsal gelişimle ilişkisini şöyle açıklar:

Edebiyat yapıtları yaratıldığı toplumun kültürel ve toplumsal değerlerini de yansıtır. Masal, öykü, roman gibi yaratılardaki kahramanların kendisiyle, çevresiyle, doğa ve toplumla yaşadıkları çatışmalar toplumun benimsenen ya da karşı çıkılması gereken değerlerini, inançlarını okura sezdirir. Edebiyat yapıtlarıyla kurulan etkileşimde, yazarın biçimlendirdiği öznelliğin kaynağı, genellikle yaşadığı, var olduğu toplumun değerleriyle beslenir. Bazen olumlu olan bazen de karşı çıkılan bu değerler, okura o toplumun geliştirdiği, önemseydiği davranışlara ilişkin ipuçları sunar. (2003: 54–55).

Şirin ise masalların çocuğun toplumsallaşma sürecindeki işlevini şöyle dile getirir.

Masal çocuk ruhunu besler, süsler, donatır, zenginleştirir, çocuğu geleceğe hazırlar ve gerçeği dolaylı olarak anlatır. Hayallerden ve sembollerden ayıklandığında hayatın kendisini sunan masallar her yaşta insanın hayata bakışını belirleyen sanat kaynaklarıdır. Çocukluk cennetinin hayal ülkeleri olan masallar çocuk ruhunu yansıtmaktadır. Çocukluğun yüzü hep geleceğe dönüktür. Geçmişle değil gelecekle ilgili olan masallar yüzü geleceğe dönük olan çocuğun yaşadığı karmaşayı çözen, tılsımlı bir anahtardır (2000:113).

Farklı kültürden pek çok kitap, hikaye ve ders; saygı, sorumluluk, duygudaşlık, dürüstlük gibi evrensel olan ve ilkel ya da modern tüm toplumların, kültürlerin paylaştığı değerlerin birleştiricisi olabilmektedir (Coleman, 1995. Aktaran: Bell,1997).

Masallar çocuğu yaşama hazırlayıp, duygularını besledikleri, iyilik, adalet, haktanırlık ve toplum içinde dinlenme, birlikte yaşama ve birbirine saygı duyma yeteneklerini geliştirdiği için çocuğun toplumsal laşmasına katkı sağlar (Nas, 2002).

Sorun Çözme Becerisine Etkisi

Yaşadığı toplumsal çevreyle başarılı bir şekilde etkileşime geçmek ve iletişim kurmak insan yaşamında oldukça önemlidir. Bireylerin gündelik yaşamda kurdukları ilişkilerde zaman zaman zorluklarla ve problemlerle

karşılaşmaları son derece doğal ve kaçınılmazdır. Toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunların kesin ve net tanımı olmamakla birlikte sorun olarak tanımlanan durumlar kişinin amacı ile yakından ilgilidir (Dodge ve Crick, 1994). Öğülmüş amacı şöyle tanımlamaktadır:

Amaç yapmak istediğimiz şey ya da olmasını istediğimiz şeydir. Ne yapmak istediğimizi açıklığa kavuşturmadan, sorunlar üzerinde düşünemeyiz. Durum mevcut koşulları ifade eder. Durum kendi başına ne iyi ne de kötüdür. Sorun çözme sürecinde durumun olabildiğince nesnel tanımlanması gerekir. Sorun, bir durumun amaçlarımızı gerçekleştiremediğimiz bazı bölümleridir (2006: 3).

Morgan'a göre problem, temelde bireyin bir hedefe ulaşmada engellenme ile karşılaştığı bir çatışma durumudur. Bu engellenme, hedefe ulaşmayı güçleştirebilir. Böyle bir durumda problem, engeli aşmanın en iyi yolunu bulmaktır (Morgan, 1985,149. Aktaran: Kasap,1997).

Ülgen (2004)'e göre sorun durumu bireyin içinde bulunduğu durumla olmasını istediği durum arasında bir engelin bulunması ve bu engelin bireyde bir gerilim yaratmasıdır.

“Problem, genellikle, giderilmek istenen bir güçlük ya da yanıtı aranan bir soru olarak açıklanabilir. Sorun insan zihnini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey olarak tanımlanabilir” (Gelbal, 1991, 167). “Aynı zamanda, sorun çözme, bilgiyi kullanarak, özgünlük, yaratıcılık ya da hayal gücünü de ekleyerek çözüme ulaşma süreci olarak da açıklanabilir” (Aksu, 1988: 44–45).

“Kısaca, sorun çözme, bireyin yaşama uyumunu güçleştiren ve başlangıçta karmaşık gelen bir engeli aşarak amaca ulaşmak demektir” (Binbaşioğlu, 1995: 303).

Kaynaklarda sorun ya da sorun olarak da karşımıza çıkan çatışma, insanın sosyalleşmeye başlamasıyla birlikte insan yaşamına girer ve yaşadığı sürece farklı nedenlerle var olmaya devam eder. Bundan dolayı da çatışma çözme becerisini kazandırmaya yönelik programlar, eğitimler çocuklara, gençlere çatışmadan uzak durmalarını değil, çatışmaları en etkili nasıl çözebileceklerini, çatışma çözmek için gerekli becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır.

Sorun çözme, çocuğun kendi yeteneklerini keşfederek gelişmesini ve gereksinimlerini karşılamasını kolaylaştırır. Çocuk, karşılaştığı güçlüklerle kendisi çözüm yolları arar, bilgilerini ve becerilerini kullanma olanağı bulur ve kendine güveni artar. Bu nedenle, eğitimin en önemli amaçlarından biri, öğrencilerin sorun çözme becerilerini geliştirmektir (Erden ve Akman, 1997).

Günümüzde, bireylerin duyarlılık ve dikkat isteyen davranış ve düşünme becerilerine sahip olmaları onların güçlükleri aşmalarında oldukça önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda kişilerarası sorun çözme becerisi, yaşamın ilk yıllarından itibaren desteklenmesi gereken, tüm yaşam boyu süren becerilerden biri olarak kabul edilmektedir (Anlak ve Dinçer, 2005). Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, 4 yaş kadar erken bir dönemde çocukların uygun bir eğitimle sorun çözücü düşünme biçimini kazanabilecekleri belirtilmektedir (Shure 2001a; b. Aktaran: Anlak ve Dinçer, 2005). Oldukça erken bir dönemde, kişilerarası problemlerini becerikli bir biçimde çözebilecek düşünme biçimini kullanmayı öğrenen çocuklar, aldıkları bu eğitimle daha sonraki yaşamlarında sağlıklı ve nitelikli ilişkiler kurabileceklerdir (Bingham, 2004).

Öyküye dayalı anlatımlar çocukların yaşamlarında karşılarına çıkan problemlerle ve hissettikleri olumsuz duygularla başa çıkmalarında onlara yardımcı olur. Dünyayı ve kendimizi tanımamıza yardım eden, çevremizle iletişim kurmanın bir yolu olan, dil öğrenimini destekleyen öykülerin erken yaşlarda yüksek sesle bebelere ve çocuklara okunması onların genel gelişimi ve ileriki yaşlardaki öğrenmeleri açısından oldukça önemlidir. Çocuklara duyguları içeren öyküler/masallar okunduğunda onun kendi duygularını anlayıp kabul etmesine ve başkalarının duygularını anlamasına yardım etmiş oluruz. Bu yolla çocuğa yalnız olmadığı başkalarının da kendisiyle benzer duygular yaşadığı öğretilir. Bunun yanında çocuk anlatılardaki duygularla karşılaştığında onun kendini nasıl hissettiği de gösterdiği tepkilerden anlaşılabilir. Ona öykü ya da masal okunması sırasında okuyan kişi onun ne hissettiğini anladığını göstererek yalnız olmadığı hissettirebilir. Kitaplar korkulardan kurtulmaya yardım eder. Çocuğun korkularıyla ilgili kitaplar çocuğun korkularından kurtulmasını sağlar. Çocuğun masal ve hikaye dinlemesi çocuğun duygularını kontrol etmesine de yardım edebilir (www.parentlink.act.gov.au/__data/assets/pdf_file/0018/30861/whystoriesareimportant.pdf).

Kitaplar çocukların ve gençlerin dil gelişimini ve düşünsel güçlerini geliştirmenin yanında onların olumlu değerler kazanmalarını ve yaşadıkları çevreye uyumlarını sağlamakta, duygusal ve davranışsal sorunlarını çözmelerinde etkili birer araç olmaktadır (Öner ve Yeşilyaprak, 2006).

Edebiyat ürünleri çocuğun kahramanların gözüyle başkalarını anlamasını sağladığı gibi yaratıcı sorun çözmeye ilişkin örnekler de sunar. Örneğin arkadaşlar ve aileyle ilgili anlaşmazlıkları ve bunlara ait çözümleri barındıran *The Hatting Book*'ta arkadaşları tarafından dışlanan bir çocukla arkadaşları arasındaki çatışma, dışlayan çocukların empati kurmasıyla; (Zolotow,1969); *Dinah's Mad, Bad Wishes* ²(Joosse, 1989) adlı öyküde ise anne ve çocuk arasındaki çatışma, öfke kontrolüne, duyguları anlama becerisine yer verilerek çözümlenir (Luke ve Myers, 1994).

Sorun çözme, çatışma çözme eğitimleri konusunda yapılmış çalışmalara bakıldığında toplumsal beceri eğitimleri içerisinde empati, sözel iletişimi geliştirici çalışmalara, kişilerarası zekayı geliştirici etkinliklere, duygu eğitimlerine, farkındalığı arttırmaya yönelik çalışmalara yer verildiği görülmektedir (Karahan, 2008). Çocuk yazınına ait ürünler de gerçek yaşamın özüyle ilgili korku ve acı, sevgi ve ölüm, yeniden doğma gibi motiflerle çocuğun kendi yaşamını gözden geçirmesini (English, 2000), çatışma durumunda hissettiği kıskançlık gibi olumsuz duyguları fark edip bunları düzenlemesini sağlayarak, çocuğa gerçek yaşamda karşılaştığı sorunlar için alternatif çözümler sunarak (Luke ve Myers,1994) çocuğun çatışma çözme becerisinin gelişimine katkı sağlar.

"Kısaca masallar, "hayatta kalma" ihtiyacını karşılamayacağı düşünülse de sindirim sistemini beslemese de, ruhsal varlığı besleyerek ve çocuğun sorunlarla baş edebilmesini destekleyerek hayatta kalma ihtiyacını karşılar" (Akal, 2007:110).

² Dinah adında bir çocuk evin duvarını boyar ve korkunç bir şey yaptığını ve annesini sinirlendirdiğini düşünür. Dinah sandalyede oturup sallanırken annesinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu düşünür. Dinah'a sinirlenen anne ise öfkelerini bastırmak için bisiklete binip dolaşırken geçmişte kendisinin de annesini kızdığını hatırlar. Hikayenin sonunda Dinah ve annesi sevgilerinin öfkelerinin yerine geçtiğini anlarlar.

Masal

Anonim halk yazını ürünlerinden biri olan masal; Habeşçe “mesl”, Aramice “masla” ve İbranicedeki “masal”dan, Araplara “mesel, masal” olarak geçtikten sonra Türkçeye mal olmuştur (Elçin, 1993: 368). Masal’ın İngilizce karşılığı olan “fabl” sözcüğü ise Türkçede hayvan masalları anlamında kullanılmaktadır.

Halk yazını ve masal üzerine yazılmış kaynaklara bakıldığında “masal” türü ile ilgili pek çok tanıma rastlanmaktadır.

”Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülek inanışlardan ve törenlerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”dır (Boratav, 2001: 2).

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları, masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Sakaoğlu, 1999: 2).

“Bütünöyle hayal ürünü olan, genellikle olağanüstü olaylara, zamana, doğaüstü varlıklara (cin, peri, dev, ejderha vb.) yer verilen, olayları belli olmayan bir yerde (masal ülkesinde), belli olmayan bir zamanda (evvel zaman içinde) geçen ve ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa anlatılarak sürüp giden bir anlatı türü” (Büyük Larousse, 1992: 7841).

Masal, “Halkın ortak yarattısı olarak ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa aktarılan, cin, peri, dev gibi olağanüstü kişileri olan, olağanüstü olaylara yer veren, genellikle bir tekerleme ya da “Bir varmış, bir yokmuş...” gibi sözlerle başlayan bir tür...”dür (Püsküllüoğlu, 1994: 717).

Anadolu’dan Masallar adlı kitabında Demiray masalı, “olağanüstü olayları anlatan, zaman ve yer kavramı belli olmayan edebî eserlerdir,” diye tanımlamaktadır (1996: 5).

E. Cem Güney de masal için “Bizim de bir masal dünyamız var, uçsuz, bucaksız bir dünya bu! Keloğlan’ı da içine alır, Köroğlu’nu da, peri kızını da içine alır, dev anasını da, seni de içine alır, beni de, gene de bir fındikkabuğuna sığar, yedi dünyaya sığmaz” tümcelerini kurar (1948: 3).

Masal türü aslında çocuklar üretilmiş olmamasına rağmen, günümüzde masalların çocuk yazını içinde ele alındığı görülmektedir (Dilidüzgün, 2004: 25). İçerdiği düşsel öğeler, hayal ürünü yer ve zaman öğeleriyle, gerçeküstü

güce sahip kahramanlarıyla masallar genel bir kanı olarak çocuklar için yazılmış ürünler olarak görülür. Oysa konusu, kahramanların özellikleri bakımından çocuğun dünyasından oldukça uzak ürünler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de Binbir Gece Masalları'dır. Özdemir (1997)'in "Masallar çocuklar için değildir, yetişkinler içindir." sözüyle anlatmak istediği de çocuğun duygu ve düşünce evreninden uzak, yetişkin dünyasının beklentilerini içeren masallardır.

Masalların Eğitici İşlevi

Masallarda yaratılan düşsel, serüven dolu dünya, hayal ürünü kahramanlar, merak öğeleri çocuğun düş dünyasına seslenmektedir. Bu özelliklerinden dolayı masallar çocuklar tarafından ilgiyle okunmakta ve dinlenilmektedir.

Dilidüzgün (2002) masalların içindeki öğreticilik boyutunun, ahlaksal, dinsel, töresel derslerin öykünün içinde verilmesini ve edebiyattaki bu anlamdaki öğreticiliği eğitimbilim ilkeleri açısından doğru bulmadığını bildirirken masalın çocuk edebiyatının kaçınılmaz bir türü olduğunu da dile getirmiştir.

Çocuğun hayal dünyasının ve cümle kurma, betimleme, öyküleyici anlatımı kullanma gibi dilsel becerilerinin gelişmesinde masalların önemli bir yeri vardır.

"Masal çocuğa anadilinin nasıl kullanıldığını öğretir, ona bu dilin kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini gösterir" (Boratav, 2007: 17). Masalların dil edinimine olan katkıları üzerinde de duran Yavuz bunun önemini şu cümlesiyle belirtir: "Bir insana anadilini; anlatımı ikilemeler, benzetmeler, uyaklar, deyimler, atasözleri vb. gibi konuşma dilinin bütün incelikleriyle zenginleştirilmiş masallardan daha iyi, sözlü veya yazılı hangi edebiyat ürünü öğretebilir ki?" (2002: 99).

Karatay (2007: 471)'a göre çocuksu duyarlılığı yansıtan, çocuk ruhunu besleyip hayal dünyasını zenginleştiren masal aynı zamanda çocuğu hayata, dolayısıyla geleceğe hazırlar. Masallar taşıdıkları simgesel öğelerde ortaya gerçek hayat çıkar. Çocuk bu hayal ürünü olan masallarda, kendini geleceğe hazırlayan deneyimlerin bir kısmını kazanır.

Karatay (2007: 472–473) çalışmasında masalların çocukların eğitiminde ve toplumsal değerlerin öğretiminde, onlara aktarımında üstlendiği bazı işlevleri şöyle sıralamıştır:

✓ İyi ve kötü çatışmasının anlatıldığı ve genellikle iyilerin galip geldiği masallar, çocukların zihninde iyi ve doğru kavramlarının şekillenmesine yardımcı olmakta, onların bilincine iyi ve kötü arasındaki çatışmada daima iyiliğin ve haklılığın üstün geleceği düşüncesinin işlenmesini sağlamaktadır.

✓ Masal kahramanı ne kadar zayıf ve küçük olursa olsun haklı ve doğru olduğu takdirde zafere ve başarıya ulaşacaktır. Asıl olan, haklılık ve doğruluktur. Haklılık ve doğruluk nitelikleri taşımayan bir güç, bir şey ifade etmeyecektir.

✓ Kötü kahramanın kazanması durumunda karmaşa yaşanacak, geri dönüşü mümkün olmayan durumlar ortaya çıkacaktır. Masal, iyiliğe ve doğruluğa olan inancı ve güveni perçinlemekte; çocuğa, her ne şart altında olursa olsun iyiliği ve doğruluğu terk etmemesi gerektiğini öğütlemektedir.

✓ İyi ve doğru olanlar, ne kadar zayıf olurlarsa olsunlar, mutlaka yardım görecekler, gördükleri yardımlar sayesinde başarıya ulaşacak ve yaşadıkları olumsuzluklardan kurtulacaklardır.

✓ Hayat tesadüflerle doludur ve bu rastlantılar, çoğu zaman iyi ve doğruların lehine ortaya çıkacaktır. Rastlantılar, yaşanan gelişmelerde önemli bir yer işgal etmektedir.

✓ İyilik eden iyilik bulacaktır. Onun içindir ki iyilik eden masal kahramanları, iyiliklerinin karşılığını zor zamanlarında iyilik ve yardım olarak göreceklidir.

✓ Masalarda beklenmedik varlıklardan beklenmedik yardımları görmek mümkündür. Hiçbir varlığı ya da kimseyi değersiz ve anlamsız görmemek gerekir. En küçük karınca bile kendisine yapılan en küçük bir iyiliğe iyilik ve yardımla yanıt verebilmektedir.

✓ Her türlü bela ve zorluğa karşı sabırlı olmak gerekmektedir. Sabreden, mutlak bir şekilde mutluluğa ulaşacaktır.

Çocukların hayal dünyasının gelişmesinde önemli bir rol üstlenen masallar, onların kendilerini yaşadıkları ortamda yer alan insan dışı canlılarla (hayvanlar) ve cansız varlıklarla özdeşleşmesini sağlamakta, hayvan sevgisini ve diğer varlıklara değer verme duygusunu geliştirmektedir.

Yavuz (2002) başlangıcından günümüze kadar derlenmiş masallarda ortaya çıkan iletileri 5 grupta, 19 ana başlık ve 162 ara başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar şöyledir:

- A) Etik İletiler: yalan, dürüstlük, namus,
- B) Psikolojik İletiler: sabır, kararlılık; umut, şans; kıskançlık, şantaj, korku, evham, merak; özeleştir; iyilik-kötülük, haklılık-haksızlık; zeka, sağduyu, dikkat; paylaşım; bağışlayıcılık, incelik; dostluk, özveri, saygı,
- C) Sosyolojik İletiler: aile; hukuk, adalet; yönetim, yönetici; öteki insan ilişkileri,
- D) Ekonomik İletiler: paranın gücü, ekonomik dayanışma,
- E) Öteki İletiler.

1966 yılında yazdığı *Folklor ve Eğitim* kitabında masalların eğitici yönünden yeterince yararlanılmadığını dile getiren Güney “dil ve duygu” güzelliklerinden yoksun ürünleri piyasaya sürenleri “kapı-ardı bezirganları” olarak nitelemiş masalların masalcılardan derlenip “pedagojinin süzgecinden” geçirilerek yazılı ürünlere dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamış, çocukların ancak bu masallarda “analarının dizi dibinde” dinledikleri masalların tadını alabileceklerini belirtmiştir.

Güney (1971) masal motifleriyle aile ve toplum yaşamına ait pek çok gerçeğin sezdirildiğini, kahramanların tutum ve davranışlarının insanların ruh hallerini tanıma fırsatı kazandırıldığını, masalların insan ruhuna yapılmış yararlı bir gezinti sayılabileceğini dile getirmiştir.

Güney (1966)’ın sözleri dikkate alındığında günümüz çocuk yazını içerisinde yer alan ürünlerde çocuğun sağlıklı gelişimi için birtakım özelliklere dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Sever (2003) de çocuk yazınında “karakter”in, “konu”nun, “ileti”nin, “dil ve anlatım” ve “resim”lerin belirlenen birtakım ilkelere uygun olması gerektiğini vurgulamıştır.

Çocuk yazınında dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de bu ürünlere öğreticilik işlevinin yüklenilmemesi gerektiğidir. J.J. Rousseau “Çocuğunuza hiçbir biçimde ağızdan ders vermeyiniz. Çocuk ancak derslerin deneyimlerini almalıdır. Ona hiçbir türde ceza uygulamayınız. Çünkü o, kabahatin ne olduğunu bilmez; ona asla af dilettirmeyiniz, çünkü sizi incitmesini bilmez,” sözleriyle çocuğa bilginin soyut olarak değil yaşatılarak öğretilmesinin önemini vurgular (Aktaran: Yavuzer,2006).

Masallar evrensel doğruların ve yanlışların öğrenilmesinde etkili olmakla birlikte “iyi-kötü”; “haklı-haksız” kahramanların çocuğun önyargılarını besleyecek, empati kurma becerisine ket vuracak ya da hata yapınca onda suçluluk duygusuna neden olacak biçimde sunmayan, “kötü, iyi, doğru” gibi kavramları kişilik özelliği olarak değil, davranışların sonuçları olarak veren masallar çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyebilir.

Halk ağzından derlenen ya da yazarlar eliyle dil, kuruluş ve eğitsel açıdan yeniden düzenlenerek okuyuculara sunulan masallar dışında, halk masallarının gereksiz müdahalelerle öz ve biçiminde zorlama değişiklikler ve eklemeler yapılarak bozulduğu da saptanmıştır (Toygar, 1976).

Toygar (1976)’ın 25 masal kitabını inceleyerek yaptığı çalışmasında çocuk yazını ve genel eğitim ilkeleriyle bağdaşmayan eksiklerden birkaçı şöyledir:

- ✓ Masalların yapısında zorlama değişiklikler yapılmıştır.
- ✓ Çeviri masallardan etkilenmeler görülmektedir.
- ✓ Aşırı didaktizm içerisinde masal bir ahlak ve öğretim aracı olarak düşünülmüştür.

Bugün ticari kaygılarla ortaya konulan yazınsal ürünlerin eskisine göre daha çok olduğu düşünüldüğünde Toygar’ın 1976’da yaptığı saptamanın bugün de kimi masallar için söz konusu olduğu söylenebilir.

Özellikle okulöncesi dönemde nesnel düşünemeyen, düşünle gerçeği ayıramayan çocuk üzerinde masallar korkutucu bir etki yaratabilir. Ayrıca pazar koşulları nedeniyle başkalarına ait masalları kendilerininmiş gibi sunan ve kötü bir dille özetleyen, bunları süsleyerek piyasaya sunan anlayışın ürünlerinden çocukların uzak tutulması adına masal kitapları konusunda seçici olunmalıdır (Dilidüzgün, 2002).

Masalların eleştirilmesi gereken bir başka yönü ise Dökmen (2005)'e göre masallarda iyi-yiğit kahraman tipinin “bağımlı, söz dinleyen ve iyi” ; kötü-kurnaz kahraman tipinin ise ” bireyselleşmiş, akılcı ve kötü” oluşudur.

...“Büyüklerin sözünü dinleyen Uslu Çocuklar iyi insanlardır; kendi başlarına hareket eden, kendi akıllarını rehber edinenler ise kötü insanlardır.” Bu düşünce şekline göre “iyi insan” olmak ile “bağımlı” olmak birbiriyle bağdaşır; ancak “iyi insan” olmak ile “akılcı/bireyselleşmiş” olmak birbiriyle bağdaşmaz. Doğru ve yararlı bulmasak da masallarımızda verilen mesaj budur (Dökmen, 2005: 200).

Dilidüzgün ise masalları “sembollere dönüşmüş, ilişkilerin basitleştirilmiş kurmaca dünya içinde yaşamın gerçeklerine gönderme yapan bir tür” olarak değerlendirmiş; çocuğa verilecek masalların bilinçle seçilmesi durumunda masaldaki düşsel ve korkutucu öğelerin çocuğun seviyesine, gelişimine uygun bir biçimde çocuğa sunulabileceğini beirtmiştir.

Çocukların yetişkinlere göre okuduklarıyla daha çok özdeşleştikleri düşünülürse, korku etkisi yapabilecek öğeler çocuğun düş dünyasını olumsuz etkileyebilir. Çocuk bunları gerçek olarak algılayabilir ve bütün yaşamı alt üst olabilir....Burada yetişkinin ya da eğitimcinin dikkatle seçim yapmaları zorunludur.. Çünkü masallar her ne kadar birbirlerine benzer özellikler gösterebilir de yaklaşımları, konuyu ele alış biçimleri bakımından farklılık gösterirler. Bu nedenle ... korku ve şiddet öğeleri, farklı masallarda farklı bir biçimde ele alınarak daha yumuşak, belki alaycı, belki de komik olaylarla gülünç bir özellik bile kazanabilir (2004, 26).

Sever (2002), çocuk kitaplarında çocukların dil ve anlam evrelerine uygun yaşam durumlarının verilmesi; kahramanların kişilik yapılarının sağlıklı olması; kahramanların duygu, düşünce ve eylemleriyle çocuklara kin, nefret ve düşmanlık gibi duygularla baş etmelerini sağlayacak yolların sunulması gerektiğini dile getirmiş, bu niteliklerden uzak çocuk kitaplarının çocukları örseleyebileceğini belirtmiştir.

Çocuk kitaplarında bulunması gereken nitelikleri taşımayan bazı masalların yukarıda belirtilen eğitsel işlevlerinin yanında özellikle öz ve biçim bakımından bozulmuş, çocuğun seviyesine uygun olmayan ve aşırı didaktizm içeren ya da iletileri çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek niteliklerinin de olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çocuğa okunacak

masalların öz, biçim, ileti, yazınsal değer ve çocuğun seviyesine uygunluk bakımından gözden geçirilmesi bir zorunluluktur.

“Nitelikli çocuk kitapları gelişime katkı sağlarken içerisinde her türlü şiddetin, cinselliğin, acımasızlığın, kötülüğün simgesel de olsa anlatıldığı kimi masallar sanıldığı kadar basit ve tehlikesiz değildir” (Dilidüzgün, 2007, 95).

Görülüyor ki masalların çeşitli başlıklar altında toplanan eğitsel işlevlerinin yanında özellikle öz ve biçim bakımından bozulmuş, onun seviyesine uygun olmayan ve aşırı didaktizm içeren ya da iletileri çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek kimi masalların varlığı; çocuğa okunacak masalların öz, biçim, ileti, yazınsal değer ve seviyesine uygunluk bakımından gözden geçirilip uygun olanların çocuğa okunması veya okutturulması gerektiğini göstermektedir.

Masallarla İlgili Yapılmış Araştırmalar

Masallarla ilgili yapılan araştırmalar yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmış ve çalışmaların saptanması için yapılan taramalarda bu alanda yapılmış görgül çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür.

Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Masal ve çatışma çözme becerisini konu alan yurt dışında yapılmış çalışmalar sınırlı olmakla birlikte çatışmalarla ilgili çalışmalarda çatışma çözme becerisinin kazanımı sürecinde masallardan ya da hikayelerden yararlanıldığı ve okunan metinlerin çocuklarda farklı davranışlara yol açabildiği görülmüştür.

Johnson ve Reed (1996) *Çocukların Çatışma Çözme Becerilerini Geliştirme* üzerine yaptıkları çalışmalarında çocuk edebiyatından yararlanmışlardır. Yararlanılan kitaplar öğretmenler tarafından çocuklara farklı bakış açılarını ve çatışma biçimlerini göstermek ve bunlar üzerinde tartışmak üzere seçilmiştir. Öğretmen hikayeleri okumuş ve hikayeler sınıfta tartışılmıştır. Bu çalışmalarda, tanımlanan çatışmaya odaklanılarak duyguları tanımlayan uygun sözcükler, hangi çözüm biçiminin kullanıldığı ve farklı çözüm biçimlerinin neler olabileceği üzerine konuşulmuştur. Tüm bunlar öğrencilere, çatışan tarafları göstermek, öğrencilerin çatışma çözme konusunda sözcük dağarcıklarını genişletmek, duygularını ve ihtiyaçlarını tanımlamalarına yardım etmek, onlara sorun çözme becerilerinde geniş bir bakış açısı kazandırmak ve uzlaştırma becerilerinde yol göstermek için yapılmış ve çatışma çözme becerisinin kazandırılmasında yazınsal ürünlerin kullanılması önerilmiş, bir çatışmayı ve onun çözümünü tanımlamada, tartışma ve içe bakış konusunda yazınsal ürünlerin oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada öğrenciler farklı seçimlerin olumlu ve olumsuz sonuçlara nasıl yol açtığını net olarak görebilmişlerdir.

Bell ve diğerleri (1997)'nin çalışmasında ise işbirlikli öğrenme sürecinde *Çatışma Çözme, İşbirlikli Öğrenme ve Çocuk Yazını İle Kişilerarası Temel Becerileri Geliştirme* adlı çalışmalarında, çatışma çözme ve yaşamda

karşılaşılan durumlar karşısında işbirlikli yaklaşımı hayata geçirmek için çocuk yazınından yararlanmışlardır. Çalışmada kavrama ve anlama becerilerinin geliştirilmesinde, bazı değerlerin kazanılmasında edebiyatın bileşenlerinden yararlanılabileceği düşünülmüştür. Çalışmanın sonunda edebiyatın çatışmanın saptanmasında etkili bir araç olduğu, hikayelerin öğrencilerin çatışmaları tanımlamalarına ve çatışmalarla ilgili alternatif sonuçlar ortaya koymalarına olanak sağladığı belirlenmiş, öğrencilerin kitaplardan ve etkinliklerden yararlanarak duyguları ve ihtiyaçları anlamaya yönelik veriler topladıkları görülmüştür. Yazınsa ürünler aracılığıyla, birbirinden tamamen farklı geçmiş deneyimlerin bir çatışmayı nasıl yönetebildiğinin ve farklılıkların bir fırsat olarak değerlendirilmesiyle çatışmaların çözülebileceğinin öğrenciler tarafından anlaşıldığı gözlenmiştir. Öğrencilerin, kitaplardaki karakterlerin problemlerini ve onların problemler için ortaya koydukları sonuçları görerek açık uçlu sorun çözme becerilerini geliştirdikleri tespit edilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin de çatışma ve alternatif çözümlerle ilgili farkındalıklarının arttığı öğretmenler tarafından belirtilmiştir; öğrencilerin kazan-kazan çözümü için gerekli olan uygun davranış ve işbirliğinin farkına vardıkları belirlenmiştir.

Juan (2006)'ın *Okulöncesi Arkadaşlık Niteliği Çalışması: Okulöncesi Dönem Çocuklarının Zihinlerindeki En İyi Arkadaş Modelini İncelemek İçin Öykü Tamamlama Testi* adlı çalışmasında, okulöncesi dönemde arkadaşlık ilişkilerinin niteliği ile ilgili Okulöncesi Dönem Arkadaşlığı Öykü Tamamlama Testi (PFSCCT)'ni geliştirmeyi ve geçerlik çalışmasını yapmayı amaçlamıştır. Araştırma 5 yaş grubundan 72 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, temel toplumsal becerileri içeren öyküleri dinleyen çocukların uzlaşmacı, toplumsal gerginlik içeren öyküleri dinleyen çocukların bencil ve gergin, geleneksel öyküleri dinleyen çocukların da öyküdeki koşullara uyum sağlayabilen davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir.

Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Masallarla ilgili yurt içinde yapılmış görgül çalışma sayısı sınırlı olmakla birlikte masalların önemini ve eğitici işlevini konu alan -metin incelemelerinden oluşan- pek çok çalışma bulunmaktadır.

Yıldırım (2007) tarafından yapılan *Okulöncesi Eğitimde Türkçe Etkinliklerinde Uygulanan Öykü Tamamlama Tekniğinin Çocukların Sorun Çözme Becerisine Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri* adlı çalışmada, 2006-2007 eğitim öğretim yılında Eskişehir il merkezindeki dört bağımsız anaokulunda görev yapan 6 yaş grubu öğretmenleri ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre belirlenen dokuz ilköğretim okulunun anasınıfı öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve 30 öğretmen ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda Türkçe etkinliklerinde uygulanan öykü tamamlama tekniğinin çocukların sorun çözme becerisine olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada öğretmenler, çocukların, öykülerdeki problemlere benzer problemlerle karşılaştıklarında daha kolay çözüm üretebildiklerini belirtmişler, çocukların, öykü tamamlama tekniği yoluyla kazandıkları sorun çözme becerisini kendi yaşamlarına aktarabildiklerini gözlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çocukların öykü tamamlarken kendi yaşamlarıyla ilgili ipuçları da sundukları dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler öykü tamamlama tekniğinin çocukların sorun çözme becerisini geliştirmesinin yanı sıra, onların yaratıcılığını, hayal gücünü ve özgüvenini de geliştirdiğini söylemişlerdir. Araştırmada öykü tamamlama tekniğinin, çocukların farklı bakış açıları kazanmalarına, empati kurmalarına, iletişim becerilerinin gelişimini desteklediğine dair bulgulara da ulaşılmıştır. Bu bağlamda, öykü tamamlama tekniğinin çocukların çok yönlü gelişimlerine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cesur ve Paker (2007)'in çalışması çocukların masala hangi dönemde daha çok ilgi duyduklarını ortaya koymaktadır. Bu da çocukların belli gelişim dönemlerinde masal kahramanları ile daha çok özdeşim kurabileceklerini göstermektedir. Yapılan çalışmada Samsun (%56.6), Kocaeli (%20.5), İstanbul (%14.1), İzmir (%5.7) ve Urfa (%3.1) olmak üzere olmak üzere yurdun çeşitli illerinden, toplam 454 ilkokul öğrencisi ile yaptıkları çalışmalarında çocuklara en sevdikleri kitapları sorduklarında birinci sırada “çocuk kitapları” (%33), ikinci sırada masallar (%31.1) yanıtını almışlardır. Bunun yanında kız ve erkek öğrencilerin eşit olduğu çalışmada yaşla kitap tercihinin ilişkisi incelenmiş, çocuk kitaplarını tercih etmenin yaşla birlikte arttığı, öte yandan masal tercihlerinin 10 yaşından itibaren düşmeye başladığı,

erkeklerin, çocuk kitapları ve masalları kızlara göre daha az sıklıkta, çizgi romanları ise daha çok tercih ettikleri bulgular arasında sunulmuştur.

Aslan (2006), *Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi* adlı çalışmada, Türk çocuk yazınından örneklerle çocuk-yetişkin çatışmalarının niteliğini incelemiş, bu çatışmaların çocuğa görelilik ilkesine uygun olup olmadığını belirlemiştir. Bu çalışmada, “kişi-kişi çatışması” adı altında yalnızca “çocuk-yetişkin çatışması” ele alınmıştır. Bu bağlamda çağdaş Türk çocuk edebiyatından 8 yazarın çocuk-yetişkin çatışmasını ele alan metinleri ile iki Dede Korkut Öyküsü incelenmiştir. Sonuç olarak, Dede Korkut Öyküleri dışındaki çatışmaların, bugünün çocuğuna seslendiği ve çocuğa uygunluk gösterdiği saptanmıştır.

Görgü (2007), *Masalların Çocuğun Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimine Katkısı* başlıklı yazısında Aytül Akal’ın *Şımarık Fil* masalındaki kimi kavramları kavram özellikleri açısından incelemiştir. Görgü, *Şımarık Fil* masalından yola çıkarak masalda geçen kavramların çocuğun farklılıkları anlayarak sınıflama ve kendi içinde sınıflama yeteneğine katkı sağladığına, çocuk masallarının gözlemlene, karşılaştırma, sınıflama, uygulama, eleştirme becerilerini geliştirdiğine yer vermiştir.

Güneş (2006), Grimm masallarının çocuklar üzerindeki etkisini incelediği çalışmada Grimm masallarındaki olumlanan cezanın, şiddet öğelerinin, olumlu ve olumsuz davranışların çocuklar üzerindeki olası etkilerinden söz etmiştir. Güneş, masallardaki baskı, şiddet ve diğer kötü örneklerin çocuğun bilinçaltında depolanıp çocuğun korkak, içe kapanık saldırgan olmasına sebep olabileceğini uzmanların görüşlerine dayanarak belirtmiş; bu masalların çocuklara kötü örnek olmayacak şekilde tekrar yazılarak, çocuk açısından çok daha yararlı hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yener (2006) *Masal Öykü ve Şiirlerle Duygu Eğitimi* adlı yazısında 6 yaş grubunda yapılacak çalışmalarda hayvan masallarının tercih edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca masal, şiir, öykülerle duygu eğitimi verirken metinlerin tek anlamı tek yorumu olmadığını gözönünde tutulması gerektiğine işaret etmiş, şiddet duygusunun iyi ya da kötü olup olmadığının değil şiddetin sonuçları üzerinde konuşarak çocuğun duygu konusunda yeni keşifler yapmasını sağlamanın önemine vurgu yapılmıştır. Masal, öykü ya da şiirler aracılığıyla yapılan duygusal eğitim çalışmalarında kurgulanan olay üzerine

yorum yapmanın, çocuğa beğenip beğenmediği yerleri söyletmenin, başka olaylarla bağlantı kurdumanın, böylelikle davranışlar üzerinde düşündürmenin önemine dikkat çekmiştir.

Sever (2002)'in *Çocuk Kitaplarında Yansıtılan Şiddet* adlı makalesinde; “çocukların görsel ve dilsel kültürle iletişimini sağlayan gelişim süreçlerinde yaşantı kazandırmaya dönük özellikleriyle çocukların kişilik gelişiminde de etkili birer uyaran olan” çocuk kitaplarının, yarattığı kahramanlar ve sunduğu iletilerle, çocukları demokratik kültürün değerleriyle uzlaştırması gerekliliğinden söz edilmiştir.

ÇATIŞMA

Çatışmanın Tanımı ve Özellikleri

İnsan olmanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan çatışma Latince *conflictus* sözcüğünden gelmektedir. Tanımlara bakıldığında çatışmanın ya nedenlerine göre ya da ortaya çıktığı kişi veya gruplara göre tanımlandığı görülmektedir. Deutsch (1973. Aktaran: Johnson ve Johnson, 1991:303)'e göre ilgilerden kaynaklanan çatışma, bir kişinin amacına ulaşmaya çalışırken kendi amacına ulaşmak isteyen başka biri tarafından engellenmesidir. Başka bir tanımda ise çatışma, insanların farklı ilgilerinden, düşüncelerinden, inançlarından ve gereksinimlerinden kaynaklanan doğal anlaşmazlık olarak tanımlanmıştır (Bilgin, 2008). Çatışmanın tanımının netleştirilmeye çalışılması çabası ortaya farklı çatışma çeşitlerini çıkarmıştır. Örneğin, Simmel (1955. Aktaran: Kavalcı, 2001) tarafından yapıcı ve yıkıcı çatışma türlerinden söz edilmiştir. Öğülmüş (2001) çatışmayı, “bireyin ya da grubun bir seçeneği tercih etmede zorlanması ve bu zorlanma sonucu karar verme mekanizmalarında” ortaya çıkan “bozulma” olarak tanımlamıştır. Çatışma, insan ilişkilerinde bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin ihtiyaçlarına müdahale etmesi durumunda ya da değerleri uyuşmadığı zaman ortaya çıkan uyuşmazlık, zıtlaşma, kavga ve sürtüşme olarak da tanımlanmıştır (Bilgin, 2008). Bunun yanında çatışma denilince akla kişilerarasındaki uyumsuzluklar, kavga, şiddet, savaş, yıkım gibi anlamların gelmesinden dolayı çatışma genelde olumsuz bir etken olarak da algılanmıştır (Mayer, 2000).

İnsanlığın ortaya koyduğu özellikle de uygarlık göstergesi sayılacak üretimlere bakıldığında bunların bir kısmının algılarla, düşüncelerle, değerlerle ilgili ortaya çıkan çatışmaların sonucu olduğu görülür. Bu yönüyle doğal ve kaçınılmaz olarak yaşanan çatışmalar insanlığın uygarlaşması, gelişimi ve değişimi için fırsat ve araç olarak kullanılır (Türnüklü, 2006). Avrupa’da demokrasinin Fransız İhtilali ile yaygınlık kazanması, eşit olmayan güç dengelerinin çatışmasıyla; sanatta belli akımların ortaya çıkması sanatçıların sanat anlayışlarındaki farklılıklarla; Türkçenin sadeleşmesi dil konusunda ortaya çıkan karşıt düşüncelerle gerçekleşmiştir. Bu da çatışmanın yalnız insanın “varolma ve ayakta kalma” süreciyle değil; gelişme, dönüşme süreciyle de yakından ilgili olduğunu gösterir.

Çatışma; birçok toplumsal etkileşimin kaçınılmaz bir sonucudur. Çatışma sonucu oluşabilecek gerginliklerin giderilmesi ya da ortadan kaldırılması için çatışmanın kaynağının ve yapıcı çözüm yollarının bulunması, insanların daha sağlıklı bir toplumsal yaşam sürdürebilmeleri noktasında, hem birey sağlığı hem de toplum sağlığı açısından önemlidir.

Johnson ve Johnson (1991)’a göre çatışmalar, kişiler arasındaki ilişkilerin güçlenmesine ve zenginleşmesine olanak sağlar, başkaları ile ilişki kurma sürecinde güdülenmeyi artırır, hayatı ilginç ve eğlenceli kılar, tekdüzeliğten kurtarır, merak duygusu uyandırır, kendimizi tanımamıza ve değişime ne kadar çok gereksinimimiz olduğunu anlamamıza yardım eder. Çatışmalarla yapıcı bir yolla başa çıkma becerileri, kişinin meslek başarısını ve yaşam kalitesini artırır (Johnson ve Johnson, 1991). Buna rağmen çatışma, insanlar tarafından kişisel gelişim aracı olarak değil, şiddet gibi olumsuz çağrışımlar yaratan, olumsuz bir durum olarak algılanmaktadır (Türnüklü, 2006).

İyi yönetilmediği zaman yıkıcı özellikleri olan çatışma, olumlu ve yönetilebilir bir süreç olarak ele alındığında toplumsal yaşamın verimliliğine katkı sunabilir. Çatışmanın gelişimi desteklemesi; insanları, ilişkileri ileriye taşıması için bir sorun olarak görülen çatışmayla ilgili olumsuz yargıların değişmesi gerekir. Böyle bir değişim ise çatışmaya yönelik algıları değiştirecek yapıcı çatışma çözme süreçleriyle gerçekleşebilir. Schrumph, Crawford ve Bodine (2007)’e göre kişiler yaşadıkları çatışmaları yapıcı çatışma çözme teknikleri kullanarak çatışma çözme anlayışına sahiplerse çatışmayı daha olumlu ve üretken; yıkıcı çatışma çözme geleneğine sahiplerse daha olumsuz

ve sorunlu olarak algılamaktadırlar. Girard ve Kosch (1996. Aktaran: Törnükü, 2006) çatışma olgusuna ilişkin anlamlandırmaların bireyin kişisel deneyimlerinin bir yansıması olarak belirlediğini söylemişlerdir. Bu durumda kişilerin çatışmayı algılama biçimlerinde ve çatışmaya bakış açılarında farklılık yaratmanın yolu onlara bildiklerinden, gözlemlediklerinden, yaşadıklarından farklı çatışma deneyimleri yaşatmak ya da farklı çatışma çözme süreçleri geliştirmelerini sağlamaktır.

Kişilerarası Çatışma

İnsanın kendi içinde aynı anda farklı güdülere/ ihtiyaçlara sahip ya da birbiriyle çelişen bilişsel öğelere sahip olması onda içsel çatışmaları ortaya çıkarırken, insanlarla kurduğu ilişkilerde isteklerinin, değerlerinin, ihtiyaçlarının ilgi ve düşüncelerinin farklılaşması da kişilerarası çatışmalar yaşamasına neden olur (Bilgin, 2008; Öğülmüş, 2006, Karip, 2003).

Çatışmayla ilgili tanımlar ve açıklamalar genel olarak çatışma kavramı altında ele alındığından ve çatışma kavramı içsel, kişilerarası, grup içi ve gruplar arası çatışmaları da çağrıştırdığından kişilerarası çatışmanın tanımı ve niteliği ile ilgili açıklama yapma gereği doğmuştur.

Öğülmüş (2006)'e göre "Kişilerarası sorunlar, etkileşimde bulunan taraflardan en az birinin, mevcut etkileşim biçimi ile ideal etkileşim biçimi arasındaki farkı algıladığı, bu fark yüzünden gerginlik hissettiği, gerginliği ortadan kaldırmak için girişimde bulunduğu, ancak girişimlerinin engellendiği bir durum olarak tanımlanabilir."

Herhangi bir anlaşmazlığın taraflar arasında çatışmaya yol açabilmesi için, taraflardan en az birinin bu anlaşmazlığı algılaması (fark etmesi), bu durumdan rahatsızlık duyması ve bu durumu değiştirmeye yönelik girişimlerinin de diğer kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı olarak engellendiğini düşünüyorsa olması gerekir. Eğer taraflar anlaşmazlığın farkında değilse ya da farkında olsalar bile bu durumdan rahatsızlık duymuyorlarsa bir çatışmadan söz edilemez (Robbins, 1994. Aktaran: Öğülmüş, 2002).

Jensen, Lauri, Graziano (2005:165-166)'ya göre kişilerarası ilişkilerde;

- ✓ İnsanların farklı ilgi, inanç, bilgi ve yaşam deneyimlerine sahip olması,

- ✓ Bu farklılıkların insanları ben-merkezli olmaya sevk etmesi, bunun da insanların diğer bakış açılarını görmesini zorlaştırması,
- ✓ İnsanların genel olarak kendi ilgilerini geliştirme ve koruma güdüsü içinde olmaları çatışmayı kaçınılmaz hale getirir.

Kişilerarası ilişkilerdeki çatışmaların şiddeti basit kırgınlıklardan yaşamsal tehlikelere doğru giden bir boyutta yaşanabilir. Farklı boyutta olan bu çatışmaları etkili yönetebilmek için öncelikle kişilerarası çatışmanın ne olduğu ve çatışmaya nasıl yaklaşılabileceğini bilmek gerekir.

Yazınsal ürünlerde çatışmanın varlığını tespit edebilmek için çatışmanın varlığını işaret eden ipuçlarını da tanımak gerekir. Cornelius ve Faire (1994) çatışmanın varlığını işaret eden ipuçlarını şöyle sıralamışlardır:

- ✓ **Tedirginlik, rahatsızlık:** Çatışma yaşayan kişinin tam olarak ne olduğunu bilememesine karşın sezgisel bir biçimde tedirginlik yaşaması.
- ✓ **Yinelenen rastlantılar:** Küçük bir olayın belli aralıklarla aynı şekilde ortaya çıkması.
- ✓ **Yanlış anlama:** İletişim eksikliğinden dolayı durum hakkında yanlış varsayımların yapılması.
- ✓ **Gerilim:** Bireyin karşı tarafı algılama biçiminin değişmesi, ilişkinin zayıflaması, sabit düşüncelerin ve olumsuz duyguların ortaya çıkması.
- ✓ **Kriz:** Şiddet krizin en kesin belirtisidir. Şiddetli bir tartışma, bağırma, itme kişiye ya da eşyaya zarar verme gibi saldırgan davranışlara kadar uzanabilen olumsuz duyguların ortaya çıkması.

Yaşanan kişilerarası çatışmalarda tüm ipuçlarını görmek olanaklı olmasa da çoğu çatışmada tedirginlik, gerilim ve kriz belirtilerinin varlığından söz edilebilir. Bununla birlikte Dökmen (2005) kişilerarası çatışmaların başlamasına neden olan 11 faktör ortaya koymuştur: 1-Biliş ,2-Algı , 3-Duygu, 4- Bilinçdışı, 5-İhtiyaçlar, 6- İletişim Becerisi, 7-Kişisel Faktörler, 8- Kültürel Faktörler, 9-Roller, 10- toplumsal ve Fiziksel Çevre, 11-Mesajın Niteliği. Dökmen'in kişilerarası çatışmaya neden olan faktörlerle ilgili bu açıklamaları kişilerarası çatışmaya kapsamlı bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Mayer (2000) çatışmayı anlamak ve çözüme ulaştırmak için çatışmanın doğasını anlamak gerektiğinden söz eder. Mayer (2000) çatışmanın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları olduğunu dile getirir. Bilişsel boyutu nesnel

ve öznel olabilen algılarla; duyuşsal boyutu etkileşim sırasında ortaya çıkan duygularla (öfke, üzüntü, korku, ümitsizlik ya da karışık duygular) , davranışsal boyutu ise duyguları ve algıları ortaya çıkaran, başkasının eylemleriyle karşılaştığında potansiyel bir karşıtlık taşıyan; yıkıcı, şiddete dayalı olabileceği gibi yapıcı, uzlaşmacı, dostça da olabilen davranışlar olarak açıklamıştır. Mayer (2000)'e göre çatışmanın taraflarından biri duygusal olarak çatışmanın varlığını hissediyorsa ve karşı taraf bunu bilmiyorsa bile bu durumda çatışmanın varlığından söz edilebilir. Bununla birlikte taraflar arasındaki çatışma çok çabuk ortaya çıkıp sonlanabilir ve bu süreçte sözü edilen üç bileşen birbirini etkileyebilir. Bundan dolayı çatışmanın varlığını anlamak ve kestirmek güç olabilir.

Çatışmalar genellikle güçlü duygularla ortaya çıkar. Böyle bir durumda en tipik tepki çatışmanın kaçınılması gereken bir durum olduğudur. Bu durumda söz konusu çatışma mümkün olduğunca çabuk yatıştırılmalı ve taraflar olumsuz duygulardan uzaklaşmalıdır (Mitchell, 2002) .

İşyerinde, ailede, arkadaşlar arasında ortaya çıkabilen çatışmaya genellikle olumsuz duygular eşlik etmektedir. Bu noktada kişi ya çatışmayla yüzleşir ya çatışmayı görmezden gelir, ya bastırır ya da çatışmadan geri çekilir. Çatışma ortaya çıktığında ilişki zayıf ya da güçlü olabilir. Bu nedenle çatışma ilişki için kritik bir sınavdır. İyi yönetildiğinde çatışma üretici –yürekte anlama, karşılıklı saygı ve sıcaklık- olabilir. Çatışmanın sağlıklı ya da sağlıklı olmayan olması taraflar arasındaki çatışmanın sayıca çok olmasına değil çatışmanın nasıl çözüldüğüne bağlıdır (Fisher, 2000).

Hissedilen olumsuz duyguların yanında, pek çok gelişimci psikoloğa göre hiçbir toplumsal görüngü insan gelişiminde çatışma kadar geniş ve önemli bir rol oynamamaktadır (Shantz ve Hartup, 1992. Aktaran: Jensen-Campbell, Adams, Malcolm, 2003). Çatışma sadece gelişimsel bir rol oynamakla kalmaz bireyde gelişime yönelik değişimlere neden olacak itici gücü de sağlar. Çatışma bilişsel gelişim, toplumsal gelişim, anti-toplumsaldavranışların değişimi, toplumsal beceri ve duygusal gelişimle de ilişkilendirilebilir. Örneğin Piaget'nin bilişsel gelişim kuramının temeli olan “dengesizlik” durumu çocuğun düşünceleri ile çevresi arasındaki çatışma sonucu ortaya çıkmaktadır (Jensen-Campbell, Adams, Malcolm, 2003). Kaçınılmaz bir durum olan çatışma çocuklar, ergenler, yetişkinlerin etkileşiminde görüş ayrılıkları ve karşıtlıklarla

kendini göstermekle birlikte bulgular çocukların zamanlarını işbirliğinden çok çatışma ile geçirdiklerini ortaya koymaktadır (Laursen,1993. Aktaran: Jensen-Campbell, Adams, Malcolm, 2003).

Kişi, birilerinin amaçlarını engellemesinden korktuğunda ya da yaptıklarını beğenmediği durumlarda kaygı duymaktadır (Gençtan,1998). Çatışma durumunda kişinin kaygı duyması, duruma tepki verirken gerginlik hissetmesine, esnek olamamasına ve yıkıcı çatışma çözme stratejileri izlemesine neden olmaktadır. Pek çok kişi tarafından çatışma, ayrılıklara, strese, toplumsal kargaşaya ve şiddete neden olduğu için olumsuz olarak görülmekte, hatta bir ilişkinin iyi olduğunun en önemli işaretinin çatışma içermemesi olduğu düşünülmektedir (Kavalcı, 2001).

Tanımlarda ve açıklamalarda da görüldüğü gibi kişilerarası çatışmalarda ortaya olumsuz duygular, olumsuz davranışlar çatışmayı çözüme taşıyan süreçte yapıcı yollarla değişebilir, çatışma gerilim yaratan bir durum olmaktan çıkıp geliştirici bir nitelik kazanabilir.

Çatışma Çözmede Temel Beceriler

Çatışma çözme süreci karmaşık becerilerden oluşmakla birlikte yapılan çalışmalarda (Taştan, 2004; Uysal, 2006; Jensen ve diğerleri, 2003; Johnson, 2001) belli becerilerin kazandırılması ve geliştirilmesiyle çatışma çözme becerisinin kazanılabileceği ortaya konulmuştur. Bu beceriler, bireyin kendisiyle diğerleri arasındaki farklılıklara ilişkin duygu ve düşüncelerin farkında olma becerilerini, etkin dinleme becerilerini de içermektedir. Empatik düşünme, sorun çözme, eleştirel düşünme ve ben dilini kullanma da bu süreçte yer alan becerilerdir.

Öner (2000), yaşanan çatışmalarla etkili bir biçimde başa çıkabilmek için temel iletişim becerilerinin bilinmesinin ve bu becerilerin kazanılmasının önemini vurgulamaktadır.

Etkili iletişim, konuşma sırasında dinleyen kişinin, konuşan kişinin ilettiği mesajdaki duygu ve düşünceleri anlayabilmesi ve bunu karşısındaki kişiye iletmesidir. Bunun için etkin dinleme becerilerini bilmek, kişilerarası iletişimde ve çatışma çözme sürecinde çok önemli bir yere sahiptir (Öner, 2000). İletişim sırasında kişiler yaşanan duygularla ilgili mesajlar da verir. İletişimde bulunan taraflar yaşadıkları olaylara eşlik eden duygularını anladıklarında sorunlarını

çözmek için daha istekli olmakta ve işbirliği yapmaktadırlar. Böylece süreçte hissedilen yoğun ve düşmanca duyguların ifade edilmesi sağlanarak, öfke duygusu azaltılmaya çalışılmaktadır (Öner,2000).

Martin, Waltman ve Greenwood (2000. Aktaran: Uysal, 2006), yaşanan çatışmaları, sözel ve fiziksel saldırganlığa başvurmadan çözebilmek için gerekli beş temel beceriden söz etmişlerdir.

Bu temel beceriler şunlardır:

- 1. Duyguları denetleme becerileri:** Kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlamayı içerir. Duyguları fark edip ifade edebilmek, onları denetlemede ilk adımdır.
- 2. İletişim becerileri:** Başkalarına kendi gereksinim ve duygularını ifade edebilme becerisini içerir.
- 3. Sorun çözme becerileri:** Bir problemin, tüm yönlerini görüp, karşılıklı olarak tarafların ortak bir çözüme ulaşabilmeleridir.
- 4. Öfke kontrolü:** Öfkeli bir durumda saldırgan olmayan tepkiler verebilmeyi içerir.
- 5. Girişkenliği uygun bir şekilde kullanabilme:** Şiddet ve saldırganlığa başvurmadan kendini ortaya koyabilmedir.

Öğülmüş (2006) ise, sorunları herkesin kazançlı çıkacağı biçimde çözüme ulaştırabilecek anlayışa sahip kişilerin sahip olabilecekleri bazı düşünce ve davranışları şu şekilde sıralayıp açıklamaktadır:

- 1. İyi niyet:** Taraflarda, birbirleriyle işbirliği yaparak soruna herkesin kazanacağı bir çözüm bulma isteğinin olması yaşanan sorunu çözmek için gereklidir. Taraflar bu konuda ikna edilmelidir.
- 2. Sorunların birden fazla çözümü olduğuna inanma:** Kişiler arasında yaşanan sorunların birden fazla çözümü vardır. Ancak bazı alışkanlıklarımız ve sınırlı deneyimlerimiz, farklı çözümleri görmemizi engelleyerek bizi sınırlandırır. Bir sorun çözme yolu olarak şiddete başvuran kişinin kendini haklı göstermesini ve yaptığının doğru olduğuna inanmasını sağlayan en etkili araç, “bu durumda yapılabilecek başka bir şey yok, sorunu çözmenin tek yolu bu” düşüncesidir. Oysa her sorunun birden fazla çözümü vardır.
- 3. Bir tarafın kazanması, diğer tarafın kaybetmesini gerektirmez:** Kişilerarası ilişkilerde bir tarafın kazanması zorunlu olarak diğer tarafın kaybetmesi sonucunu doğurmaz. Hatta her iki taraf da kazanabilir.

4. Sorunlara farklı bakış açılarıyla yaklaşma ve başkalarının bakış açılarını öğrenmek için etkin dinleyici olma: Kişilerarası sorunlara herkesin kazanacağı çözümler bulabilmek için, sorunların olabildiğince farklı açılardan incelenmesi gerekir. Aynı durumu başkalarının nasıl gördüğünü, anladığını, yorumladığını, vb. öğrendiğimiz takdirde, durum hakkında daha eksiksiz bir bilgiyle donanmış oluruz. Bunun için de karşı tarafı iyi bir şekilde dinlemek çok önemlidir. Bu, sorun çözme sürecinin ayrılmaz bir ögesidir.

5. Güç kullanmaktan kaçınma, durumlar üzerine değil, sorunlar üzerine odaklanma: Güç kullanmak, yaygın olarak kullanılan bir sorun çözme yoludur. Sorunları, güç kullanarak çözmeye çalışan kişiler, sorun üzerine odaklanmak yerine o andaki durumlarını ön plana çıkarırlar. Bu yöntemle bulunan çözümler kısa süreli olduğu gibi, taraflar arasındaki sorunu çözmek yerine daha çok büyötmektedir.

6. Duyguları dikkate alma: Kişilerarası sorun çözme sürecinde taraflar, hem kendi duygularını hem de karşı tarafın duygularını tanımalı ve uygun tepkiler geliştirmelidir. Sorun çözme süreci, taraflar kendilerini rahatlamış hissetmedikçe tamamlanmış sayılmaz. Bu nedenle kaybedenin olmadığı, her iki tarafın da kazandığı kazan-kazan yöntemi hariç, diğer yöntemlerle ulaşılan çözümler uzun süreli olmaz.

Çatışma Çözme Sürecinde Duyguların Önemi

Kişilerarası sorunlarda duygular işin içine girer ve genellikle duygular göz ardı edildiği için de sorunlara kalıcı çözümler bulmak güçleşir (Öğölmüş, 2006).

Bir çatışma durumunda öncelikle hissedilen duygular, öfke, üzüntü ve engellenmedir ve bu duygular, kontrol edilmediğinde, sonu şiddetle biten davranışlara neden olabilir (Murphy, Eisenberg, Nancy, 2002). Çatışmaları çözmeye duygularımızın farkında olmak önemlidir. Duygularını tanıyıp fark edebilen kişiler, her duyguya uygun davranışı göstermek için çaba harcarlar (Yüksel, 2004). Yaşamın zor anlarında kendilerini doğru bir şekilde değerlendirerek, yanlış davranışlara sürüklenmez ve yaşadıkları duyguların geçici durumlar olduğunun farkına vararak bilinçli davranırlar (Luke ve Myers, 1994).

Duygularının farkına varamayan kişiler yaşadıkları anları, doğru değerlendiremediklerinden yanlış davranışlara sürüklenirler. Yanlış davranışlarsa beraberinde pişmanlıklar ve duygusal sıkıntılar getirir. İnsan davranışlarının kendi seçimi olduğunu görüp davranışlarının sonuçlarını kabullenip sorumluluk alarak yaşanan çatışmaların daha kolay çözümlenmesi sağlayabilir (Yavuz, 2004).

İnsanlar kendi davranışlarıyla başkalarının duygularını etkileme potansiyeline sahiptir. Sorun çözme becerilerine sahip olan kişiler, bu potansiyel güçlerini bilinçli bir şekilde sorun çözme sürecinde kullanabilirler. Kendi duygularını da daha oluşurken fark edip, başarıyla yönetebilirler (Öğülmüş, 2006).

Çatışma çözme sürecinde, tarafların, birbirlerinin duygularını anlamaları oldukça önemlidir. Birbirlerinin ne hissettiğini anlayan kişiler, yaşadıkları problemi çözme konusunda daha istekli olur ve daha kolay işbirliği yaparlar.

Yaşanan sorun çözümlendikten sonra taraflar genellikle mutluluk ve huzur gibi duygular içerisinde olurlar. Taraflardan birinin kendini kötü hissetmesine neden olan çözümler uzun süreli olmaz. Her iki tarafın da kazandığı çözüm, her iki tarafı da memnun eden çözümdür (Öğülmüş, 2006).

Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri

Schrumpf ve diğerleri (2007) insanın karşılanmayan gereksinimlerinin kişilerarası çatışmalara yol açtığını belirtmişlerdir. Bu gereksinimler (yemek yeme, güven duygusu, ait olma gibi) evrenseldir ve çatışma bu gereksinimlerin yeterince karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Hale (1988. Aktaran: Taştan, 2004)'e göre; farklı kişilik özelliklerine, değerlere, düşünce yapısına sahip olan kişilerin birbiri ile ilişkiye girmesi de çatışmanın kaynakları arasında sayılabilir.

Çatışmanın kaynağını bilmek sorunun tanımlanmasını ve bu soruna ilişkin çözüm bulma girişimlerinin başlamasını sağlayabilir.

İnsanın da bütün davranışlarının altında yatan neden, canlı varlığını sürdürebilme isteğidir. Bu istek, insanda dört temel psikolojik gereksinim olarak kendini gösterir (Glasser, 1999). Kişilerarası çatışmaların nedeni karşılanmayan psikolojik gereksinimler, kıt kaynaklar ve farklı değerler olmak

üzere üç temel başlık altında toplanmıştır (Öğülmüş, 2006; Schrupf ve diğerleri, 2007; Bilgin, 2008).

1-Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler: Kişilerarası çatışmaların nasıl çözüleceğinin anlaşılması çatışmanın nedenlerinin belirlenmesiyle başlar. İnsanlar arasındaki çatışmalar yaşamı sürdürme gereksinimleri; sevgi ve arkadaşlık, saygı ve güç kazanma, sürdürme; özgürlük ve eğlence; ait olma, gereksinimlerini karşılamaya yönelik eylemleri içerir (Schrumpf ve diğerleri, 2007).

Gereksinimler doyurulmadığında acı, doyurulduğunda ise zevk hissettirir. Gereksinimlerin doyurulmaması doyurulması için bir zorlamayı ortaya çıkarır. Kişiler, yaşama ilişkin belirli gereksinimlerle ilgili rahatsızlıkları çabuk öğrenirler ve onları doyurmak için ne yapmaları gerektiğini planlarlar. Yaşama dair olmayan psikolojik gereksinimler belirsiz olmasından ve bu gereksinimlerin doyurulmasında daha kamaşık davranışlar gerektirdiğinden belirsizdirler. Gereksinimlerin karşılanması sürecinde birbiriyle çatışan gereksinimlerin sürekli doyurulmaya çalışılması dengenin sürekli korunmasını gerektirir. Her insan temel gereksinimlerini karşılamak için en iyi bildiği yolu seçerken, başka birinin tercihini sınırlayabilir ya da bozabilir (Schrumpf ve diğerleri, 2007).

Yaşamı sürdürme gereksinimleri: Bu gereksinimler açlık, susuzluk, uykusuzluk, üreme gibi yaşamı sürdürmeyle ilgili olan ve doyurulmadığında ya da engellendiğinde yaşamı tehdit eden gereksinimlerdir. Yeteri kadar beslenme, uyuma gibi yaşam gereksinimlerinin doyurulmaması kişi de hoşgörüsüzlüğe, gerginliğe yol açabilir ve bu da bir çatışmayı doğurabilir (Schrumpf ve diğerleri, 2007).

Masallarda yiyeceğini, barınağını korumaya çalışma, yiyecek arama ya da başka bir hayvana yem olmak istemeyen hayvanların durumu masallardaki gereksinimlerle ilgili çatışmaları örneklemektedir.

Sevgi ve arkadaşlık gereksinimi: Ait olma gereksinimi; sevme-sevilme, paylaşma duygularını yaşayarak ve başkaları ile işbirliği yapılarak karşılanır. Bu gereksinimi karşılanamayan kişiler saldırgan davranışlar gösterebilirler. Çağrılmayan bir davet, bir oyuna ya da gruba dahil edilmeme, dışlanma ait olma gereksiniminin doyurulmasına engel oluşturabilmektedir. İnsan toplumsal

bir varlık olduğu için toplumsal etkileşim en az yaşam gereksinimleri kadar gerekli ve zorunlu bir gereksinim haline gelmektedir (Türnüklü, 2006).

Güç gereksinimi: Pek çok kişilerarası çatışmanın odağında güç gereksinimi vardır. Güçlü görünme, hükmetme, belirleme, şekil verme, yapılandırma ile ilgili istek ve davranışlar kişilerarası ilişkilerde çatışmalara neden olabilmektedir. Güç ilişkisi güven gereksinimi ile birlikte saygı duyulma bir statüye sahip olma, onur duyma gibi gereksinimlerden oluşur. Bu gereksinim başkaları tarafından takdir edilme ve saygı görme ile karşılanabilir (Bilgin, 2008; Schrumpf ve diğerleri, 2007, Türnüklü, 2006).

Türnüklü (2006)'nın ayrı bir kategori olarak aldığı saygı kazanma ve sürdürme gereksinimi de güç elde etme gereksinimi içinde değerlendirilebilir.

Saygı kazanma ve sürdürme gereksinimi: Başarma, tanınma ve saygı duyulma gibi gereksinimlerin karşılanmasını içermekte, bu tür gereksinimlerin doyurulmaya çalışılması sırasında benzer gereksinimleri yaşayamayanların olumsuz tepkisiyle karşılaşılabilir. Bu gereksinim akademik, toplumsal başarıyla gösterilebildiği gibi güç yoluyla da gösterilebilmektedir. Başarı elde etmek isteyen taraflar belli hedefe yönelik emek harcadıkları için kendileri çatışma yaratabildikleri gibi çevrelerindeki kişilerin kıskançlıklarını da üzerlerine çekebilmektedirler (Türnüklü, 2006).

Özgürlük Gereksinimi: Özgürlük gereksinimi karar verme ve seçme gereksiniminin karşılanmasını içerir. Başkalarının istemleri doğrultusunda davranmak zorunda kalınması sıklıkla çatışma yaratır. Bu gereksinimin neden olduğu çatışmalarda güç dengesinin eşit olmamasından dolayı taraflardan birinin diğer kişiye bağımlı hareket etmesi, diğer kişinin istemlerinin karşı tarafı bağıyor olması söz konusu olabilir. Kimi zaman da taraflardan birinin fazla özgür davranması ortak yaşamı güçleştirebilir. Kişi eğer kendi adına seçimler yaparsa özgürlük gereksinimini karşılamış olur (Schrumpf ve diğerleri, 2007; Türnüklü, 2006).

Eğlence gereksinimi: Gülme, eğlenme ve oyun oynama ile karşılanır (Glasser, 1999). Taraflardan birinin oyundan ya da sevdiği bir etkinlikten alıkonulması onun çevresiyle çatışma yaşamasına neden olabilir (Schrumpf ve diğerleri, 2007). Kimi zaman da taraflardan birinin eğlence gereksinimi karşı tarafın temel yaşamı sürdürme gereksinimlerini tehdit ettiği için çatışma ortaya çıkabilmektedir.

İnsanların olumsuz davranışlarının nedeni olarak, diğer kişileri ve olayları görme eğilimi vardır. İnsanı davranışa geçiren onun temel gereksinimleridir. Eğer iki kişinin temel gereksinimlerini karşılama konusunda farklı görüşleri varsa aralarında çatışma ortaya çıkabilir (Bilgin, 2008; Schrumpf ve diğerleri, 2007; Törnükü, 2006).

Bir kişi çatışmayı anlayıp olumlu olarak algılsa iki insanın isteklerinin aynı olmayacağını fark eder; kişinin başkalarının haklarını çiğnemediği sorumlu tercihler yapmasının, çatışma çözme ve demokratik toplumun oluşturulması için bir zorunluluk olduğunu (Schrumpf ve diğerleri, 2007) anlar.

2-Kaynakların Sınırlı Olması: Birçok çatışma sahip olunan kaynakların sınırlı olması nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Kaynakların sınırlı olmasından kaynaklanan çatışmaların nedenleri; genellikle para, mal ve zaman kaybıdır. Bu çatışmalarda yarışmacı bir tutum içine girmek yerine işbirliği yapılırsa, her iki tarafın da yararına olacak sonuçlar elde edilebilir. İşbirliği yapmak; her iki tarafın da sorunu çözme sürecini başlatmasını ve birbirlerinin çıkarlarının farkına vararak çözümler üretmesini sağlar. Sınırlı kaynaklar nedeni ile yaşanan çatışmaların çözüme ulaşabilmesi için, temel gereksinimlerin belirlenmesi ve karşılanmaya çalışılması büyük önem taşır. Sınırlı kaynaklarla ilgili çatışmaların gerisinde doyurulmamış psikolojik gereksinimler yatabilmektedir. Örneğin, görünürde paradan kaynaklandığı düşünülen bir çatışmanın gerisinde saygı gereksinimi yatabilmektedir (Bilgin, 2008; Schrumpf ve diğerleri, 2007, Törnükü, 2006; Öğülmüş, 2001,2006).

3-Farklı Değerler: Değerler insana yaşamında rehberlik eder. Hangi davranışların ve bakış açılarının kabul edilebilir olduğunu bildirir; amaçları ve onlara ulaşmaya çalışırken yapılacakları, davranışları ve bunların nasıl gerçekleşeceğini belirler. Değerler; tercihler, fikirler, inançlar ve ilkeler olarak ortaya çıkabilir. Kimi değerler bilinç düzeyinde kimileri bilinç dışı olabilir. Eğitimin önemli olduğuna inanan ve bunu savunan kişinin değeri bilinç düzeyinde; kızıl saçlılardan hoşlanmayan bir kişi, bunun farkında olmadan duygularını dile getirirken değerleri bilinç dışındadır (Bilgin, 2008).

Değer yargılarının oluşturulması sürecinde ailenin çocuğa sunacağı farklı bakış açıları, nedenler ve sonuçları içeren açıklamalar çocuğun ruh sağlığını olumlu yönde etkilerken, onun değerlerle ilgili yaşayacağı çatışmaları yapıcı biçimde çözmesine de olanak sağlayabilir.

Değer yargılarının gelişimi başkaları ile olan ilişkilerin prensiplerinin çatısını oluşturur. Çocuklar yapmaları gerekenleri kendilerine verilen bakım ilişkilerini gözlemleyerek ve deneyimleri ile öğrenirler. Yapmamaları gerekenleri ise kendilerine anlatılanlar ve uygun olmayan davranışları için aldıkları geribildirimler ve başkalarını incittikleri için kötü hissederek öğrenirler. Çocuklar, ilişkileri ve kuralları kendi gelişimsel düzeylerine göre algırlar. Aileler, çocuklarını, kurallara uymaları ve başkalarına önem vermeleri konusunda takdir etmelidirler. Aileler çocuklarına anlayabilecekleri şekilde, karşıdaki kişilerin de bakış açısını anlatmalıdır, eğer çocuk yeterince büyükse (dört yaş civarında) bunun için oyunlaştırma da yapılabilir. Çocukların bu dönemde kurallara uymaması ve onlara uymamaktan zevk almaları onların gelişim süreçlerinin bir parçasıdır. Buna rağmen kurallar ve onlara uymamanın getireceği sonuçlar (kısır dönemde ve somut olarak) çocuğa açıklanmalıdır. Çocuklar kurallara uymadıkları için aşağılanmamalı veya isimlendirilmemelidir (yalancı, hırsız gibi). Onun yerine kurallar ve sonuçları çocuğa soğukkanlılık ile açıklanmalıdır. Anne/babalar iyi davranışlar için (hastalara, yaşlılara, yoksullara yardım, gibi) çocuklarına örnek olmalı ve mümkün olduğunca bu durumlara çocuğu da katmalıdırlar (Jellinek ve Patel, 2002. Aktaran: Özmert, 2006: 256–273).

Çatışma durumunun karmaşık yapısından dolayı taraflar daha çok etik değerlerle ilgili yargılarını, bireysel değerlerini ve önceliklerini çatışma çözme sürecine taşıyabilmekte ve bu durumda “doğru”nun tanımlanmasını zorlaştırabilmektedir (Rahim ve Buntzman, 1999).

Her insanın yaşadığı ilişkilerde, benimsediği değerleri diğer kişilere karşı koruma, değerlerini ve inançlarını değiştirmeme konusunda direnç gösterme eğilimi vardır. Bu nedenle inançlar, öncelikler, ilkeler gibi farklı değerlere sahip olmaktan kaynaklanan çatışmalar çözümü en güç olan çatışmalar olarak nitelendirilir. Farklı değerler nedeni ile çatışma çıkması durumunda; çatışmaları çözmek için, tarafların birbirinin değerlerini benimsemeleri, kendi değerlerinden vazgeçmeleri söz konusu değildir. Olumlu çatışma çözme yöntemleri kullanılarak, her iki tarafın da duruma farklı açılardan bakabileceklerini fark etmeleri, çatışmanın çözümü için önemli bir adımdır. Eğer taraflar inanç ve değerlerindeki farklılıklar nedeniyle birbirlerini reddetmemeyi öğrenirlerse, çatışmaya daha olumlu biçimde yaklaşabilirler (Bilgin, 2008; Schrupf ve diğerleri, 2007, Türnüklü, 2006).

İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için çok küçük yaşlarda öğrendikleri davranış kalıplarını alışkanlık haline getirerek gereksinimlerini karşılamının

“tek yolu” gibi görmeye başlarlar. Öğrendikleri bu davranış kalıpları işlevsel olmasa da yaşamlarının geri kalanında esnek bir yapıya sahip değillerse bu davranış kalıplarını sürdürürler (Öğülmüş, 2006).

Çatışma Çözme Biçimleri

Kimse çatışmaların nasıl çözüleceğini bilerek doğmaz. Çatışma çözme, yaşarken öğrenilir. İnsanların çatışma çözme becerileri edinmeleri, en başta kendi yaşamlarına doyum getirecektir (Gürkaynak, Gözütok, Akipek, Bağlı, Erhürman, Özdemir, 1998).

Çatışma çözme biçimleri yıkıcı ve yapıcı olmak üzere iki grupta toplanabilir:

Mitchell (2002) çatışmaların yıkıcı bir biçimde çözümlenmesi sürecini, tarafların kendi istek ve gereksinimlerini karşılayabilmek için diğer tarafı ikna etmeye çalışması olarak tanımlamıştır. Taraflar ikna etme sürecinde birbirine fiziksel ya da sözel olarak saldırıda bulunabilir, aralarında gerginlik, öfke ve kırgınlık yaşanabilir. Yıkıcı çatışma çözme sürecinde daha baskın olan kişi çatışma sonucunda isteklerini elde edebilse de ilişki bozulduğu ve çatışma yaşayan tarafların ikisinin de yararına olacak sonuçlar elde edilmediği için sorun çözülmüş sayılmaz. Oysa yapıcı bir biçimde çatışmanın çözümü için çaba gösterilirse tarafların istek ve gereksinimleri karşılanabilir. Yapıcı çatışma çözme; tarafların çıkarlarının korunduğu, isteklerinin gerçekleştiği, ilişkilerin güçlendiği ve herkesin kazandığı bir anlaşmaya varılmasıdır (Burton,1990; Wall,1990. Aktaran: Uysal, 2006).

Çatışmalar işbirliği ile çözümlenmeye çalışılırsa açık ve dürüst bir biçimde iletişim kurulabilir. Taraflar birbirinin söylediklerini, duygu ve düşüncelerini anlamak için daha fazla çaba gösterirler ve yapıcı bir biçimde çatışmanın çözülme olasılığı artar. Rekabet ortamı içinde iletişim kurularak çatışma çözülmeye çalışılırsa; her iki taraf da kendisinin kazanması diğerinin kaybetmesi için çaba harcayacak ve birbirine karşı önyargılı olacaktır. Böyle bir iletişim çatışmanın, çatışma yaşayan tarafların hepsi için, olumsuz biçimde sonuçlanmasına neden olacaktır.

Çatışmaların kişiler arasındaki ilişkileri güçlendirici bir işlevi vardır. Çatışma yaşayan kişiler birbirinin bakış açısını, düşüncelerini öğrenir, istek ve

gereksinimlerinin farkına varırlar. Ayrıca çatışmaları yapıcı yollarla çözmek kişinin kendini tanımasına, toplumsal gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürmesine yardımcı olur (Gillespie ve Chick, 2001. Aktaran: Uysal, 2006).

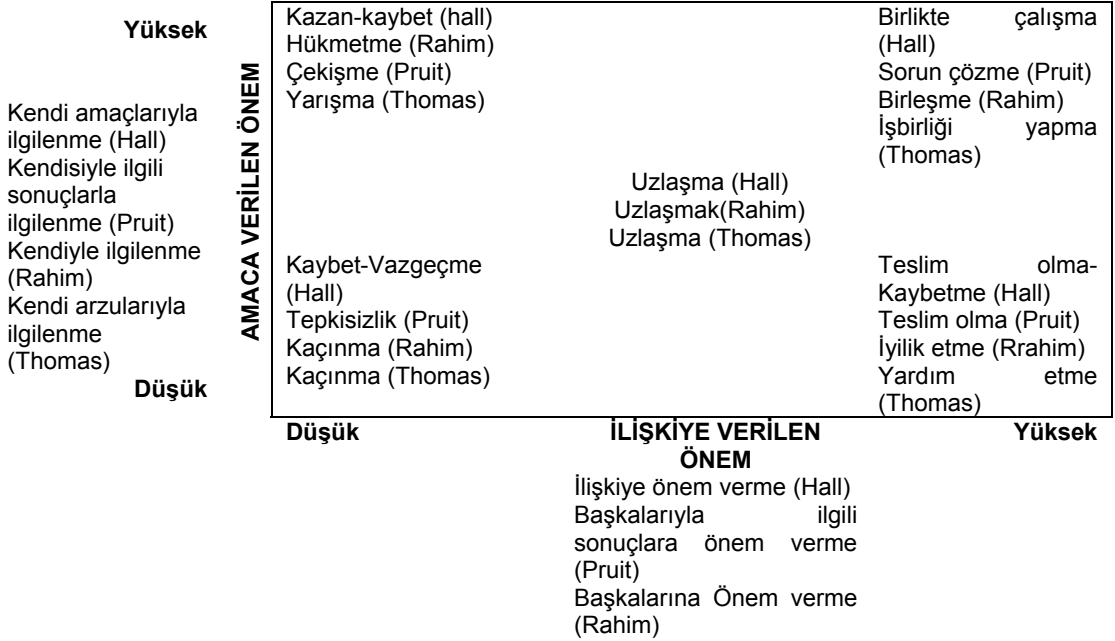
Çatışmayı yapıcı bir biçimde çözmenin birçok olumlu sonucu vardır. Çatışmalar; kişilerin başarılarını, sorun çözme becerilerini artırmakta ve olgunlaşmalarına yardımcı olmaktadır. Çatışmayı yapıcı bir biçimde çözmek için çaba harcayan kişi, diğer kişinin bakış açısı ile dünyaya bakabilmekte ve daha az ben-merkezci düşünebilmektedir. Bunun yanı sıra kendini tanıma olanağı da bulunmaktadır; nelere öfkелendiğinin nelerin onu saldırgan yaptığını, nelerin kendisi için önemli olduğunun farkına varabilmektedir (Sorenson,1999).

Çatışma çözme becerilerini kazanmak kişilerin daha işbirlikçi ve kabullenici olmasını sağlamaktadır. Çatışma çözmede işbirliğine dayalı yöntemleri öğrenen kişiler psikolojik olarak daha sağlıklı olmakta, stres ve sıkıntı verici durumlarla daha kolay baş edebilmektedirler (Girard ve Koch, 1996). Yaşanan çatışmaların bir başka önemi de enerji kaynağı olmalarıdır. Çatışma fiziksel enerjiyi ve psikolojik yoğunlaşmanın şiddetini artırmaktadır. Bu enerji, kişinin çatışmayı çözmeye ve nasıl davranacağı ile ilgili plan yapmaya güdülenmesine yardımcı olmaktadır. Bazı durumlarda ise; kişi, çatışma durumunu yaşamayı kendi isteyebilir, örneğin, yarışma gerektiren sporlar ve oyunlar gibi, çünkü bu tür etkinlikler kişiler için uyarıcı ve eğlendirici olmaktadır (Deutsch ve Coleman, 2006).

Çatışmanın ilişkileri derinleştirici bir işlevi de vardır. Kişiler çatışmalarını işbirliği içinde çözdüklerinde, bu durumun arkadaşları ile ilişkilerindeki stresten kurtulmalarına yardımcı olduğuna ilişkin inançları artabilmektedir (Johnson ve Johnson, 1994). Çatışma durumu kişilerin çözüme ulaşmak için nelere gereksinim duyduklarının da farkına varmalarını sağlamaktadır. Kişiler sorunun varlığının farkına vardığında; çözüme nasıl ulaşacaklarını, sorunun kimlerle ilgili olduğunu ve sorunla ilgili diğer kişilerin baskısını nasıl azaltacaklarını düşünmeye başlarlar (Mayer, 2000). Sorunun varlığını fark etmek, sorundan rahatsız olmak, kişileri, çözüm bulmaya güdüler ve çözüm yolları aramaya sevk eder.

Yukarıdaki (yapıcı ve yıkıcı) modelden ayrı olarak kişilerarası çatışma çözme biçimleri ikili modeller ve beşli modeller arasında sıralanmaktadır.

Sorenson (1999) Hall, Pruitt, Thomas ve Rahim'in "kendini memnun etme" ve "karşı tarafı memnun etme" ye dayalı iki boyutlu modellerini birbirine yakın bulmuş, bu iki boyutlu modele göre kullanılabilecek beşli çatışma çözme biçimlerini (hükmetme, kaçınma, işbirliği yapma, uzlaşma, teslim olma) sıralamıştır.

Şekil 1: Hall, Pruitt, Rahim ve Thomas'ın İki Boyutlu Modeli ve Çatışma Stilleri (Sorenson,1999).

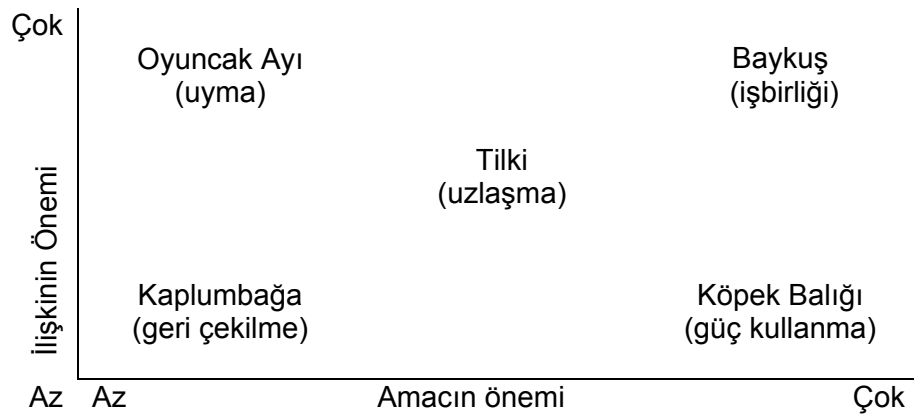
Deutsch (1949. Aktaran: Arslan, 2005), çatışma üzerinde ilk kez basit ikili "işbirliği-rekabet" modelini ortaya atmıştır. Bir başka ikili model Knudson ve arkadaşları (1980)'nın önerdiği "çatışma ile meşgul olma-kaçınma" modelidir. Deutsch ve arkadaşları çatışma yönetiminde bir işbirliğine dayalı ilişkinin, bir rekabetçi ilişkiden daha etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre ilişki yönetimi, bir rekabetçi ilişkinin yönetiminden daha işlevsel sonuçlar ortaya koyacaktır (Rahim, 2001. Aktaran: Arslan, 2005).

Putnam ve Wilson (1982. Aktaran: Arslan, 2005)'ın, kişilerarası çatışma çözmede geliştirmiş oldukları "örgütsel çatışma iletişimi ölçeği"nde "karşı karşıya gelmeme" (naziklik), "çözüm yönelimli olma" (entegre olma) ve "denetim" (hükmetme) boyutlarını içeren üçlü modeli ise, "zorlama" "yumuşatma" ve "yüzleşme" faktörlerinden oluşur. Çatışma çözme konusundaki diğer üçlü modeller Billingham ve Sack (1987)'in "akıl yürütme,

sözel saldırı ve şiddet” ve Rands ve arkadaşları (1981)’inin “saldırı, kaçınma ve uzlaşma” modelleridir (Aktaran: Arslan, 2005).

Johnson ve Johnson (1991), kişilerarası çatışmalar karşısında insanların beş farklı çözüm stratejisinden birini izleyebileceklerini belirtmiştir. Bunlar “geri çekilme”, “yatıştırma”, “uzlaşma”, “güç kullanma” ve yüzleşme olarak adlandırılmaktadır. Stratejilerden hangisini kullanacağı ise “amacın önemine” ve “ilişkinin önemine” bağlı olarak değişecektir. Bir çatışma durumunda insanların ulaşmak ya da gerçekleştirmek istedikleri iki şey vardır. Bunlardan biri, çatışmaya da neden olan kendi amaçlarını gerçekleştirme isteğidir. Diğeri ise çatışmaya girilen kişi ya da kişilerle olan ilişkilere verilen önem, başka bir deyişle ilişkileri devam ettirme isteğidir (Öğülmüş, 2006).

Johnson ve Johnson (1991) çatışma çözme yollarını şöyle açıklamaktadır:

Şekil 2: Çatışma Çözme Stratejileri
(Johnson ve Johnson, 1991; Öğülmüş, 2002)

- 1- **Kaçınma (Geri Çekilme):** Bu çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler sorunları ortaya çıkarıp, çözme yerine çatışmadan kaçmayı, çatışma yaratan kişilerden uzak durmayı tercih ederler. Çatışmaları çözmeye çalışmanın gereksiz olduğunu düşünürler ve çaresizlik duygusu yaşarlar. Çatışmalarıyla yüz yüze gelmezler, fiziksel ya da psikolojik olarak geri çekilirler. Bir tür kendi kabuğuna çekilme davranışı olan ve hem kendi gereksinimlerinin hem de başkalarının gereksinimlerinin göz ardı edildiği davranış biçimini benimseyenler kaplumbağa ile temsil edilirler. Bu çatışma çözme yolunu seçenler için,

ne çatışma yaşadığı kişi ile ilişkisinin önemi vardır ne de amaçlarına ulaşılmasının.

- 2- **Uyma (Verme, Yatıştırma):** Uyma türü çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler kendi istekleri ve gereksinimlerini önemli görmezler, onlar için önemli olan diğer insanlardır ve her zaman onların isteklerinin ve gereksinimlerinin karşılanması için çaba harcarlar. Bu çatışma çözme yolunu seçenler, bir ilişkide kişilerin birbirini incitmeden soruna çözüm bulamayacaklarını düşünürler; bu nedenle, bir tatsızlık çıkmaması ve karşı tarafın incinmemesi için çatışmalardan kaçınırlar. Uyma ve geri çekilme çözüm biçimleri daha az etkili çözüm biçimleri olmakla beraber ilişkiye daha az zarar verici çözüm biçimleridir (Wiet, Branje ve Meeus, 2006). İlişkinin önemli olduğu, amaçlara ulaşmanın önemsiz olduğu, başkalarının sevgisini kaybetmemek ya da kazanmak için; amaçlarda ve gereksinimlerden vazgeçildiği çatışma çözme davranışında bulunan kişiler oyuncak ayı ile temsil edilmektedir.
- 3- **Güçlü Olma (Hep Kazanma, Rekabete Girme):** Güçlü olma, hep kazanma çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler kendi gereksinimlerini karşılayabilme çabasıdadırlar. Bu kişiler için ilişki önemsizdir, amaçlarına ulaşmaya önem verirler, çatışmalarda kendi çözümlerini dayatırlar. Karşılarındaki kişileri zorlarlar ve şiddet kullanırlar. Çatışma ortamının kazan/kaybet ortamı olarak görüldüğü, amacın hep kazanmak olduğu kazanmanın güç ve gurur kaynağı olduğu bu davranış biçimini benimseyen kişiler köpekbalığı ile temsil edilmektedir.
- 4- **Uzlaşma (Problemi Görme, Uzlaşma Yolları Arama):** Bu tür çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler amaçlarına ulaşmak için çaba gösterirken ilişkilerine de önem verirler. Çatışma çözme süreci boyunca uzlaşmaya çalışırlar; kendi çıkarlarından vazgeçerken, karşılarındaki kişileri de kendi çıkarlarının bir kısmından vazgeçmeye ikna ederler. Her iki tarafın da kazanabileceği çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı; kazan/kazan yaklaşımının benimsendiği bu çatışma çözme yolunu benimseyen kişileri temsil eden hayvan ise tilkidir.
- 5- **Sorun Çözme (İşbirliği Yapma, Yüzleşebilme):** Sorun çözme çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler her iki tarafın da gereksinimlerine

önem verirler ve bu gereksinimleri karşılayabilmenin yollarını birlikte ararlar. Hem her iki tarafın amaçlarına hem de ilişkilerin sürdürülmesine aynı derecede önem verildiği bu çatışma çözme davranışını benimseyen kişiler için, çatışma sırasında, her iki tarafın da kendi görüşlerini açıklaması anlaşmaya varabilmek için gereklidir. Onlara göre; çatışmalar ilişkileri geliştiren bir araçtır ve çatışmaların çözülmesi insanlar arasındaki gerilimi azaltarak, gelişmelerine katkıda bulunur. Sorun çözme çatışma çözme davranışında; çatışma yaşayan her iki tarafın da doyum sağlayacağı; adil, kabul edilebilir çözümler buluncaya kadar çözüm arayışları sürdürülür ve taraflar uzlaşarak aralarında bir anlaşmaya varırlar, böylece, her iki taraf da kazanır. Bu çatışma çözme davranışını benimseyen kişiler baykuş ile temsil edilir.

Kişilerarası ilişkilerde yaşanan çatışmaları çözmek amacı ile geliştirilen yapılandırılmış çatışma çözme süreçleri de vardır. Sweeney ve Carruthers (1996); hakem kararı, pazarlık ve arabuluculuk olmak üzere üç tür çatışma çözme sürecinden söz etmektedir. Hakem kararında üçüncü kişi, tarafların her ikisinin uymak zorunda olduğu çözümü belirler. Pazarlık tarafların çabasını gerektirdiğinden ortak çözüme ulaşmak için; taraflar, birbirinden farklı yönlerini, değerlerini, inançlarını, elde edecekleri sonuçları ve nelere gereksinimleri olduğunu tartışmaya gönüllü olurlar. Arabuluculuk sürecinde taraflar belirli bir plan doğrultusunda üçüncü bir kişinin yardımı ile çözüme ulaşmaya çalışırlar. Arabulucu, hakem gibi bir sonuca varıp karar veren ve bu kararı taraflara kabul ettiren kişi değildir. Bu süreçte arabulucu, tarafların çözüme ulaşmalarında; iletişim becerilerini kullanarak, sorun çözme yaklaşımının adımlarının izlenmesini sağlayarak her iki tarafa da yardımcı olmaya çalışır.

Sonuç olarak çatışmayla ilgili ortaya atılan görüşler ve modeller kişilerin çatışmaya nasıl yaklaştıkları, çatışmayı nasıl algıladıkları, bu algılayış biçiminin çözüme nasıl yansıdığı ile ilgili tespitlerde bulunarak geliştirilmiştir(Sorenson, 1999) . Kuramcılar yalnız durumu saptamakla kalmamışlar kişilerin çatışma çözme becerisini geliştirebilmenin nasıl olanaklı kılınacağı üzerine de eğitimle desteklenen uygulamalar yapıp bunların sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Anne-çocuk, kardeşler, akranlar, arkadaşlar, gruplar arasındaki çatışmalara ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır (Eisenberg,

Fabes,1992,1996; Shantz,.1987; Dunn ve Munn, 1997) Çatışma çözme süreci her ne kadar bireysel ve kültürel farklılıkları içinde bulundursa da çatışmanın nedenleri ve çatışma çözme süreçleri konusunda yapılan araştırmalarda benzer ölçütlerin (Glasser"ın nedenleri, kıt kaynaklar, değerler ve Johnson ve Johnson"ın çatışma çözme biçimleri gibi) yer alması kişilerarası çatışmaların yapısında ortak özelliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Çatışmanın Sonuçları

Çatışmalar çözüm biçimlerine bağlı olarak tarafların kazanması veya kaybetmesi ile sonuçlanır. Johnson ve Johnson (1995) çatışmaların sonuçları olarak ele aldığımız başlığı "müzakere biçimi" başlığı altında ele almıştır. Buna göre kişilerarası çatışmalar üç şekilde sonuçlanabilir:

Kazan-kaybet: Çatışmaya katılan taraflardan birinin gereksinim ve çıkarları göz ardı edilerek, diğer tarafın kendi çıkarlarına uygun davranmasıdır. Bu şekilde sonuçlanan çatışmalarda ilişkiden çok kişinin amacı önemlidir. Taraflardan biri ya da her ikisi de çatışmada kazanmak ister. Bu şekilde sonuçlanan çatışmalarda taraflar yıkıcı ve hükmedici ilişki tarzını kullanabilmektedir. Bu da taraflardan birinin toplumsal ve duygusal gereksinimlerinin karşılanamaması riskini doğurmaktadır.

Kazan-kazan: Bu sonucu içeren çatışmalarda her iki tarafın çıkarları göz önünde bulundurulmuş ve anlaşmaya varmak için direnç azaltılmıştır. Ortak kazançlar en üst düzeyde tutulduğu için dengelidir. Bu şekilde sonlanan çatışmalarda taraflar arasındaki ilişki gelişip güçlenmeye başlar.

Schrumpf ve diğerleri (2007)'ne göre bu model şu işlem basamaklarının uygulanması ile ortaya çıkar:

- a. Ortak sorunu sorun çözme tartışmaları yoluyla müzakere ederek bilikte çözmek isteme.
- b. Tarafların istemlerinin ve nedenlerinin belirlenmesi.
- c. Tarafların duygularının ve nedenlerinin belirlenmesi
- d. Diğer kişinin istemlerinin, duygularının ve bunların nedenlerinin empati ve etkin dinleme teknikleri yoluyla anlaşıldığının gösterilmesi.
- e. Adaletli, eşit ve akılcı anlaşmanın yaratılması.

Kaybet-Kaybet: Çatışmayı bu sonuca taşıyan çözüm sürecinde taraflar kendi amaçlarını ön planda tutup genellikle tehdit, saldırganlık ve öfke içeren davranışlar gösterirler ve sonuçta iki taraf da amaçlarına ulaşamaz. Kavga etme türü tepkilerin yol açtığı bu sonuç biçiminde çatışma çözme sürecinde taraflar isteklerini ve düşüncelerini kabul ettirme konusunda dayatmacı bir tutum sergileyebilir. Bu şekilde sonuçlanan masallarda kavga etme türüne tepki kullanılmış, taraflardan biri fiziksel, psikolojik saldırıda bulunmuş ancak daha sonra kaybeden kişinin zarar görmesine, üzülmeye bağlı olarak sonlanan ilişkiden dolayı kendini mutsuz hissetmiş olabilir (Taştan, 2006). Çatışmanın sonunda taraflardan biri maddi kazanç elde etse de kendini huzursuz, mutsuz hissediyorsa tam anlamıyla kazanmış sayılamayacağı için çatışma kaybet-kaybet ile sonuçlanmış olur.

Çocuklarda Çatışma Çözme

Çocuklar zamanlarının çoğunu birlikte geçirirler ve kaçınılmaz bir şekilde etkileşimleri sırasında birbirlerinin eylemlerini, düşüncelerini veya sözlerini engelleyerek karşılıklı olarak birbirlerini kışkırtıp çatışma yaşayabilirler (Shantz, 1987).

Poole, Miller ve Church (2004) çalışmalarında 0–2 yaş döneminden başlayarak çocuklara çatışma çözme becerisinin kazandırılabilirliğini örneklerle sunmuşlardır. Bu dönemde güven, ince yaratıcılık ve korumacı ilişki ile çocuğa yaşamı boyunca karşılaşacağı çatışmalarla baş etme becerisinin temellerinin atılabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmacılar 6 aylık ağlayan ve beslenmeye direnen bebeği farklı yollar deneyerek beslemeye çalışan ve sonunda onu yumuşak bir şekilde sallayarak uyutan öğretmenin yaklaşımını sunarak, yumuşak ilginin sorunu çözdüğünü göstermeye çalışmışlardır. Bebek uyuma gereksinimini ağlayarak ellerini vurarak, beslenme sırasında başını çevirerek anlatmaya çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Öğretmen ise önce bebeğin konumunu değiştirmiş, rahat olmadığını düşünerek onu yerleştirmeye çalışmış ve daha sonra bebeği sallamaya başlamış ve onun uyuduğunu görmüştür. Özmert de bebeklerin olumlu duygularını artırmanın gerekliliğini dile getirmiştir:

Altı ay civarında beyin gelişimi ile birlikte bebekler diğer bireylerin duygularını tanır ve kendileri de duygularını ifade etmeye başlarlar. Bu dönemde bebeklerin iki temel duygusu vardır; memnuniyet (hazcontentment) ve sıkıntı (distress). Genellikle de bebekler daha çok memnuniyet hali içindedir. Özellikle göz teması, gülümseme ve coşkulu konuşmalar onun olumlu duygularını artırır. Aileler bebeklerinin başlattıkları toplumsal ilişki tekliflerine yanıt vermelidir. Hem fiziksel (dokunma, okşama, gibi) hem de sözel (konuşma) cevaplar bebeğin dikkatini daha uzun süre devam ettirmesini sağlayacaktır. Bebek ile oyunlar oynanması da onun memnuniyetini artıracak, gelişimini olumlu yönde etkileyecektir (Culbertson, 2003; Zuckerman, 1992. Aktaran: Özmert, 2006, 256-273).

Yaşamın ilerleyen yıllarında da çocuklar haz odaklı olmaya devam ederler (Eisenberg ve Hand, 1976) ve yaşadıkları çatışmalara benzer tepkiler gösterirler.

İnsanlar yaşam boyu farklı gereksinimlerle engellenme, gerilim yaşayabilmekte, bunu farklı davranışlarla dışa vurabilmekte ve karşı tarafın tepkisine göre davranışlarını, duygularını ve amaçlarını yeniden düzenleyerek yaşanan gerilimi ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Bu çatışmalarda taraflar kimi zaman örnekteki öğretmen gibi karşı tarafın gereksinimini anlamaya ve gidermeye yönelik bir çabaya girerken, kimi zamanda taraflar yalnız kendi gereksinimlerine odaklanabilmektedirler.

Poole ve diğerleri (2004) bebeklere, akranlarını keşfetmeleri, bebeklerin ayakta kalmalarını sağlayan ve çok güçlü olan öfke gibi duygularını kontrol etmeleri sağlanarak, onları sakin bir şekilde dinleyip duygularını, isteklerini anlamaya çalışarak, çevrelerini keşfetmeleri sürecinde onlara seçenekler sunarak çatışma çözme becerisinin yavaş yavaş kazandırılabilirliğini belirtmişlerdir.

3-4 yaşlarındaki çocukların çekişme, isim takma, tehdit etme, saldırgan davranışlarda bulunarak güçlü olduğunu göstermeye çalışma, oyuncaklara sahip olmak için kavgaya etme, kontrolü ele almak için savaşıma (sırada birinci olma, kekten en büyük dilimi alma), diğer çocuklara ne yapacaklarını söyleme ve onları kontrol etmeye çalışma gibi davranışlar gösterebildiklerini belirten Poole ve diğerleri (2004) bu davranışların çatışma yaratabildiğini; çocuklara olumlu çatışma çözme yollarını gösterip model olma, onların kendi sorunlarını anlatma, tanımlama ve adlandırmalarını sağlayacak etkin dinlemeye yer verme, onları sorunlar karşısında yardıma gereksinim duyuyorsa güçlü

olmaları için eğitime (örneğin, bir gruba kabul edilmeyen çocuğun kendini kabul ettirebilmesi için ona birtakım teknikler sunulması) yoluyla yetişkinlerin 3-4 yaş grubundaki çocukların çatışma çözme becerisi kazanmalarına destek olabileceklerini belirtmişlerdir.

Çocuğun çatışma sırasında ortaya çıkan güçlü olumsuz duyguları onun benlik kontrolünü sağlamasıyla da yakından ilgilidir.

Erken çocukluk döneminde benlik kontrolündeki önemli aşamalardan biri çocuğun güçlü olumsuz duygularını kontrol etmesidir. Çocukların sıralarını bekleme, eşyalarını paylaşma ve ihtiyaçlarını dile getirebilmeleri konusunda deneyimler yaşamaları sağlanmalıdır. İsteklerini erteleme becerisi yavaş gelişir. Aileler çocuklarına duyguları hakkında konuşarak, dikkatlerini başka yöne çekerek veya onları kucaklayarak yardımcı olabilirler. Aileler bekleme süresini zamanla artırıp bunun için çocuğu övmelidirler. Bu teknikler özellikle mizacı gereği hayal kırıklığını tolere etme sınırı düşük çocuklar için önemlidir. Bu dönemde öfke nöbetleri sık görülür ve çocuğun gelişmekte olan benlik kontrolü ile ailenin beklentileri arasındaki gerginliği yansıtır. Çocuklara sınırlar konulması önemlidir fakat sınırların çocuğun yaşına uygun olması gerekir (Culbertson, 2003; Zuckerman, 1992. Aktaran: Özmert, 2006, 256-273).

3-4 yaşlarındaki çocuklarda görülen “bir şeyi en iyi yapan” olmaya çalışma çabası güç gereksinimini karşılamaya yönelik bir çabadır. Bunun yanında oyun nesnelerinin paylaşımıyla, sahiplenilmesiyle ilgili yaşanan çatışmalar da kıt kaynaklarla ilgili çatışmalardır. Özgürlük gereksinimi ise bebeklik döneminden başlayarak çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir.

Erken çocukluk döneminde belirgin olan egemenlik dürtüsünün kökleri bebeklik döneminde oluşur. Bebekler aynı hareketleri yaparak davranışlarının kendi bedenleri, nesneler, anne/babaları ve diğerleri üstündeki etkisini gözlemlerler. Bu ilk egemenlik duygusu, esas yapan olmak, çocuğun duygusal ve bilişsel gelişimini besler. Bebeklerin özellikle altıncı aydan sonra aktif olarak uyarı aramaları, tekrar ve benzerlikten hoşlanmalarının arkasında da bu egemenlik duygusu yer alır (Culbertson, 2003; Zuckerman, 1992. Aktaran: Özmert, 2006, 256-273).

5-6 yaş grubundaki çocukların çatışma nedenleri genel olarak kendi dediğini, istediğini yaptırmaya çalışmayla ortaya çıkan güç gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bu yaşlarda çocuklar vurma, itme davranışları yerine çatışmayı daha iyi kontrol edebilecek beceriye ulaşırlar ve söylediklerinin

gücünü fark ederler, gerektiğinde uzlaşma için öğretmenlerine başvururlar. Kendi yaptıkları işe odaklanan; ilk, en iyi ve en doğru olma çabası içinde olan çocuklara daha geniş bakmayı öğreterek başka seçenekleri fark etmesini sağlamak gerekir. Bu yaş grubundaki çocuklar doğru ve yanlış ayırt edebildikleri için kuralları içselleştirebilir, kendini kontrol etme yönünde gelişim gösterebilir, başkalarına saygı göstermeleri gerektiğini anlayabilir, ahlaki duygularla hareket edebilirler. Bu yaş grubundaki çocuklarla duyguları derinden anlayabildikleri için çatışma hakkında konuşulabilir, beyin fırtınası yöntemiyle olumlu çatışma çözme listesi oluşturulabilir, bunlar resmedilebilir ve onlara çatışma çözümleriyle ilgili kitaplar okunabilir (Poole ve diğerleri, 2004).

Murphy, 2002 yılında yaptığı çalışmasının başında çocukların duyguları, amaçları ve davranışları konusunda yapılmış araştırmaların bulgularından söz ederek çocukların çatışmalarını anlamak için onların duygularını, amaçlarını ve davranışlarını anlamak gerektiğini belirtir.

Çocukların yaşadığı çatışmalar onların duygu, davranış ve amaçlarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle çocukların amaçları, duyguları ve davranışlarıyla ilgili yapılan araştırmalar çocukların çatışmalarını anlaşılır kılmaktadır (Murphy, 2002).

Çocuklarda Amaç ve Davranış İlişkisi

Eisenberg, Garvey (1981), Shantz (1993), Whitesell, Robinson ve Harter (1993) okulöncesi, ilkokul çağındaki çocuklar ve ergenlerin itirazlar (ısrar gibi), sorun çözme tekniklerini içeren sözel ifadeler (açıklama gibi), dışa vurma, kaçınma (akranların teklifini reddetme gibi) fiziksel saldırı ve sözel saldırılar gibi tepkilerde bulunarak çatışma çözmede çoklu yöntemler kullandıklarını ortaya koymuşlardır (Aktaran: Murphy, 2002). Kullanılan bu yöntemlere ek olarak çocukların akranlarının engellemesiyle karşılaştıklarında başarmak, sonuçlandırmak istedikleri (otomatik olarak veya tepki olarak) amaçlarını yeniden düzenledikleri saptanmıştır (Murphy ve Eisenberg, 1996; Rotenberg, 1985. Aktaran: Murphy, 2002). Yapılan çalışmalar çocukların özellikle düşmanlık ve arkadaşını incitmek gibi dostça olmayan istekler veya kişisel çıkarlara dayalı amaçlar ortaya koyduklarını; ancak bunun yanında başkalarını ya da toplumsal etkileşimi içine alan istekleri ve amaçları olduğunu da ortaya

koymuştur. Kimi zaman problemden uzaklaşmak gibi kaçınma davranışına başvuran çocuklar için amaçları, çatışma boyunca sürdürdükleri davranışlarını (çatışma yönteminin seçilmesi, değerlendirilmesi gibi) güdülemektedir (Crick ve Dodge, 1994), Graham, Argyle ve Furnham,1980). Yapılan araştırmalara göre (Eisenberg ve Garvey,1981), (Shantz,1993. Aktaran: Murphy, 2002) çocukların çatışma süresince kışkırtıcı / engelleyici davranışları, amaç yönelimleri ile tutarlılık göstermiş, dostça amaçları olan çocuklar yapıcı yöntemler kullanıp iki tarafın ihtiyaçlarını düşünürken; dostça olmayan amaç yöneliminde olanlar daha az yapıcı bazen de akranlarına zarar verecek yöntemlere başvurmuşlardır.

Çocuklarda Duygu ve Davranış İlişkisi

Arsenio, Lover ve Gumora (1993), Shantz (1993) Whitesell ve Harter (1996. Aktaran: Murphy, 2002)'ın araştırmalarına göre çocukların akranları ile yaşadıkları çatışmalarda, kişilerarası ilişkilerde enerji sağlayıcı, organize edici ve düzenleyici olarak görev yapan duygular öfke ve üzüntü olarak nadiren de olumlu biçimde kendini göstermiştir. Bunun yanında saldırgan, kinci ve ısrarlı davranışların öfkeyle birlikte ortaya çıktığı ve çocukların yapıcı çözümler üretmelerine engel olduğu tespit edilmiş; çocukların öfkeli olduğu her durumda yapıcı çözümlerden uzaklaşmadıkları da ayrıca dile getirilmiştir (Eisenberg, Fabes, Nyman, Bernzweig ve Pinuelas, 1994; Murphy, Eisenberg, Nancy,1996), (Whitesell ve diğerleri,1993. Aktaran: Murphy, 2002). Bunlara ek olarak arkadaşı tarafından engellenen ve yoğun öfke içinde olan çocuğun yapıcı olmayan davranışı “meşru” görme eğiliminde olduğu da tespit edilmiştir (Fabes, Eisenberg, Smith ve Murphy, 1996; Whitesell ve diğerleri, 1993; Stein ve Jewett,1986. Aktaran: Murphy, 2002). Çocukların engellenme karşısında duygularını dışa vurma, konuşma, kimi zamanda ısrarcı davranma gibi tepkiler gösterdikleri de belirtilmiştir.

Shantz (1993. Aktaran: Murphy, 2002) ise çocukların kullandığı çatışma yöntemlerini şöyle sıralamıştır: boyun eğme (submission), uzlaşma (compromise), geleneksel (conventional-özür dilme, rica etme, görmezden gelme, bağışlama), erteleme (standoff), arabulucuya başvurma (third-party intervention), saldırı (aggression), hakkını arama (assertion), tartışma (discussion), kurallara başvurma (appeal to a rule), geri çekilme (withdrawal),

hiçbir şey yapmama (nonaction). Joshi (2008) bu çatışma yöntemlerine yetişkinlerin müdahalesi (adult intervention- çocuklar yardım istemeden yetişkinlerin müdahale etmesi), zaman aşımına uğrama (time lapse) yöntemlerini eklemiş ve 8.5-11.5 yaşları arasındaki 74 çocukla yaptığı çalışmada çocuklardan 68'inin bir çatışmada birden fazla çatışma çözme yöntemi kullanabildiklerini belirtmiş, en çok tartışma ve hakkını arama yollarına başvurduklarını tespit etmiştir.

Çocuklarda Duygu ve Amaç İlişkisi

Çatışmanın amaç yönelimleriyle de ilgili olduğunu düşünen Crick ve Dodge (1994)'a göre amaçlar engellendiği zaman ortaya olumsuz duygular çıkmaktadır. Öfke, asıl amacın sonunda elde edilebileceği düşünüldüğünde, üzüntü ise amacın ulaşılamaz olduğu durumda kendini göstermektedir (Stein ve Levine,1990. Aktaran, Crick ve Dodge,1994). Duygular belli bilgilere odaklanır, bellekten bilgileri yeniden alır ve çatışma boyunca bilgilerin yorumlanmasını etkiler (Crick ve Dodge, 1994). Bu işlemlere bağlı olarak amaç düzenlemede, çatışmanın başında tehdit edilen temel amaç yeniden oluşturulur ya da çatışma boyunca yeni amaçlar ortaya çıkarılır (Crick ve Dodge, 1994). Bununla birlikte duyguların amaç seçiminde etkili olduğu da bilinmektedir. Ayrıca amaç düzenleme duygusal tepkileri etkilemektedir. Örneğin, düşmanca amaçlar öfke duygusunu arttırabilir, bencil istekler ise üzüntüyü azaltabilir (Murphy ve Eisenberg, 1996), (Fabes ve Eisenberg,1992; Whitesell ve diğerleri, 1993. Aktaran, Murphy, 2002).

Çocukların amaçları ile ilgili çalışmalarda amaçlar, öfke duygusu ile bağlantılı olarak ya da duyguların referansı olmadan incelenmiştir. Gerçek çatışmalarda öfke; intikam ve birini incitmeye dayalı istekler söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır (Campos ve Barrett, 1984; Moore ve Isen, 1990. Aktaran: Murphy, 2002). Kaybedileni tekrar kazanmaya dayalı amaçlarda ise üzüntü vardır. Bu nedenle dostça olmayan amaçlarla "öfke"nin ortaya çıkması birbirleriyle ilişkilidir. Murphy ve Eisenberg (1996) çocukların olumsuz duygusal eğilimleri ile düşmanca amaçları arasında olumlu yönde ilişki bulmuşlardır. Amaç, davranış ve duygu arasındaki ilişki çocuğun gelişimini de etkilemektedir. Örneğin, yoğun öfke ve arkadaşça olmayan amaçların sürdürülmesi çocuğun çatışmada yapıcı olmayan davranışlarda

bulunmasına ve zayıf akran ilişkilerine neden olmakta ve bu şekilde davranan çocuk öğretmenleri tarafından toplumsal yeterliliği zayıf kabul edilmektedir. Bu bulgulara göre duygular ve amaçlar davranışın yordayıcısı olmaktadır (Roseman, Wiest ve Swartz, 1994; Stein ve Jewett, 1986. Aktaran: Murphy, 2002).

Akran-Kardeş ve Aile ile Yaşanan Çatışmalar

Jan (1995), akran ve kardeş ilişkilerini incelediği çalışmasında kardeş ve akran ilişkileri ile ilgili çalışmaların sonuçlarını da kavramsal bir çerçevede sunmuştur.

Çocukların anne ve babalarıyla yaşadıkları ilişkilere ek olarak akran ve kardeşleri ile olan ilişkileri onların sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlar. Pek çok çocuk için akran ve kardeş ilişkileri çok erken bir yaşta başlar (Hartup, 1983; Stoneman ve Brody, 1993. Aktaran: Jan, 1995). Akran ilişkileri doğasında eşitlikçidir (Katz ve diğerleri 1992. Aktaran: Jan, 1995) ve bu durum ben-merkezliliği azaltmada etkili olabilir (Piaget, 1972). Bu da karşılıklı saygı, kişiler arasındaki duygusal gelişim ve işbirliğine dayalı davranış ve düşüncenin yer aldığı akran ilişkileriyle gelişebilir (Hartup, 1989. Aktaran: Jan, 1995). Kardeş ilişkileri ise doğada daha çok karşılıksızdır ve bundan dolayı öğretmen ya da lider rolünün gelişimine katkıda bulunabilir. Buna ek olarak kardeş ilişkileri kimlik gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Katz ve diğerleri, 1992; Stoneman ve Brody, 1993; Bank ve Khans, 1982; Dunn, 1983; Bailey, 1992. Aktaran: Jan, 1995).

Dunn (1988. Aktaran: Özmert, 2006)'a ve Jellinek, Patel, Froehle (2002. Aktaran: Özmert, 2006)'ye göre çocuk, birbirleri ile ve kardeşlerinin anne/baba ile ilişkilerini gözlemleyerek empatiyi, çatışmaların çözümünü ve görüşme/uzlaşma becerilerini geliştirir. Kardeşleri olmayan çocukların bu tür deneyimleri aile dışındaki ortamlarda geliştirmesi gerekir. Kardeşler arası işbirliği için anne/babalar çocuklarına paylaşmayı, sıralarını beklemeyi öğretmeli, onların rakip ilişkisi içinde olmadan beraber oynayabilecekleri oyunlar sunmalıdırlar. Kardeşlerin başarılı iletişimleri desteklenmelidir. Zaman zaman aile içi toplantılar yapılarak karşılıklı duyguların ifade edilmesi yararlı olacaktır.

Kardeşler arasındaki ilişki hem içten, yakın ilişkiyi hem de rekabet ve çatışmayı içerebilmektedir (Furman ve Buhrmester, 1985. Aktaran: Howe ve diğerleri, 2002). Kardeş çatışmaları genel olarak çocukların sosyo-bilişsel gelişimleri, sorunlarla başa çıkma ve yönetme tarzları ile ilgilidir (Dunn, 1993; Grych ve Fincham, 1993. Aktaran: Howe ve diğerleri, 2002) Kardeş ilişkisinin en önemli özelliği akla dayanan kanıtlar ve gerekçeleri kullanma fırsatları yaratması, aynı zamanda kardeşlere toplumsal kuralları öğretmede yardımcı olmasıdır. Yapıcı çatışma ve olumlu sorun çözme yaklaşımları arkadaşça yakınlığı içeren kardeş ilişkilerini geliştirirken (Rinaldi ve Howe, 1998. Aktaran: Howe ve diğerleri,2002) bunun tersi olarak yıkıcı çatışmalar veya baskıcı, saldırgan ya da kaçınmacı yollarla çözülen çatışmalar kardeş ilişkilerini olumsuz etkilemekte, ilişkiye zarar vermektedir (Shantz,1987; Vandell ve Bailey, 1992. Aktaran: Howe ve diğerleri 2002).Yapıcı ve yıkıcı çatışmaların kardeş ilişkilerine etkisi kardeşlerin ilişkisinin kalitesine de bağlıdır; fakat kardeş ilişkiler arasındaki ilişkinin doğası kardeşler arasındaki çatışmanın ortaya çıkma biçimini etkiler ve bu etki ilişkiye yansır (Howe, Petrakos ve Rinaldi, 1998. Aktaran: Howe ve diğerleri, 2002).

Çatışmayla İlgili Yapılmış Araştırmalar

Çatışmayla ilgili yapılan araştırmalar yurt çinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Joshi (2008) tarafından yapılan araştırmada 8.5 ile 11.5 yaşlarındaki 74 çocukla yapılan çalışmada çocukların kişilerarası çatışmaları çözme biçimleri incelenmiştir. Araştırmada çocukların savunma ve tartışmayı çatışma çözme yöntemi olarak kullandıklarını, bunun yanında çatışmadaki diğer çocukların çözüm yöntemine göre çatışma çözme yöntemi belirledikleri, çocukların % 24.5' inin savunma , %21.6'sının tartışma ve %13.3'ünün bilinen, klasik yöntemleri, %2.1'inin uzlaşma çözüm yöntemini kullandığı tespit edilmiş. Çocuklar ergenlik dönemine kadar uzlaşma yöntemine başvurmadıkları için bu sonucun şaşırtıcı olmadığı belirtilmiştir.

Westlund, Horowitz, Jansson ve Ljungberg (2008) tarafından yapılan çalışmada 3-6 yaş arasındaki okulöncesi çocukların çatışma sonrası yakınlaşmaya yönelik etkileşimleri (barışma) ve çatışma yönetimleri araştırılmıştır. Çalışmada çatışma sonrası barışma, uzlaşma davranışının erkek çocuklarda yaşla birlikte geliştiği, kızlarda ise bütün yaş aralıklarında aynı seviyede olduğu tespit edilmiştir. Akran çatışmalarının sonrasında 3 yaş grubundaki erkeklerin aynı yaş grubundaki kızlara ve 4-6 yaş grubundaki erkeklere göre barışmaya daha az eğilim gösterdikleri tespit edilmiş. 3-4 yaş grubundaki erkek çocukların uzlaşma/barışma puanlarının 6 yaş grubundaki erkeklere göre daha yüksek çıktığı tespit edilmiş. Bununla birlikte 6 yaşındaki çocukların içinde yer almadıkları fakat şahit oldukları çatışmalarda arabuluculuk etme konusunda daha küçük çocuklara göre daha yatkın oldukları saptanmış; çalışmada 3 yaşındaki okulöncesi çocukların çatışma çözmede gelişmiş/ çok yönlü davranışlar sergiledikleri araştırmacılar tarafından gözlenmiştir.

Chen (2003) tarafından yapılan çalışmanın bulguları; okullarda yaşanan şiddetin, öğrenciler arasında çıkan çatışmaların bir sonucu olmadığını göstermiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; şiddetin nedeni, çatışmanın

çözümlememesi ve uygun olmayan çatışma çözme yollarının izlenmesidir. Araştırmamanın bulguları; şiddete neden olanın çocukların aralarında yaşaıkları çatışmanın değil, çocukların olumlu çatışma çözme yollarını bilmemeleri olduğunu ortaya koymuştur.

Murphy (2002) tarafından yapılan çalışmada 7-11 yaşları arasındaki çocuklarla yapılan çalışmada çocukların arkadaşça amaçları ile öfke arasında düşük; arkadaşça amaçları ile üzüntü arasında yüksek ilişki bulunmuştur. Yapıcı olmayan davranışlar aynı zamanda öfke ve dostça olmayan davranışlarla ilişkili bulunmuş; regresyon analizinde öfke yoğunluğu, yaş, cinsiyet, kışkırtıcı olaylar ve üzüntü kontrol edildiğinde arkadaşça amaçların, çocukların yapıcı davranışlarının yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kızlar ve erkeklerin öfke düzeyleri benzer çıkmakla birlikte, kızlar erkeklere göre daha çok arkadaşça amaçlar ve yapıcı davranışlar göstermişlerdir.

Johnson ve Jonhson, Mitchell ve diğ erleri (2001) tarafından yapılan çalışmada yoksul bir bölgede ilköğretim 3. ve 4. sınıf öğrencilerine okul arkadaşlarının çatışmaları için arabuluculuk etmeleri için çatışma yönetimi ile ilgili eğitim verilmiş, öğrenciler akademik süre içerisinde 323 çatışmada arabuluculuk rolü üstlenmişlerdir. Arabuluculara yansıyan çatışmaların %43'ü fiziksel saldırı, % 40'ı ise sözel saldırıdan kaynaklanan çatışmalar olduğu tespit edilmiş. Çalışmada öğrencilerin % 40'nın çatışma çözme biçimi olarak şiddete, % 51'inin de sözel şiddete başvurduğu açıklanmıştır.

McGuire (2000) orta çocukluk döneminde kardeşler arasındaki çatışmalarla ilgili araştırmalarında kardeşler arasında yaşanan çatışmaların nedenlerini tespit etmiştir.

Dunn ve Herrera (1997) çocukların çatışma çözme biçimlerini inceledikleri boylamsal çalışmalarında 33-72 ay arasındaki çocukların aileleri arkadaşları ve kardeşleriyle yaşadıkları çatışmaları yönetme biçimlerinde bireysel farklılıklar saptamışlardır. Çalışmada çocukların çatışma yönetme becerisinin annelerinden, kardeşlerinden arkadaşlarından farklı olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar daha önceki araştırmalarda 6 yaşındaki çocukların çatışma yönetme biçimlerinin annelerinin, kardeşlerinin ve arkadaşlarının çatışma yönetme biçimleriyle; çocuğun başkalarının duygularını, düşüncelerini, değerleriyle ilgili duyarlılıklarını anlama

becerileriyle ilişkisi tespit ettiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmalarda kızların erkeklere göre daha itaatkar/ uysal oldukları da saptanmıştır.

Öğrencilerin çatışmaya gösterdiği tepkileri inceleyen çalışmalar ise; öğrencilerin, çatışma yaşadıklarında öğretmenden yardım alma, saldırgan davranışlarda bulunma ya da ortamdan kaçma davranışları gösterdiklerini, sorun çözme ve uzlaşma yöntemlerini çok fazla tercih etmeyip, kavga etme ya da kaçınma davranışlarında bulunduklarını göstermiştir (Morrison, Kamps, Garcia, Parker, ve Dunlap, 2001; Newman, Murray ve Lussier, 2001; Stevens, 2003).

Eisenberg ve Hand (1979) çalışmalarında özgeci değer çatışmalarıyla ilgili ahlaki usa vurma biçimleri ile çocukların doğal ortamlarındaki paylaşma, yardım etme ve teselli etme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada okulöncesi (48–63 aylık) 35 çocuğa paylaşma ve yardım etmeyle ilgili 4 hikaye okunmuş ve bunlarla ilgili sorular sorulmuştur. Çocukların paylaşma davranışı haz odaklı düşünceleriyle negatif yönde ilişkili bulunurken, gereksinim odaklı düşünceleriyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Yardım etme ve teselli etme davranışları ahlaki nedenlerden çok anaokulundaki sosyallik / girişkenlikle ilişkili bulunmuştur. Bunun yanında okulöncesi dönemdeki çocukların paylaşma ve yardım etme konusundaki çatışmalarında Kohlberg'in kuramındaki 1. basamakta yer alan cezalandırma ve otoriteye dayalı ahlaksal yargıları kullanmadıkları; hazza ve ihtiyaca dayalı yargılarda bulundukları saptanmıştır.

Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Rehber ve Atıcı (2009) tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma çözme davranışları arasındaki ilişki incelenmiş; araştırmaya Nevşehir ilindeki beş ilköğretim okuluna devam eden ikinci kademedeki 755 öğrenci katılmış, araştırma sonuçlarına göre, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık davranışları empatik eğilim düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin sorun çözme davranışlarının, empatik eğilim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin ve

sorun çözüme davranış düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Deveci, Karadağ ve Yılmaz (2008) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin şiddet algıları, çevrelerinde karşı karşıya kaldıkları şiddet biçimleri, şiddetin önlenmesine yönelik önerileri ve şiddet karşısındaki hisleri ortaya konulmaya çalışılmış. Bu amaçla ilköğretim öğrencilerinin şiddeti nasıl algıladıklarını ortaya koymak üzere 110 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisine açık uçlu anket uygulanmış, araştırma sonucunda öğrencilerin şiddeti; kavga etmek, dövmek, kötü davranmak, küfür etmek, bağırarak, incitmek gibi değişik biçimlerde tanımladıkları görülmüştür. Aynı zamanda çocuklar, çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet biçimlerini tanımlarına benzer biçimde dövme, kavga etme, kapkaç, gasp, hırsızlık gibi olaylar biçiminde ifade etmişlerdir. Çocuklar, şiddeti önlemek için, konuşarak anlaşma, sevgi, saygı ve hoşgörü içinde olma, uyarma, polise şikâyet etme biçiminde önerilerde bulunurken, şiddet karşısındaki hislerini ise, üzülmek, korkma, kötü hissetme, öç alma, heyecanlanma olarak ifade etmişlerdir.

Şevkin (2008)'in ilköğretim okulları 4 ve 5. sınıflarında (10-11 yaş) okuyan öğrencilerin yaşadığı kişilerarası çatışmaların çözümünde kullanılacak yapıcı, barışçıl ve onarıcı çözüm yollarını öğretmeyi, “Müzakere (sorun çözme) ve Arabuluculuk” eğitim programının öğrencilerin çatışma çözüm stilleri ve saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçladığı çalışmasında elde edilen sonuçlara göre “Müzakere (sorun çözme) ve Arabuluculuk Eğitimi” alan 4. ve 5. sınıf deney grubu öğrencilerinin saldırganlık puanları, eğitim almayan kontrol grubu öğrencilerinin saldırganlık puanlarından daha düşük bulunmuş, verilen eğitim öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalması yönünde etkili olmuştur. Sadece 4. sınıf deney ve kontrol grubu üzerinde yapılan analizler sonucunda, geliştirilen eğitim programının 4. sınıf deney grubu öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin düşmesi yönünde etkili olduğu görülmüş, 5. sınıf öğrencileri üzerinde bir etkiye yol açmamıştır. “Müzakere (sorun çözme) ve Arabuluculuk Eğitimi” programının cinsiyet değişkenine etkisi incelendiğinde programın, kız öğrenciler üzerinde etkili olmazken, erkek öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalması yönünde etkili olduğu görülmüş.

Atıcı (2007) tarafından yapılan araştırmanın amacı, ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin arkadaşlarıyla yaşadıkları çatışmaları çözmede arkadaşlarından yardım isteyip istemedikleri, hangi çatışmalar için yardım istedikleri, arkadaşlarının çözüm yolları, bu çözümlerin yararlı olup olmadığı ve öğrencilerin yardım istememe nedenleri incelenmiştir. Bu amaca yönelik veriler araştırmacı tarafından geliştirilen bir anketin 451 ilköğretim ikinci kademe öğrencisine uygulanması sonucunda elde edilmiştir. Öğrencilerin yarıya yakınının arkadaşlarından yardım istedikleri, kız öğrencilerin daha çok yardım isteme eğiliminde olduğu, fiziksel ve sözel saldırganlık, fikir uyuşmazlığı, kıskançlık, sıra sorunu, oyun sırasındaki anlaşmazlıklar gibi yardım istenen çatışmalara arkadaşlarının öneri verme, konuşma, arabulucu olma, barıştırma, dinleme, teselli etme, çözüm bulma gibi daha çok yapıcı yöntemleri kullanarak yardımcı oldukları ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu yardımları yararlı bulduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin arkadaşlarından yardım istememe nedenlerini daha çok kendilerine (kendilerinin çözmesi) arkasından da arkadaşına (yardım etmeme, ilgisiz olma) ve soruna bağlı (sorunun küçük olması) nedenlerine yükleme eğiliminde oldukları görülmüş.

Uysal (2006) tarafından yapılan araştırmada, çatışma çözme eğitim programının ortaöğretim dokuzuncu sınıf düzeyindeki öğrencilerin çatışma çözme becerilerine etkisi incelenmiştir. Araştırma, çatışma çözme eğitim programının etkililiğini test etmek amacıyla ortaöğretim dokuzuncu sınıf düzeyindeki 15'i deney, 15'i kontrol grubunda olmak üzere toplam 30 öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırmada, öntest-sontest kontrol gruplu desen kullanılmış. Bulgulara bakıldığında, çatışma çözme eğitim programının ortaöğretim dokuzuncu sınıf düzeyindeki öğrencilerin olumlu çatışma çözme beceri düzeylerinde, bu programın uygulanmadığı kontrol grubundaki öğrencilerin olumlu çatışma çözme beceri düzeylerine göre artış olduğu ve bu artışın uzun süreli olduğu görülmüş.

Taştan (2004) tarafından yapılan çalışmada altıncı sınıf öğrencilerine uygulanan çatışma çözme eğitimi programının, olumlu çatışma çözme becerilerinin artmasında etkili olduğu, bu etkinin uzun süreli artarak devam ettiği ve uygulanan akran arabuluculuğu eğitimi programının, akran arabulucuların, akran arabuluculuğu süreci adımlarını doğru biçimde uygulamalarında ve akranların çatışmalarını çözmede etkili oldukları

gözlenmiş, okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) uzmanlarına bu iki model önerilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, örnekleme, araştırmada kullanılan kategoriler, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ayrıca araştırmada kullanılan içerik çözümlemesi yöntemi, kategorilerin tanımı ve belirlenen kategorilerin güvenirlik sonucuna da yer verilmektedir.

ARAŞTIRMA MODELİ

“Çocuk masallarında kişilerarası çatışma çözme süreci” konulu bu çalışma, durum saptama (betimleme) çalışmasıdır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi içinde farklı tanımları yapılmıştır. Bu farklılık, içerik çözümlemesi yöntemine farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. İçerik çözümlemesi ile ilgili olarak yapılan tanımların en eskisi, bu araştırma yönteminin bilimsel olarak kullanılmaya başlanmasında yoğun katkıları olan Berelson tarafından yapılmıştır. Berelson’a göre içerik analizi, “iletişimin yazılı açık içeriğinin nesnel, dizgeli ve sayısal (kantitatif) tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir” (Gökçe, 2006).

Merten (1983: 15. Aktaran: Gökçe, 2006)’in geliştirdiği tanım ise şöyledir; “içerik çözümlemesi toplumsal gerçeğin yazılı/ açık (manifest) içeriklerinin özelliklerinden içeriği yazılı/açık olmayan özellikler hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla toplumsal gerçeği araştıran bir yöntemdir”.

İçerik çözümlemesini Stacey (1970) “Temelde nitel verilerin nicel terimlere indirgendiği bir teknik” olarak tanımlarken, Smith (1975) “içerik çözümlemesi, mevcut verileri özetleme, standardize etme, karşılaştırma ya da başka bir biçime dönüştürme araçları” olarak tanımlamıştır (Aktaran: Öğülmüş, 1991).

İçerik Analizinin Temel Özellikleri

İçerik çözümlemesinin genel özellikleri Holsti (1968. Aktaran: Öğülmüş, 1991)'ye ve Mayring (1993. Aktaran: Gökçe, 2006)'e göre şöyledir:

Nesnellik, farklı gözlemcilerin ya da çözümleyicilerin aynı dökümandan aynı sonuçlara ulaşılabilmesidir.

Sistemlilik, araştırmacının yalnızca kendi araştırmasının amaçlarıyla ilgili verileri çözümlemesi, diğer verileri ihmal etmesidir. Böylelikle belli bir kategoriye girecek ya da girmeyecek olan birimlerin saptanmasında aynı ölçüt kullanılmış olur.

Çalışmada kişilerarası çatışma çözme süreci incelenirken, içsel çatışmalar çözümleme dışı bırakılmıştır. Kişilerarası çatışmaların saptanmasında ise tarafların birbirinden haberdar olup olmadığı, örtük ya da açık olarak tarafların amaç, düşünce ve davranış boyutunda karşıtlıklardan dolayı engellenme yaşayıp yaşamadıkları, taraflardan birinin kişilerarası ilişki sürecinde olumsuz duygular yaşayıp yaşamadığı dikkate alınmıştır. Amaç, düşünce ya da davranış olarak karşıtlıkların olduğu ancak tarafların engellenme, gerilim, olumsuz duygular hissetmediği masallar değerlendirmeye alınmamıştır.

Engellenme: kişilerarası ilişkide taraflardan birinin üzülmeye, sıkılma, bıkmaya, kızmaya, çaresizlik, hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular hissederek enerjisinin, zamanının, çabasının yaşanan soruna kanallize olması, kişiyi ileriye taşıyacak olası eylemlerin ertelenmesidir.

Örneğin, *Çikolatalı Masallar* kitabındaki *Ağaçların Kralı* masalında kendilerine kral seçmek isteyen ağaçlar zeytin ağacından kral olmasını isterler. Zeytin ağacı ise insanlar için önemli ve gerekli olduğunu, onları yönetmeye vakti olmadığını dile getirir. Ağaçlar da bunun üzerine “madem öyle biz de incir ağacına gideriz.” derler. Zeytin ağacının tekliflerini geri çevirmiş olması, amaçlarının zeytin ağacıyla örtüşmemesi diğer ağaçlarda engellenme duygusuna, olumsuz duygular hissetmelerine neden olmamıştır. Bu nedenle bu masal değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Genellik: Bulguların kuramsal bir temele sahip olmasıdır. İleti hakkında betimsel bir bilgiden çok iletinin alıcısı ya da vericisinin bilinen özellikleri ile karşılaştırılmış olması betimsel bilgiyi bilimsel bir değere taşır.

Çalışmada incelenen masallardaki kişilerarası çatışmaların alıcısı çocuklardır. Bu nedenle elde edilen bulguların yorumunda kişilerarası çatışmaların çözömlenme biçiminin çocuklar üzerindeki olası etkileri verilmiş, çocukların mevcut çatışma çözme biçimleriyle ilgili bilgiler araştırmanın bulgularıyla sunulmuştur.

Araştırmada elde edilen nicel verilerden (frekans ve yüzde) yola çıkılarak masallardaki çatışma çözme biçimlerinin niteliği (yapıcı / yıkıcı) hakkında, görönen içerikle sınırlı kalan çıkarımlar yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni, çocuklara yönelik masallardır. Araştırmanın örneklemini belirlemek için olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden “Maksatlı Örnekleme” yöntemi kullanılmıştır.

Maksatlı örneklemede seçim için önemli olduğu düşünölen ölçütler belirlenir. Örneklemin araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil edebileceği ölçütleri içermesi gerekir. Bu ölçütlere göre seçilen örneklemin, araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil edebildiği düşünölr (Tavşancıl, 2001). Bu araştırmada örneklem için belirlenen ölçüt, seçilen masalların çocuklar tarafından en çok okunan masallar arasında yer almasıdır.

Tezin adının belirlenmesinde çocuklara seslendiği düşünölen ya da bu iddia ile “masal” kitabı adı verilen kitaplardaki masallar ele alınmıştır.

Araştırmada incelenen masal kitapları Dost Yayınevi tarafından 2008 yılında en çok satan masal kitapları olarak belirtilen TİMAŞ Yayınlarına ait *Masal Ülkesi*, *Masal Parkı*, *Masal Sokağı* ve *Çikolatalı Masallar* kitaplarıdır.

VERİLERLE İLGİLİ KATEGORİLER

Araştırmada kullanılacak olan kategorilerin açık-seçik tanımlanması herhangi bir maddenin gireceği kategorinin saptanmasını kolaylaştırır. Bu durum araştırmanın güvenilirliği ile de ilgilidir. Bu nedenle kategorilerin tanımı, sınırları, kuralları açık seçik ortaya konulmalıdır (Öğölmüş, 1991).

İçerik çözümlemesinin temel noktalarından birisi araştırmada kullanılacak kategorilerin belirlenmesidir. Araştırmada önceden geliştirilmiş amaca uygun

kategoriler kullanılabileceği gibi yeni bir kategori sistemi de geliştirilebilir. Önemli olan kategorilerin homojen, ayırt edici, nesnel olması ve bütünsellik taşımasıdır (Bilgin, 2006).

Kategorilendirme işlemi içerik çözümlemesinin en önemli bölümüdür. Kategori sisteminin oluşturulmasında seçme-indirgeme, gruplandırma, genelleştirme-soyutlaştırma ve kuramla ilişkilendirme süreçleri yer alır (Gökçe, 2006).

İçerik çözümlemelerinde her araştırmaya uygun, geliştirilmiş ya da standart hale getirilmiş kategoriler olmamakla birlikte bu çalışmada daha önce yapılmış kuramsal çalışmalarda yer alan kategorilerden yararlanılmıştır.

Çalışmada kullanılan çatışma nedenleriyle ilgili kodlama formunun hazırlanmasında Schrumpf ve diğerleri (2007), Bilgin (2008), Öğülmüş (2006), 'nin belirttiği çatışma nedenlerinden yararlanılmıştır. Schrumpf ve diğerleri (2007) çatışmaların nedenlerini üçe ayırmışlardır: Temel (Karşılanmayan) Psikolojik Gereksinimler, Sınırlı (Kıt) Kaynaklar, Farklı Değerler.

Çatışma Nedenleriyle İlgili Kategoriler

Araştırmada çatışma çözme nedenleri ile ilgili kategorilerin oluşturulmasında Bilgin (2008), Schrumpf ve diğerleri (2007), Öğülmüş (2006), Tüknüklü (2006), Öner (2000) tarafından belirtilen çatışma nedenleri kategorilerinden (karşılanmayan/ temel psikolojik gereksinimler, farklı değerler, kıt kaynaklar) yararlanılmıştır.

Çalışmada kişilerarası çatışma saptanan kimi masalarda temel psikolojik gereksinimleri doyurma mücadelesi çatışmaya neden olurken kimi masalarda da kahramanlardan birinin bir başkasının gereksinimini engellemesi çatışma nedeni olmuştur.

1-Temel psikolojik gereksinimler: Bireylerin kalıtımsal olarak geçen ve yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan gereksinimlerdir. Bu gereksinimleri ile Schrumpf ve diğerleri (2007) ait olma, güç, özgürlük, eğlenme olmak üzere 4'e ayırırken; Tüknüklü (2006) 6'ya ayırmıştır. Bu çalışmada yer verilen temel psikolojik gereksinimler de Tüknüklü'nün belirlediği kategoriler doğrultusundadır. Söz konusu 6 kategori (temel psikolojik gereksinimler) şöyledir:

- ✓ yaşamı sürdürme gereksinimleri

- ✓ sevgi ve arkadaşlık gereksinimi
- ✓ saygı kazanma ve sürdürme gereksinimi
- ✓ güç gereksinimi
- ✓ özgürlük gereksinimi
- ✓ eğlence gereksinimi

a.Yaşamı sürdürme gereksinimleri: Bu gereksinimler açlık, susuzluk, uykusuzluk ve cinsellik (Türnüklü, 2006) ile beslenme, barınma gereksinimleridir.

Kendini fiziksel (yaralanma, ölüm, tehlikeli bir durumdan uzak durma, tehlikeden korunmak için koruyucu önlemler alma) olarak dış tehditlerden koruma gereksinimi de bu kategoride değerlendirilmiştir. Masallarda yavrusunu koruma çabası da neslini sürdürme isteği olarak değerlendirilip yaşamı sürdürme gereksinimi içinde ele alınmıştır.

Masal Sokağı kitabındaki Ağdaki Kuşlar masalında bir avcının ağlarına takılan kuşlar avcının tuzağından kurtulmak için diğer kuşlardan yardım alırlar ve avcının tuzağından böylelikle ölümden kurtulmuş olurlar.

Zamanın birinde bir kuş avcısı ağını hazırlamış bekliyormuş.
Çok geçmeden bir gurup kuş, ağlara takılmış.

.....

Ağları tutan kuşlar göğe yükselince tutsak kuşlar kurtulmuş
(s.73-74).

b.Sevgi ve arkadaşlık gereksinimi: Sevgi ve arkadaşlık gereksinimi; sevmek, paylaşma ve işbirliği gibi diğerleriyle olan ilişkilerin sürdürülmesini ve geliştirilmesini karşılayan ait olma gereksinimi olarak da tanımlanabilir (Türnüklü, 2006). Sevilme, bakılma, desteklenme, ilgi görme, yakınlık kurma, yakınları tarafından korunma ve ihtiyaçlarının karşılanmasıyla (Murray (tarihsiz) Hall ve Lindzey'den Aktaran: Öğülmüş, 2004) ilgili gereksinimler de bu kategoride değerlendirilmiştir.

Masal Sokağı kitabındaki *Kendini Beğenmiş Tavus Kuşu* masalında kendini beğenen Tavus Kuşu arkadaşları tarafından yalnız bırakılır ve üzülür, kendini beğenmekten vazgeçer.

Tavuş kuşu da güzelliğini seyretmekten bıkmış. Artık hiç arkadaşı kalmadığından kendini çok yalnız hissetmeye başlamış. İşte o zaman hatasını fark etmiş. Kendini

beğenmişlik yalnızlık getiri, bunu geç de olsa anlamış (s.51-52).

c.Saygı kazanma ve sürdürme gereksinimi: Saygı duyulma gibi gereksinimleri içerir (Türnüklü, 2006). Aşağılanma, alay edilme, küçümsenme karşısında kendini koruma, başarısızlık korkusu nedeniyle bireyin kendini eyleme geçmekten alıkoyması ve sahip olunan hakların korunması ile ilgili eylemleri içeren masallardaki çatışma nedeni de saygı kazanma ve sürdürme gereksinimi içerisinde değerlendirilmiştir.

Türnüklü (2006) saygı gereksinimi içerisine “başarma ve tanınma” gereksinimlerini de dahil ederken yapılan çalışmada “başarma ve tanınma” gereksinimi ardında güç elde etme gereksinimini de barındırdığı için bu gereksinim “güç gereksinimi” içinde değerlendirilmiştir.

Masal Parkı kitabındaki Uçma Yarışı masalında Karga tarafından küçümsenen Kuğu kendisini aşağılayan Karga’yla yarışır ve ona yanıldığını gösterir. Böylece uçma konusunda Karga’dan daha başarılı olduğunu Karga’ya kanıtlamış olur.

Karganın biri, bir kuğuyu uçarken görmüş. Ona:

-Heyy arkadaş, diye bağırılmış. Sen ne çirkin uçuyorsun! Tek bildiğin şey kanat çırpma. Süzülmeyi bilir misin? Takla atabilir misin?

.....

-Bak! İşte böyle uçulur. Haydi gel, seninle yarışalım. Sana nasıl uçulacağını göstereyim, demiş.

Kuğu:

-Tamam, diye yanıt vermiş. Madem istiyorsun yarışalım. Güzel kanatlarını açmış ve denize doğru uçmaya başlamış. Karga da onun peşine takılmış.

-Böyle uçulmaz, böyle uçulmaz, diye alay edip duruyormuş.

Kuğu ona aldırmamış. Hızlandıkça hızlanmış..... Karga ise kanat çırpacak gücü kalmadığından çok gerilerde kalmış. Suya düşmemek için kendini zor tutmuş..... Kuğu gibi yüzememiş.

d.Güç gereksinimi: Başarma, tanınma ve güçlü görünme, hükmetme, belirleme, şekil verme, yapılandırma gereksinimleridir. Güçlendikçe kişinin

kendine güveni artarken bir diğer taraftan da elindekileri kaybetme korkusu güvensizlik yaratabilir (Türnüklü, 2006). Gösteriş yapma, en iyi olma çabası; saldırma, uğradığı ya da uğradığını sandığı zararın, haksızlığın öcünü alma; başkaları tarafından görülme ve duyulma, fark edilme çevresinde şaşkınlık yaratma; çevresini kontrol etme, öneri, kışkırtma ya da emir vermek suretiyle başkalarının davranışlarını etkileme ya da yönlendirme, vazgeçirme, sınırlandırma ya da yasaklama gibi davranışlarla; korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma (güven) isteğinin yer aldığı masallar da güç gereksinimi içinde değerlendirilmiştir.

Masal Ülkesi kitabındaki *Üç İnek* masalı güç gereksinimi içinde yer alan güven gereksinimini yansıtmaktadır. Sarı inek aslanın arkadaşları ile ilgili söylediği yalanlara inanır ve arkadaşlarıyla konuşmaz. Sarı ineğin bu davranışı arkadaşlarına duyduğu güvenin sarsılmasından kaynaklanmaktadır.

“Diyorlar ki sen çok şımarkmışsın. Kendini beğeniyormuşsun. Üstelik çok da yalancıymışsın.”

“Ama ben hiç yalan söylemem.”

“Ben bilmem arkadaşların öyle söylediler. Kulaklarımla duydum.”

Sarı inek, aslanın sözlerine kanmış. Üzgün üzgün arkadaşlarının yanına gitmiş. Ama onlara hiçbir şey dememiş...(71).

e.Özgürlük gereksinimi: Özgürlük gereksinimi, karar verme ve seçme gereksinimlerinin karşılanmasını içerir. Başkalarının istemleri doğrultusunda davranmaktan kaçınmayı (Türnüklü, 2006), başkalarından bağımsız kendi geleceğini, bulunacağı, yaşayacağı yeri belirleme; kendi kararlarını alma ve uygulama isteğini içerir. Otoritenin belirlediği etkinliklerden kaçınma ya da bunları yerine getirmeme, birine bağlı ve sorumlu olmak istememe de bu kategoride değerlendirilmiştir.

Çikolatalı Masallar kitabında *Katırın İnadı* masalı özgürlük gereksinimini yansıtmaktadır:

Benim atalarım soylu mu soylu bir millettir. Kimseye kul köle olmamışlar. Hep özgür yaşamışlar. Ben de onların izinden gideceğim. Padişah gelse sırtıma binemez.” der başka da laf etmezmiş.

Katırın sahibi sonunda bu inatçı hayvandan bıkmış. Onu götürüp bir değirmenciye satmış.”

f.Eğlenme gereksinimi: Eğlence gereksinimi, gülme ve oynama gereksinimini içerir (Türnüklü, 2006). Başka bir amacı olmadan hareket etmek, gülmek ve şaka yapmak da bu kategoride değerlendirilmiştir.

Çikolatalı Masallar kitabında *Yaramaz Rüzgar* masalında rüzgar eğlenirken insanlara zarar verir ve kasaba halkı rüzgarın “yaramazlık”larından bıkip usanır.

....rüzgar her sabah....kendine eğlence arar dururmuş. Önce yolda yürüyen insanların saçlarını paltolarını uçururmuş. Sonra evlerin çatısına tırmanır kiremitleri sökermiş. Oradan ekmek pişiren kadınların yanına gider, ateşi söndürürmüş. Evlerin açık pencerelerinden içeri girer. Vazoları devirmiş.

Kasaba halkı rüzgarın yaramazlıklarından bıkip usanmış. Aslında rüzgar bütün bunları oyun olsun diye yapıyormuş....(s.150)

2-Farklı değerler: Farklı değerler, inançlar, öncelikler, ilkeler konusunda yaşanan karşıtlıklarla ilgidir. Bir çatışmada dürüstlük, eşitlik, doğruluk gibi kavramları içeren sözcüklere yer veriliyorsa o çatışma değer çatışmasıdır. Farklı değerlere sahip kişiler çoğu zaman “iyi/ kötü”, “doğru/ yanlış” şeklinde düşünürler. Tarafların aynı amaca verdikleri önemin farklı olması ya da tarafların farklı amaçlara önem vermeleri de farklı değerlerle ilgili çatışma yaratır (Schrumpf ve diğerleri, 2007).

“Farklı değerler” ile ilgili çatışmaların belirlenmesinde öncelikli olarak değer kavramı içinde ele alınabilecek kavramlar saptanmaya çalışılmıştır. Bu tespitite okunan masallarda karşılaşılan değerler de göz önüne alınmıştır. Aynı zamanda ahlak felsefesinin içine giren ve ahlaki değerler olarak da karşımıza çıkan kavramlara bakılmış ve masallardaki değerlerle ahlak felsefesinin örtüşen kavramları dikkate alınarak çatışmaların değer farklılığından kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmıştır.

Masallarda bir şeyin, bir davranışın gerekli, doğru, iyi; bir varlığın, nesnenin önemli, değerli olup olmadığı konusunda farklı düşünme; erdem, vicdan, sorumluluk ve görgü kuralları konusunda farklı düşünme, farklı davranma ya da bunlara uygun davranmamaktan kaynaklanan çatışmalar ve

elindekiyle yetinmemenin ortaya çıkardığı sorunlar da değer çatışması olarak değerlendirilmiştir.

3-Kıt Kaynaklar: Kıt kaynaklarla ilgili çatışmalar genelde para, zaman ve malla ilgilidir (Schrumpf ve diğerleri, 2007; Ögülmüş, 2006). İncelenen masallardaki barınak, yiyecek ve pozisyonun sınırlılığı ile ilgili yaşanan çatışmalar bu kategoride değerlendirilmiştir. Kıt kaynaklarla ilgili çatışmaları paylaşma duygusuyla ilgili değer çatışmalarından ayıran ölçüt, kıt kaynaklarla ilgili yaşanan çatışmalarda tarafların birbirleriyle yakın ilişki içinde olmamalarıdır. Birine ait olan yiyeceği, barınağı almaya çalışma, sınırlı bir pozisyon için mücadeleye girişme nedeni kıt kaynaklar olarak ele alınmıştır.

Çatışma Çözme Biçimleriyle İlgili Kategoriler

Araştırmada çatışma çözme biçimleri ile ilgili kategorilerin oluşturulmasında Johnson ve Johnson (1991)'ın kişilerarası sorun çözme stratejilerinden yararlanılmıştır. Masallarda bu stratejilerden hangisinin kullanıldığı tespit edilirken tarafların ilişki ve amaçlarına verdikleri önem düzeyleri de dikkate alınmıştır.

1-Geri çekilme: Geri çekilme çatışmadan kaçınma, çatışma yaratan sorunlardan ve kişilerden uzak durmadır. Çatışmada geri çekilme davranışını sergileyenler çatışma çözmenin boş bir çaba olduğuna inanır, çaresizlik hissederler. Çatışmayla yüz yüze gelmekten fiziksel olarak ya da psikolojik olarak geri çekilirler (Johnson, 1991).

Masallarda karşılaşılan geri çekilme çözüm biçimi Johnson (1991)'ın tanımıyla paralellik göstermekle birlikte taraflardan birinin çatışma durumunda kendini yetersiz hissettiği için karşı tarafın saldırılarından uzak durması, kaçması ya da koruyucu önlemler alması; hiçbir şey söylemeden durması, tepki vermemesi, kızıp çekip gitmesi; karşı tarafı umursamaması, önemsememesi, dikkate almaması olarak tanımlanabilir.

2-Uyma: Uyma çözüm biçimi, ilişkilere verilen önemin arttığı, amaçların geri planda kaldığı bir çözüm biçimidir. Uyma davranışında bulunanlar için başkaları tarafından kabul edilmek, sevilmek önemlidir. Uyma, taraflardan birinin tartışmanın ilişkiye zarar vereceğini ya da ortak çıkarların zedeleneyeceğini düşündüğü için çatışma durumunda isteyerek ya da

istemeyerek karşı tarafın isteklerine boyun eğmesi, onun amaçları için çalışması olarak da tanımlanabilir.

3-Güç kullanma: Güç kullanma, çatışmada taraflardan birinin gücünü ortaya koymak, kendini ispatlamak için güç bir işi başarmaya çalışması (en güçlüyü bulmak için iki kişinin gücünü ortaya koyacak rekabete girmesi), fiziksel şiddet (taraflardan birinin diğerini bir yere kapatması, hareket etmesini zor kullanarak engellemesi, bağlaması, şiddetle vurması, ısırması, iğnelerini batırması, pençesine alması, fiziksel zarar vermek için kovalaması, peşine düşmesi, korkutması, yuvasına saldırması, yuvasını bozması, üstüne çullanması, birleşip saldırması, fizyolojik rahatsızlık yaratması (başına ağırlar girip bayıltacak duruma getirme), sözel şiddete (Taraflardan birinin diğerini kovması, aşağılaması, küçümsemesi, tehdit etmesi, küçük düşürmesi, suçlaması ona kızması, bağırması, iftira atması, onunla alay etmesi) başvurma, taraflardan birinin diğerini yaşamsal öneme sahip gereksinimlerinden (yeme, uyuma, barınma...) mahrum bırakması, taraflardan birinin karşı tarafın değer verdiği canlıyı (oğlunu) alıp götürmesi, kaçırmayı davranışlarına başvurulması olarak tanımlanabilir.

4-Uzlaşma: Uzlaşma, çatışma sürecinde tarafların ilişkiyi ve amaçlarını gözetenek, konuşarak, birbirlerini ikna etmeye çalışarak, gerekçe sunarak ya da davranışların sonuçlarını göstermeye çalışarak karşı tarafın yanlış düşüncesini, yargısını, davranışını değiştirmesi veya ortadan kaldırması, bunun sonucunda iki tarafın memnun olması; taraflardan birinin ders verecek olay, durum, davranış göstermesi sonucu hatalı olanın, yanlış düşünce ya da inanışta olanın hatasını anlaması, yanlışını düzeltmesi; tarafların pazarlık yoluyla anlaşması olarak tanımlanabilir. Pazarlık içeren uzlaşma yöntemlerinde “beni serbest bırak/ beni öldürme/bana kıyma/... ben de ...karşılığında...yapayım” gibi pazarlık bildiren ifadeler kullanılmıştır.

Uzlaşma çözüm biçimine dahil edilen çatışmaların kimisinde hatalı olan tarafın hatasını anlayıp fark etmesi söz konusudur. Uzlaşma tanımı içinde yer alan karşılıklı iletişimle gerçekleşen bir uzlaşmadan tam olarak söz edilemese de süreçten çok sonuçta ilişkinin iyiye gidip gitmediği tarafların durumdan memnun olup olmadıkları düşünüldüğünde taraflar arasındaki gerilim ortadan kalktığı, taraflar arasındaki ilişki iyiye gittiği için, haksız olan tarafın hiçbir

müdahale olmaksızın kendi kendine durumu fark etmesi uzlaşmacı bir tavır olarak değerlendirilmiştir.

Uzlaşma çözüm biçiminde taraflardan birinin hatasını kendi kendine fark edip anlaması ile başına kötü bir olay gelmesi sonucu hatasını fark edip anlaması arasında-hatalı olanın faydacı olmasıyla ilgili-bir fark olduğu düşünülmüş, hatalı olanın başına bir felaket gelmesi sonucu hatasını anlayarak çatışmayı çözümülemesi uzlaşma kategorisine dahil edilmemiş, “diğer” kategorisinde değerlendirilmiştir.

5-İşbirliği: İşbirliği, tarafların çözüm için karşılıklı olarak ortaya konulan öneriyi, istekleri, duyguları dinlemesi, dikkate alması, sonuçtan iki tarafın kazançlı çıkması, memnun olması; tarafların hem kendi amaç ve çıkarlarını koruması, hem de karşısındakinin amaç ve çıkarlarını gözetmesi, tarafların duygu, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alarak birlikte çalışması; tarafların karşılıklı güveni artıracak çözümler bulmasıdır. Anne-baba ile çocuk arasındaki çatışmalarda anne-babanın çocukla inatlaşmadan ve ısrarcı davranmadan hem kendilerinin bakım verme isteklerini karşılayacak hem de çocuğun inadından kendi iradesiyle vazgeçmesini sağlayacak, ona seçim yapma fırsatı tanıyacak zekice tasarlanmış, sonunda anne-baba ve çocuğun mutlu olduğu çözümler de işbirliği kategorisi içinde değerlendirilmiştir.

İşbirliği içeren masalların dördünde anne-baba ve çocuklar arasında yaşanan ve önceliklerle ilgili olduğu tespit edilen çatışmalar görülmüştür. Anne-babanın davranışları karşı tarafın (çocuğun) sağlığını ve gelişimini dikkate alan çözümleri içinde barındırmaktadır. Anne-baba gerçekleri belli bir süre çocuktan saklar ya da gerçekleri farklı gösterirler. Masalın sonunda bu gerçekler ortaya çıkar. Çocuk gerçeklerin farklı gösterilmiş olmasından dolayı kızgın değildir. Anne-babanın bu çözüm biçimi onun önceliklerini değiştirmiş ve çocuk bu değişimden memnundur. Bu çözüm sürecinde çocuğun direnç göstermemesi, ailesiyle öncelikleri konusunda inatlaşmaması ve sonunda tarafların mutlu olması, anne-babanın çözüm biçiminin uygulanma aşamasında tarafların farkında olarak ya da olmayarak karşılıklı birbirlerini destekledikleri görüntüsü çizdiği için bu masallar işbirliği ile çözümlenen çatışmalar kategorisine dahil edilmiştir.

6-“Diğer” Kategorisi: Çatışmalarda Johnson ve Johnson (1991)’ın çatışmanın çözüm biçimlerini içeren 5’li kategorisinin dışında “diğer” kategorisi içerisinde yer alan çözüm biçimleri şöyledir:

- ✓ Taraflardan birinin üçüncü kişilerden yardım alması (tarafsız birinden akıl alma, akıl isteme; tarafsız bir kişinin yol göstermesi, haklıyı haksızı ayırması)
- ✓ Taraflardan birinin kurnazca fikirler ve çözümler bularak çatışmadan galip çıkması. Bu durum masallarda iki şekilde gerçekleşmiştir:
 - ✓ Çatışmada zarar gören tarafın kendini korumak için hileye ve kurnazlığa başvurması, karşı tarafı yanıltması.
 - ✓ Çatışmanın sonucunu lehine çevirmek için, karlı çıkmak, kazanç elde etmek için hileye, kurnazlığa başvurma.
- ✓ Hatalı olan tarafın başına bir kötülük gelmesi sonucu hatasını anlayıp özür dilemesi
- ✓ Ödünleme.
- ✓ Çatışma var fakat çözüm çatışma yaşananlar arasında değil.

Çatışmanın Sonuçlarıyla İlgili Kategoriler

Araştırmada çatışma çözme nedenleri ile ilgili kategorilerin oluşturulmasında Bilgin (2008), Schrupf ve diğerleri (2007), Öğülmüş (2006), Türnüklü (2006), Öner (2000) tarafından belirtilen çatışma sonuçları ile ilgili kategorilerden (kazan-kazan, kazan-kaybet, kaybet- kaybet) yararlanılmıştır.

Kazan-kaybet: Çatışmaya katılan taraflardan birinin sahip olmak istediği nesneyi (yiyecek, barınak) ya da pozisyon ve gücü kaybetmesi; rekabet içeren ve güç gereksinimini doyurmaya yönelik güç gösterisinde yenilmesi; savunma ya da saldırı girişiminden yenik çıkması; kendi amaçlarını geri planda tuttuğu için amaçlarından vazgeçmesi ya da amaçlarına yeteri kadar önem vermediği için karşı tarafın isteklerine uyması; inandığı değerlerden, önceliklerinden vazgeçmesi; hatasını anlayıp pişman olması, hatalı davranışlarından vazgeçmesi kazan-kaybet kategorisinde değerlendirilmiştir.

Kazan-kaybet sonuçlarını içeren kişilerarası çatışmaların yer aldığı kimi masalların sonunda “Ne yapması gerektiğini anlamış”, “.... (davranışından) utanmış, özür dilemiş”, “hatasını anlamış”, “pişman olmuş”, “....’yı hatırlamış”, “.... aklına gelmiş”, “hatasını fark etmiş”, “.... bilmesi/ öğrenmesi / yapması

gerektiğini anlamış.” gibi sözlere yer verilmiştir. Bu sonuçların yer aldığı masallardaki kahramanların davranış biçimleri ve/veya nedenleri şöyledir:

- ✓ Saldırı ya da hakkının çiğnenmesi karşısında yalnızca bireysel çıkarlarını korumak isteme.
- ✓ Bencilce, karşındakinin çıkarlarını hiçe sayarak davranma.
- ✓ Haksızlık, saldırı karşısında kendi çıkarlarını koruma ve karşı tarafa ders verme.
- ✓ Çatışmaktan, sorunlardan kaçınma, uzak durmak isteme.
- ✓ İlişkiyi önemli bulduğu için –karşı tarafı incitmemek için- çatışmaktan kaçınma
- ✓ Fiziksel güce dayalı bir çatışmada fiziksel olarak yetersiz olduğu için çatışmaktan kaçınma.

Taraflardan biri ya da her ikisi de çatışmada kazanmak ister. Bu şekilde sonuçlanan çatışmalarda taraflar yıkıcı ve hükmedici ilişki tarzını kullanabilmektedirler. Bu da taraflardan birinin toplumsal ve duygusal gereksinimlerinin karşılanamaması riskini doğurmaktadır.

Kazan-kazan: Kazan-kazan tarafların isteklerini, duygularını, amaçlarını, davranışların nedenlerini ve sonuçlarını açıklamasını; tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin amaç ve çıkarlarını göz önünde bulundurması ve ortak kazançların en üst düzeyde tutulmasını; her iki tarafın amaçlarına ulaşmasını, ilişkinin daha iyiye doğru gitmesini içerir.

Kaybet-Kaybet: Kaybet-kaybet sonucunda çatışmada tarafların kendi amaçlarını ön planda tutması, tehdit, saldırganlık ve öfke içeren davranışlar gösterip birbirlerini fiziksel olarak ya da maddi olarak zarara uğratması; taraflardan birinin maddi değerinin manevi (saygı, itibar, sevgi) kayba uğraması söz konusudur. Çatışmanın sonunda taraflardan biri maddi kazanç elde etse de kendini huzursuz, mutsuz hissediyorsa tam anlamıyla kazanmış sayılamayacağı için çatışma kaybet-kaybet ile sonuçlanmış olur.

Diğer: Çatışmanın sonucunun olmaması ya da taraflardan birinin amacına ulaşırken diğerinin amacına ulaşıp ulaşmadığına ilişkin bir bilginin bulunmaması.

Çatışmanın Sonunda Tarafların Duygularıyla İlgili Kategoriler

Çatışma sonunda tarafların hissettikleri duygularla ilgili kategoriler olumlu ve olumsuz duygular olarak ele alınmıştır. Ayrıca Yener (2006) tarafından tanımlanan zevk, öfke, üzüntü temel duygularında yer alan duygular, olumlu ve olumsuz duygularla ilgili kategorilerin oluşturulmasında kullanılmıştır.

Olumlu duygular: Olumlu duygular, zevk temel duygusuna (Yener, 2006)bağlı mutluluk, sevinç, eğlence, heyecan; dostluk, iyilik, güvenme, hayranlık duyma, tutkun olma, kabul görme gibi duygulardır. Bu duyguların geçtiği masalarda şöyle ifadelere yer verilebilmektedir: "...’yı hatırlıyor, gülümsüyormuş", "....ınca mutlu olmuş", "... neşeyle yaşamış"; "...mutluluğu kalbine dolmuş..."

Olumsuz duygular: Taraflardan birinin ya da her ikisinin kızgın, sinirli, kinci, alıngan, düşmanca, yalnız, umutsuz, neşesiz, kaygılı, şüpheli, telaşlı , pişman, düş kırıklığı içinde, utanmış, sabırsız, kıskanç olarak tanımlanabilecek tepkilerini içerir. Bu duyguların geçtiği masalarda şöyle ifadelere yer verilebilmektedir: "pişmanlık ve üzüntü içinde...", "Keşke...-saydım", "Ben ne yaptım..." "... anlamış ki...", "... çok utanmış..."

Araştırmada kullanılan kategoriler aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır:

MASALIN ADI	ÇATIŞMA VAR MI	ÇATIŞMAYA TARAF OLANLARIN SAYISI	ÇATIŞAN TARAFLARI DESTEKLEYENLERİN SAYISI	ÇATIŞMA NEDENİ	ÇATIŞMA ÇÖZME BİÇİMİ	SONUÇ	ÇATIŞAN TARAFLARIN ÇATIŞMANIN SONUNDAKİ DUYGULARI
var							
yok							
2							
3							
4 veya 4'ten fazla							
yok							
1							
2							
3 veya daha fazla							
Temel psikolojik gereksinimler							
farklı değerler							
kıt kaynaklar							
geri çekilme							
uyuma							
güç kullanma							
uzlaşma							
yüzleşme/ işbirliği							
diğer, kategori dışı							
kazan-kazan							
kazan-kaybet							
kaybet-kaybet							
belli değil, kategori dışı							
olumlu							
olumsuz							
belli değil							

Çözümleme Birimlerinin Belirlenmesi

İçerik çözümlemesinde kayıt ve bağlam birimleri olmak üzere iki tür çözümleme birimi vardır. Kayıt birimleri olarak kelime, sembol, tema, karakter, madde kullanılırken, bağlam birimi olarak bir cümle, bir paragraf ya da bir makalenin tümü kullanılabilir. Bağlam birimi kayıt biriminin değerlendirildiği, kendi içinde bir bütündür ve kayıt birimini değerlendirmek için kullanılan en geniş bölümdür (Öğülmüş, 1991).

Araştırmada çözümleme birimi olarak bağlam birimi kullanılmış, kişilerarası çatışmaya rastlanılan masallardaki, çatışmanın varlığını gösteren bağlamlar (paragraflar) bulgular bölümünde alıntılarla sunulmuştur.

Sayım Sisteminin Belirlenmesi

Kategori ve kayıt birimlerinde olduğu gibi, sayma birimlerinin de önceden belirlenmesi gerekir (Öğülmüş, 1991). Sayım sisteminin seçimi araştırma sonuçlarını etkiler. İçerik çözümlemelerinde sayım birimleri yer ve zaman, görünüş, tekrarlanış sıklığı (frekans) dır . İçerik analizinde frekansın, iletişim metni ile verilmek istenen mesajın belirtisi olduğu varsayılır (Gökçe, 2006).

Araştırmada sayma sistemi olarak frekans kullanılmıştır. Frekanslara dayanarak masallardaki kişilerarası çatışma çözme sürecinin olası etkileri arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Güvenirlilik

İçerik çözümlemesinin nesnel olması gerekir. Farklı gözlemcilerin aynı materyal üzerinde aynı olguları gözleyebilmesi güvenirlikle ilgilidir (Öğülmüş, 1991). İçerik çözümlemesi tekniğinin güvenilirliği özellikle kodlama işleminden önce kategorilerin açık seçik olarak tanımlanmasına ve bu kategorilerden yola çıkarak kodlama yapan kişilerin kodlamalarının örtüşme sıklığına bağlıdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Çalışmada kategori güvenirliği kullanılmıştır. Örnekleme yer alan masallar okunduktan sonra söz konusu masallarda çatışma çözme sürecini belirleyebilmek için bir kodlama formu hazırlanmıştır. Kodlama formunda araştırmanın amaçları doğrultusundaki kategorilere yer verilmiştir. Çalışmada yer alan kodlayıcı sayısı ise araştırmacının kendisi de dâhil olmak üzere toplam üç kişiden oluşmaktadır. Kodlayıcıların üç kişiden oluşmasının nedeni,

içerik analizinde birden fazla kodlayıcının bulunması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka kodlayıcı tarafından okunan masalların aynı şekilde yorumlanması, güvenilir ve geçerli olması gerekmektedir.

Kodlama sonrası elde edilen veriler ise EXCEL ve SPSS programlarında değerlendirilerek gerekli yorumlar yapılmıştır.

Kodlayıcılar arasındaki uygunluğu test etmeye yönelik olan aşağıdaki formülden elde edilen eşitliğin %70'ten daha yüksek bir sonuç vermesi gerekir. Bu durumda güvenilirlik hesaplamasına göre (Tavşancıl ve Aslan, 2001):

$$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Uzlaşma sayısı}}{\text{uzlaşma} + \text{uzlaşmama sayısı}}$$

$$\text{Güvenirlik} = \frac{126}{126+24} = .84$$

Güvenirlik değeri .70'in üstünde olduğu için çalışmadaki verilerin kategorilere uygun biçimde kodlandığı söylenebilir.

Geçerlik

Geçerlilik için amaçlar ve araçlar arasında uygunluk olmalıdır. Araştırma betimsel bir amaçla yapılıyorsa görünüş geçerliliği yeterli görülebilir. Ortada bir kanıt olmaksızın olaylar tahmin edilmeye çalışılıyorsa yordama geçerliliği söz konusudur (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Araştırmada masallarda kişilerarası çatışmaların sıklığı, nedenleri, çözüm yöntemleri, sonuçları; çatışmaların sayısı, çatışmaları destekleyenlerin sayısı ve çatışmaların duygularının saptanması amaçlanmış, araç olarak konuyla ilgili kuramsal çalışmalarda yer alan kategorilerden yararlanılmıştır. Bu nedenle çalışmadaki amaçların bu amaçlar için kullanılan araçlarla uygunluğundan söz edilebilir.

VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmada öncelikle incelenecek masalların hangi kitaplardan seçileceği, masallarda hangi çatışmaların, çatışma süreciyle ilgili hangi kategorilerin analiz edileceği gibi konular tespit edilmiştir. Araştırmada

belirtilen masallardaki çatışmaların incelenip kategorilerin oluşturulmaya başlanması 2008-2009 öğretim yılında gerçekleşmiştir. *Çikolatalı Masallar* kitabının okunup incelenmesinin ardından kategoriler tanımlanmış ve kategorilerin sınırları belirlenmiştir. Oluşturulan kategoriler için *Çikolatalı Masallar* kitabı yeniden okunup incelenmiş ve bu masal kitabında yer alan çatışmalar belirlenen kategorilere yerleştirilmiş, kategorilerin tanımlanmasında eksik görülen noktalar giderilmeye çalışılmıştır. Bu kategoriler başka kodlayıcılara (felsefe öğretmeni, matematik öğretmeni) verilerek örnekleme yer alan kitaplardaki masallara ait kodlamalar yapılmış elde edilen kodlamalar araştırmacının yaptığı kodlamalarla karşılaştırılmış, görüş farklılığı yaşanan masallar yeniden incelenmiş; araştırmacı ile diğer kodlayıcıların çıkarılması konusunda görüş birliği içinde oldukları ve kişilerarası çatışma içermediği düşünülen ya da emin olunamayan masallar (24 masal) değerlendirme dışı bırakılmıştır. Kodlayıcıların seçiminde, incelenecek masal sayısının fazla olması (497 masal) ve kategorilerin kodlama sürecinde yeniden gözden geçirilmesi göz önüne alınarak, kolay ulaşılabilir kişiler olması tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın ilk aşamasında çalışmada yer alacak konuların alanyazın incelemesi yapılarak kuramsal bölümde bu bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında örneklem içinde yer alan masalları değerlendirebilmek için EK A'da verilen kodlama formu hazırlanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

İçerik çözümlemesi yöntemi öncelikle araştırmacının temel varsayımı çerçevesinde oluşturulan bir kategorileştirme işlemidir. Kategoriler, araştırmacının kuramsal birikimleri ve varsayımları doğrultusunda oluşturulmaktadır (Gökçe, 2006). Bu çalışmada çocuk masallarında çatışma çözme sürecinin nasıl ele alındığı araştırılmıştır.

Çalışmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde kategorilerden elde edilen verilerin sayı ve yüzdelerini bulmak için frekans dağılımlarından yararlanılmıştır. Bu kategoriler kodlama formunda yer almaktadır (EK I). Ayrıca kategoriler arasında karşılaştırma yapabilmek için çaprazlama (crosstabs) yöntemi kullanılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS (Statistical

Package for the Social Sciences) ve EXCEL programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Yapılan çalışmada elde edilen veriler analiz edilerek her kategori için sayı ve yüzde değerlerini gösteren çizelgeler oluşturulmuştur. Daha sonra bu çizelgeler kuramsal bölümde yer alan bilgiler ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Her iletişimin 6 temel ögesi vardır. Bunlar: 1) iletişimin kaynağı, 2) kodlama süreci, 3)aktarma kanalı, 4) mesajın alıcısı, 5)kodlanan mesajı anlamlandırma süreci ve 6) iletişim nedenidir. İçerik analizi, iletişimin bu öğelerinden biri ya da birkaçı için yapılabilir (Öğülmüş, 1991).

Araştırma modeli 3 farklı düzeyde tasarlanabilir. Bir araştırmacı,

- ✓ İletişim metninin özellikleri hakkında çıkarsamalar yapmak amacıyla,
- ✓ Mesajın nedenleri ya da mesajdan önceki koşullar hakkında çıkarsama yapmak amacıyla,
- ✓ İletişimin etkileri ile ilgili çıkarsamalar yapmak ve varsayımları denemek amacıyla iletileri çözümleyebilir (Öğülmüş, 1991).

Araştırmada iletişim metninin özellikleri “Çocuk masallarında yer alan kişilerarası çatışma çözme süreci nasıl ele alınmıştır?” sorusuna bulunan yanıtlarla betimlenmeye çalışılmıştır. İletişimin etkilerini ortaya koymak için, çocuk masallarında kişilerarası çatışmaların tespit edilen özelliklerinin bu masalların alıcısı olan çocuklar üzerindeki olası etkilerinden söz edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

MASALLARDAKİ KİŞİLERARASI ÇATIŞMALARIN ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR, YORUM ve TARTIŞMA

Çatışmanın Varlığı

Bu araştırmada incelenen 497 çocuk masalının kişilerarası çatışma içerip içermediği saptanmış, elde edilen veriler çizelge 4.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.1. Masallardaki Kişilerarası Çatışma Dağılımları

Çatışmanın Varlığı	f	%
Çatışma Var	126	25
Çatışma Yok	371	75
Toplam	497	100

Masalların kişilerarası çatışma içerip içermediği incelendiğinde, Çizelge 4.1’de görüldüğü gibi, masalların %25’inin (n= 126) kişilerarası çatışma içerdiği, %75’inin ise (n=371) kişilerarası çatışma içermediği saptanmıştır. Masallardaki kişilerarası çatışmalara örnek olarak, *Masal Parkı* adlı kitapta yer alan *Aslan ile Sivrisinek* masalı incelenebilir. *Aslan ile Sivrisinek* masasında bir gün sivrisinek aslana ondan daha güçlü olduğunu söyleyerek meydan okur:

...Duyduğuma göre bütün hayvanlar senden korkarmış.
Keskin tırnaklarınla ve sivri dişlerinle onlara yapmadığını
bırakmazmıydın. Ama ben senden hiç korkmuyorum. Çünkü
ben senden daha güçlüyüm. İstersen seninle dövüşelim,
demiş. (Masal Parkı, 313)

Daha sonra aslanın bir şey söylemesine fırsat vermeden ona saldırır. Aslan ise bu saldırı karşısında sivrisineğe hiçbir şey yapamaz.

Daha aslan hiçbir şey demeden aslanın boynuna, bacaklarına
iğnesini batırmaya başlamış. Aslan pençesiyle sivrisineği
yakalamaya çalışmış. Uğraştıkça hep kendi pençesiyle
kendisini yaralamış. Sivrisineğe hiçbir şey yapamamış.

Sivrisinek aslandan ayrıldıktan sonra, ormanda böbürlene böbürlene uçmaya başlamış. Herkese:

- Biliyor musunuz, ben aslanı yendim, diye övünmüş durmuş.

(Masal Parkı, 314)

Aslan ile Sivrisinek masalında sivrisinek aslandan daha güçlü olduğunu, ona karşı koyabileceğini ispat etmeye çalışarak güç gereksinimini doyurmaya çalışmıştır. Bu nedenle bu masalda yaşanan çatışmanın nedeni karşılanmayan psikolojik gereksinimlerle ilgilidir. Sivrisinek gücünü ortaya koymak için aslana saldırıp güç kullanır. Aslan da ona karşı güç kullanır. Bu güç savaşının sonunda sivrisinek aslanı yener, aslansa sivrisineğe hiçbir şey yapamaz. Sivrisinek aslanı yenme konusundaki amacına ulaşmış, çatışmayı kazanmıştır. Aslansa çatışmayı kaybetmiştir.

Masalların dörtte üçünün kişilerarası çatışma içermemesi, masallarda çatışma olmadığı anlamına gelmez. Çünkü bu tür masallarda sıklıkla kişinin kendi içinde yaşadığı *içsel* çatışmalar yer almaktadır. Masal Parkı adlı kitapta yer alan *Salyangoz'un Evi* adlı masal buna örnek verilebilir. Bu masalda evini sırtında taşımaktan hiç hoşlanmayan ve evinin rengini beğenmeyen salyangoz olmak istediği durumla mevcut durumu arasındaki farktan dolayı mutsuzdur.

... O da kelebek ve yaz böceği gibi olmak istiyormuş.

Ah keşke, ben de sizin gibi olsaydım, evimi sırtımda taşımak zorunda kalmasaydım, diye şikayet etmiş (81).

Kanarya ve Papatya masalında da yine benzer bir durum yaşanır.

Kanarya ve papatya arkadaş olurlar. Papatyanın yanına gidip gelen kanaryayı bahçenin sahibi yakalar ve kafese koyar ve bir gün kanaryaya su vermeyi unuttur. Papatya kanaryanın bu haline çok üzülür fakat elinden bir şey gelmez.

Papatya arkadaşının bu haline acımış.
Seni çok seviyorum. Senin için çok üzülüyorum. Ama hiçbir şey yapamıyorum. Yerimden bile kıpırdamıyorum.

(Masal Parkı,14).

Papatya arkadaşı için bir şey yapmak isterken hareket edememekten dolayı bu isteğini gerçekleştiremez ve bundan dolayı üzüntü duyar. Dilidüzgün'ün dediği gibi "...masal gerçek dünyanın basitleştirilmiş bir modeli

gibidir” (2004:26) İncelenen 497 masalın 126 (%25)’sında rastlanan kişilerarası çatışmalar, ilişkilerdeki duygu, düşünce, ihtiyaç, değer farklılıklarından kaynaklanabilen anlaşmazlıkların masallarda da var olabildiğini göstermektedir.

Çatışmada Taraf Olanların Sayısı

Araştırmada yer alan çocuk masallarında kişilerarası çatışmalarda taraf olanların sayısına ilişkin elde edilen veriler Çizelge 4.2’de yer almaktadır.

Çizelge 4.2: Masallarda Kişilerarası Çatışmalarda Taraf Olanların Dağılımı

Çatışmalarda Taraf Olanların Sayısı	f	%
2 Kişi	80	63
3 Kişi	7	6
4 veya 4’ten Fazla	39	31
Toplam	126	100

Masallardaki kişilerarası çatışmalarda taraf olanların sayısı incelendiğinde, çizelge 4.2’de görüldüğü gibi, masalların %63’ünde (n=126) 2, %6’sında (n=126) 3, %31’inde (n=126) “4 veya daha fazla” kişi olduğu görülmektedir.

Taraf olanların ve çatışan tarafları destekleyenlerin sayısının çatışma çözme biçimi üzerinde etkili olup olmadığının saptanması (çatışanların ve çatışan tarafları destekleyenlerin sayısının arttığı durumda uyma ya da güç kullanma davranışının artıp artmadığının tespit edilmesi) amacıyla yer verilen bu iki kategoriye ilişkin bulgular, çatışan tarafların ve çatışmayı destekleyenlerin sayısının çözüm biçimi üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Örneğin, *Masal Ülkesi* kitabındaki *İki Baykuş* masalında farklı değerlerden kaynaklanan kişilerarası çatışmanın tarafları Nuşirevan adındaki hükümdar ile onun veziridir. Bunun yanında *Çikolatalı Masallar* kitabında *Güçsüz Pehlivan* masalında “Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimlerden Kaynaklanan” kişilerarası çatışmanın tarafları Pehlivan ile onun ailesi olduğundan taraf olanların sayısı “4 veya 4’ten fazla” kategorisine girmektedir.

Vaktiyle bir adam varmış. Çalışmayı hiç sevmez, her yerde her fırsatta güçlü oluşuyla övünürmüş. Karısı ve çocukları, onun 'ben şöyle güçlüyüm, böyle güçlüyüm' diye övünüp durmasından bıkmışlar. Fakat huylu huyundan vazgeçer mi? Ne dedilerse dinletememişler...

(Çikolatalı Masallar, 69)

Araştırmadaki bulgular, kişilerarası çatışma içeren 126 masalın 80'inde çatışmanın iki kişi; 39'unda 4 veya daha fazla kişi arasında gerçekleştiğini göstermektedir. "4 veya daha fazla kişi" arasında gerçekleşen çatışmalarda genel olarak 1 kişiye karşı birleşen bir grubun varlığı dikkati çekmiştir. 80 çatışma iki kişi arasında gerçekleşirken, 46 (39+7) çatışmada 1'e karşı 2 veya daha fazla kişinin bir araya geldiği tespit edilmiştir.

Çizelge 4.2.1: Masallarda Kişilerarası Çatışmalarda Taraf Olanların Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımı

Çatışmada Taraf Olanların Sayısı	ÇÖZÜM BİÇİMLERİ						Toplam
	Geri Çekilme	Uyma	Güç Kullanma	Uzlaşma	İşbirliği	Diğer	
2 Kişi	7	3	28	16	2	24	80
3 Kişi	0	2	1	0	2	2	7
4 Kişi	7	3	14	4	0	11	39
Toplam	14	8	43	20	4	37	126

Çatışmaya taraf olanların iki kişi olduğu çatışmalarda en çok güç kullanmaya, daha sonra da "diğer" kategorisi içindeki çözümlere başvurulmuştur. "Uzlaşma" çözüm biçimi başvuru çözümleri arasında üçüncü sıradadır.

Taraf olanların sayısının 3 kişi olduğu çatışma sayısı 7'dir. Bu çatışmaların 2'si uyma, 2'si işbirliği, 1'i güç kullanma, 2'si de "diğer" kategorisinde yer alan yöntemlerle çözümlenmiştir.

Çatışmadaki tarafların "4 ve daha fazla" olduğu çatışmalarda en çok yine güç kullanma yöntemine, daha sonra da sırasıyla "diğer", geri çekilme, uyma, uzlaşma ve işbirliği çözüm biçimlerine başvurulmuştur. Bu durum da çatışmalarda çatışmaya taraf olanların sayısının 2 veya daha fazla olmasının farklı çözüm biçimlerini kullanmayı doğurmadığını, tarafların iki veya daha fazla olmasına bağlı olmaksızın en çok güç kullanmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Çocukların çatışmaları ya iki kişi arasında ya da ikiden fazla kişi arasında ortaya çıkabilmektedir. Tarafların iki kişi olduğu çatışmalar daha çok bir iddia, şikayet ve izlenecek yöntemle ilgili olabilmektedir. Çocuklar bu çatışmalarda çözüm biçimi olarak düşmanca yollara başvurabilmektedirler. Çünkü bu çatışmalarda ortaya çıkan anlaşmazlık oldukça güçlüdür ve çatışma ancak taraf olan çocuklardan birinin pes etmesiyle çözülür. Bunun tersi olarak ikiden fazla çocuk arasında ortaya çıkan çatışmalar bir oyun için plan yapma gibi ortak bir eylemle ilgili olabilmektedir. Bu gibi çatışmalar ise bilişsel olgunlukla gelişen paylaşma duygusuyla aşılabilmektedir (Howe ve diğerleri, 2002).

Çatışan Tarafları Destekleyenlerin Sayısı

Araştırmada çatışan tarafları destekleyenlerin sayısına ilişkin elde edilen veriler çizelge 4.3'te yer almaktadır.

Çizelge 4.3: Çatışan Tarafları Destekleyenlerin Dağılımı

Çatışan Tarafları Destekleyenlerin Sayısı	f	%
Yok	105	83
1 kişi	14	11
2 kişi	1	1
3 veya 3'ten fazla	6	5
Toplam	126	100

İncelenen masalların %83'ünde (n=126) çatışan tarafları destekleyen herhangi biri bulunmazken, %11'inde (n=126) çatışan tarafları destekleyenlerin sayısı 1, %1'inde (n=126) 2, %5'inde (n=126) "3 veya daha fazla" olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.3.1: Tarafları Destekleyenlerin Sayısının Kişilerarası Çatışma Çözme Biçimine Göre Dağılımı

Tarafları Destekleyenlerin Sayısı	Çatışma Çözme Biçimleri						Toplam
	Geri Çekilme	Güç Kullanma	Uyma	Uzlaşma	İşbirliği	Diğer	
Destek Yok	13	35	7	18	4	28	105
1kişi	1	3	1	2	0	7	14
2 kişi	0	1	0	0	0	0	1
3 ve üstü	0	4	0	0	0	2	6
Toplam	14	43	8	20	4	37	126

Tarafları destekleyenlerin sayısının 1 kişi olduğu çatışmalarda en çok “diğer” kategorisinde yer alan çözümlere başvurulmuştur. Bu kategoride yer alan ve 1 kişinin desteği ile çözümlenen masalarda haksızlığa uğrayan tarafa ya tarafsız 3. bir kişi adaleti sağlayacak biçimde davranmıştır, ya kurnazca çözümler önermiş ya da uygulamıştır.

Örneğin, *Masal Ülkesi* kitabında *Elmas Yüzük* masalında kuyumcu tarafından kandırılan bir adamla, pek çok kimseyi dolandıran kuyumcu arasında kuyumcunun dürüst ve doğru olmaması, başkalarının hakkını yemesinden dolayı (farklı değerler) bir çatışma yaşanır.

....Yıllarca biriktirdiğim parayla, eşim için bir yüzük aldım. Ama aldığım yüzük sahte çıktı. Anladım ki kuyumcu beni kandırmış. Gidip onunla konuştum. Fakat faydası olmadı. Sonra öğrendim ki benim gibi pek çok kimseyi kandırmış. Kuyumcunun cezalandırılmasını istiyorum.” diye başından geçenleri anlatmış.
(*Masal Ülkesi*, 201)

Adam kuyumcuyla konuşup sonuç alamayınca padişahın yanına gider ve durumu ona anlatıp ondan yardım ister. Padişah da bir plan yaparak kuyumcuya gider ve vezirinin de yardımıyla kuyumcunun sahtekârlığını ortaya çıkarır.

...padişahın askerleri kuyumcuyu hapse götürmüşler. Yaşlı adamın parasını da kuyumcudan almışlar...
(*Masal Ülkesi*, 204)

Bu masalda da görüldüğü gibi masalarda yaşanan çatışmalarda özellikle haksız bir durumla karşılaşan tarafa padişah, hâkim, kadı gibi adaleti

ve güvenliğini sağlamakla yükümlü kişiler yardım etmektedir. Kimi masalarda çatışmayı destekleyenlerin sayısı “3 veya daha fazla” olabilmektedir. Tıpkı *Çikolatalı Masallar* kitabında yer alan *Kaplan ile Çekirge* masalında olduğu gibi. Masalda yuvası kaplan tarafından ezilen çekirge arkadaşlarını toplayarak kaplandan öcünü almaya çalışır. Çekirgeye bu amacında yardım eden “arı, böcek, kelebek; tilki, aslan, çakal, kurt” ve diğerleri dostlarıdır. Bu nedenle *Kaplan ile Çekirge* masalında çatışan tarafları destekleyenlerin sayısı “3 veya daha fazla” kategorisinde yer alır.

Masalların %83’ünde (n=126) çatışmadaki tarafları destekleyen kişilerin olmaması çatışmaların çoğunlukla, taraflar arasında çözümlendiğini göstermektedir. Tarafların kendi başlarına çatışmayı çözmeye çalışmaları gündelik yaşamda arkadaşları ile çatışma yaşayan çocuğun kendi sorunlarını destek almadan kendi başına çözebilmesine katkı sağlayabilir. Bağımsız, sorunlarını kendi başına çözebilen, aktif çocukların yetiştirilmesinde yaşadığı çatışmaları kendi başına çözebilen kahramanların yer aldığı masallar olumlu model olabilir.

Masal Parkı kitabındaki *Aslan ile Fare* masalında fare düştüğü zor durumdan kurtulmak için aslanı ikna etmeye çalışır, onunla pazarlık yapar ve sonunda aslanın elinden kurtulur.

Masal Sokağı kitabındaki *Bülbül ile Bahçıvan* masalında bülbül bahçıvana hissettiği duyguları dile getirir, çektiği acıyı anlatır. Bahçıvana hatasını göstermeye çalışır ve bunda başarılı olur. Bahçıvan hatasını anlar, blbül istediği özgürlüğüne kavuşur.

Masal Sokağı kitabındaki *Avcı ve Serçe* masalında serçe kendisini serbest bırakması karşılığında avcıya üç değerli bilgi öğreteceğini söyleyerek onunla pazarlık yapar ve amacına kavuşur.

Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri

Araştırmada masallardaki kişilerarası çatışmaların nedenlerini belirlemek için Öğülmüş (2006)’ün, Bilgin (2008)’in, Schrumpf, Crawford (2007)’ün belirttiği çatışma nedenleri ve Murray (Öğülmüş, 2004)’in gereksinimler listesinden yararlanılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen veriler Çizelge 4.4’te yer almaktadır.

Çizelge 4.4: Kişilerarası Çatışmaların Nedenlerine Göre Dağılımı

Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri	f	%
Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler	69	55
Farklı Değerler	49	39
Kıt Kaynaklar	8	6
Toplam	126	100

Masallardaki kişilerarası çatışmalar, Çizelge 4.4'te görüldüğü gibi masalların %6'sında "kıt kaynaklar"dan; % 55'inde "karşılanmayan psikolojik gereksinimler" den; %39'unda "farklı değerler"den kaynaklanmaktadır.

Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimlerden Kaynaklanan Çatışmalar

İncelenen masallarda en çok tekrarlanan kişilerarası çatışma "Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler"den kaynaklanan çatışmalardır. Masalların %55'inde görülen "karşılanmayan psikolojik gereksinim"lerle ilgili çatışmalar "temel gereksinimler, güç elde etme, saygı, güven, eğlenme, ait olma, özgürlük gereksinimi" alt kategorilerinden oluşmaktadır.

Masalda "Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimler" le ilgili tespit edilen çatışmalar güç gereksinimi, psikolojik ya da fizyolojik olarak güven arama (yaşamı sürdürmeye yönelik gereksinimleri karşılama, kendini fiziksel ve psikolojik olarak dış saldırılardan korumaya yönelik davranma, savunma davranışında bulunma), temel yaşam gereksinimleri, özgürlük, saygı, sevgi-ait olma, eğlenme gereksinimleri olarak ele alınmış ve şu değerlere ulaşılmıştır.

Çizelge 4.1: Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimlerin Türüne Göre Dağılımları

Karşılanmayan Psikolojik Gereksinimlerin Türü	f	%
Güç ve Güven Gereksinimi	32	46
Temel Yaşam Gereksinimi	20	29
Saygı Gereksinimi	8	12
Özgürlük Gereksinimi	4	6
Sevgi –Ait Olma Gereksinimi	4	6
Eğlenme Gereksinimi	1	1
TOPLAM	69	100

Karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan çatışmaların (n=69); % 46'sı güç gereksiniminden, % 29'u temel yaşam gereksinimlerinden, % 6'sı özgürlük gereksiniminden, % 12'si saygı gereksiniminden, % 6'sı sevgi gereksiniminden, %1'i eğlenme gereksiniminden kaynaklanmaktadır. McGuire (2000) yaşları 8-11 arasındaki 108 çocukla yaptığı çalışmasında da çocukların aile sevgisi ile ilgili yaşadıkları çatışmaların oranı %9 olarak saptanmıştır.

Örneğin, *Masal Parkı* kitabındaki *Aslan ile Fare* masalında karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden (yaşamı sürdürme) kaynaklanan, uzlaşma ile çözümlenen, kazan-kazan ile sonuçlanan bir çatışma yaşanır. Masalda küçük bir fare uyuyan bir aslanın üzerinde gezinirken aslan tarafından yakalanır. Fare aslana kendisini bırakması için yalvarır, aslan önce fareyi bırakmak istemez. Fare bir gün ona yardımı dokunabileceğini söyleyerek aslanın elinden kurtulur.

Kocaman aslan, mışıl mışıl uyuyormuş. Küçük bir fare onun üzerinde geziniyor, yeleleriyle oynuyormuş. Aslan birden uyanmış.

- Seni yaramaz, demiş. Aslanla oyun olmaz.

"Paat" diye pençesini atmış. Fareyi hemen kapmış. Farecik yalvarmaya başlamış:

- Ne olur bırak beni. Sen kocaman bir aslansın. Benimle nasıl doyarsın?

- Olsun, diye kükremitmiş aslan. Yakaladım seni bir kere. Bir daha bırakmam.

Fare korka korka:

Hem, belki bir gün olur, sana bir yardımım dokunur, diye sözüne devam etmiş.

Aslan fareye gülmüş, acıyarak onu yere bırakmış...

(Masal Parkı, 157)

Bir süre sonra aslan bir avcıya yakalanır. Fare dişleriyle aslanı avcının ağzından kurtarır.

Ben aylar önce senin acıdığın fareyim. Şimdi sana yardım edeceğim, demiş. Fare keskin dişleriyle ipleri kemirmiş. Aslanı avcının ağzından kurtarmış...

(Masal Parkı, 158)

Farenin özgürlük, güven gereksinimi ile aslanın güç elde etme gereksinimi birbiriyle çakışan gereksinimler olarak ortaya çıkar. Bu çatışmada fare aslanı ikna edici sözler söyleyip, onunla bir anlamda pazarlık yaparak

(ona bir gün yardım edebileceğini söyleyerek) aslanın elinden kurtulur. İhtiyacı olduğu bir günde fareden yardım gören aslan da fareyi özgür bırakmasının karşılığını alır. Çatışmanın sonunda fare amacına ulaşmış, aslan fareye özgürlüğünü vermenin karşılığını almış, aralarındaki ilişki daha iyiye gitmiştir. Bu nedenle masaldaki çatışmanın sonucu “kazan-kazan”dır.

Karşılanmayan psikolojik gereksinimlerle ilgili başka bir masal da *Masal Sokağı* kitabındaki *Bülbül ile Bahçıvan* masalıdır. Bu masaldaki çatışma “uzlaşma” yoluyla çözümlenmiş, sonuç ise “kazan-kaybet” olmuştur. Masalda bir bülbül, güllerinin goncasını didiklediği için bir bahçıvan tarafından kafese kapatılır. Kafese kapatılan bülbül özgürce uçamadığı için çok üzülür ve bu üzüntüsünü bahçıvana da iletir, ondan kendisini özgür bırakmasını ister.

Bahçıvan bülbülü kaptığı gibi kafese kapatmış. Kafese kapatılan bülbül derdinden neredeyse ölecekmiş. Sonunda dile gelmiş” Ey bahçıvan! Benden ne istedin?” demiş. “Özgürlüğümü neden elimden aldın. Sen nasıl bahçendeyken mutlu olabiliyorsan ben de özgürce uçarken mutlu olabilirim ancak. Gel beni özgür bırak!” diye yalvarmış.

(Masal Sokağı, 176)

Bahçıvan ise ona kabahatini söyler. Bülbül de bahçıvandan özür diler ve o da bahçıvana yaptığı şeyin acımasızlık olduğunu dile getirir.

Bahçıvan ise “Demek kabahatinin farkında bile değilsin. Sen benim kırmızı gülümü didikledin!” diyerek bülbülü azarlamış.

Bülbül “Özür dilerim, gerçekten de kusurumun farkında değilim. Sen, farkında olmadan işlediğim bir kusur için beni böyle ağır biçimde cezalandırıyorsun. Peki, benim gibi uçmaktan başka mutluluğu olmayan bir kuşu acımadan kafese kapatmanın cezası ne olmalı?” diyerek kendini savunmuş.

Bülbülün sözleri üzerinde düşünen bahçıvan bülbülü serbest bırakır.

Bu sözleri düşünen bahçıvan verdiği cezanın çok ağır olduğunu anlar ve bülbülü serbest bırakır.

(Masal Sokağı, 176)

Bülbülün özgürlük gereksinimden kaynaklanan çatışmada bülbül özgürlüğüne kavuşabilmek için bahçıvana kafeste olmanın kendinde yarattığı üzüntüyü ve bahçıvanın kendisine verdiği cezanın ağırlığını anlatmaya

çalışmış ve bahçıvanı kendisini bırakması için ikna etmiştir. Çözüm sürecinde sıkıntı veren durum ve istekler, ceza davranışının altındaki nedenler şiddet içermeyen ifadelerle verilmiştir. Bu iletişimin sonunda bahçıvan kendi isteği ile bülbülü amacına ulaştırmıştır. Kısaca çözüm sürecinde bülbülün ve bahçıvanın ilişkisi daha iyiye gitmiş, taraflardan biri amacına ulaşmıştır. Bu nedenle çözüm biçimi uzlaşmadır. Ancak bülbül özgürlüğüne kavuşurken bahçıvan zarar gören goncalarının bedelini ödetmekten vazgeçmiştir. Bu nedenle sonuç “kazan-kaybet”tir.

Çatışma çözme sürecinde duyguların anlatımı ve anlaşılması son derece önemlidir. Çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesi duyguların, amaçların anlaşılabilmesiyle mümkündür. Öfke ve beklentiyle ilgili duyguların paylaşımı tarafları birlikte hareket etmeye ve çatışmayı çözmeye yardım edebilir (Johnson, Ford, Kaufman, 2000). Bülbül özgürlüğünün elinden alınması karşısında hissettiği duyguları bahçıvana iletmiş, bahçıvan da davranışının nedenini bülbüle söylemiştir.

Bunun yanında *Yarışmacı Martı* masalında olduğu gibi kişilerarası çatışmalar gücünü, başarısını onaylatma ya da ispatlama isteğinden (karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden) de kaynaklanabilmektedir. *Yarışmacı Martı* masalında kartallar arasında uçma yarışı düzenlenmeye karar verilir. Kuşlara hazırlanmaları için bir ay süre tanınır. Bu yarışa martının biri de katılmak ister. Bunun üzerine diğer kuşlar martıya güler ve onunla alay ederler:

Kuşlar arasında bir martı ‘Bu yarışa ben de katılacağım.’ dedi. Bütün kuşlar güldüler martıya. ‘Bir martı kartallarla boy ölçüşebilir mi?’ dediler. Martılar bile, ‘Ailemizi komik duruma düşürme. Bir martı hiçbir kartalı geçemez’ diyerek onu vazgeçirmeye çalıştılar. Kartallar ise ‘bırakın yarışmaya katılsın ve aramızdaki farkı gözleriyle görsün’ dediler.

(Masal Sokağı, 87)

Martı ise olanları umursamaksızın “Benim de kanatlarım var ve yüreğim bir kartal gibi uçmak isteği duyuyor,” (Masal Sokağı, 87) diyerek kararlı bir şekilde çalışır ve yarışmaya katılır. Yarışmada diğer kuşlar onun hiçbir şansı olmadığını düşünmelerine karşın Martı “burun farkıyla” ikinci olur. Bu masalda kartaldan daha güçsüz bir kuş olan martının yapabileceklerini çevresindekilere ispat etme (onaylanma, gücünü gösterme) gereksinimini barındıran

karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan bir çatışmadan söz edilebilir. Martılar da dâhil olmak üzere diğer kuşlar yarışmaya katılmak isteyen martıyı küçümser, martı ise çalışarak yarışmayı kazanabileceğine inandığından söylenenleri umursamaz. Masaldaki çatışma martının onun başarısız olmasını bekleyenlere yapabileceklerini göstermesiyle sonuçlanır. Bu nedenle sonuç “kazan-kaybet”tir. Martı kendisi gibi bir kuşun da çalışarak kartallarla boy ölçüşebileceğini diğer kuşlara göstermiş, amacına ulaşmıştır. Diğer kuşlar da yanıldıklarını görmüşlerdir.

Masal Sokağı kitabındaki *Kral Aslanın Korkusu* masalında aslan ormandaki bütün hayvanlara istediğini yaptırır. “Katı kalpli ve adaletsiz” aslanın “haddi hesabı” olmayan isteklerini hayvanlar “isteksizce” yerine getirir. Hayvanlar aslanın isteklerine onu sevdiklerinden değil ondan korktukları için katlanırlar:

Görünüşte bütün hayvanlar ona saygı gösteriyor, bir dediğini iki etmiyormuş. Ama gerçekte kral aslanı kimse sevmiyormuş.

(Masal Sokağı,131)

Aslan da hayvanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve korkunun farkındadır ve bunun kendisine şiddet olarak geri dönebileceğinden endişe eder. Bu nedenle “huzursuz”dur:

Kral aslan da...öyle güçlü ve üstün olduğunu düşünüyormuş ki hayvanları katı kurallar ve adaletsizlikle yönetmekten vazgeçmiyormuş. Fakat hiç huzuru yokmuş. Ormanda rahat rahat dolaşamıyor, bir hışırtı duysa hemen korkuyla dönüp arkasına bakıyormuş.

(Masal Sokağı, 133)

Bu masalda kral kendi gücünü kullanarak diğer hayvanlar üzerinde korku yaratmış, isteklerini zorla yaptırmıştır. Hayvanlar zarar görmeden yaşamlarını sürdürebilmek için aslanın isteklerini kabul etmişler, öfkelerini bastırmışlardır. Aslanın güç (başatlık) gereksinimi diğer hayvanların güven gereksinimini tehdit ettiği için masaldaki çatışmanın nedeni karşılanmayan psikolojik gereksinimlerdir. Diğer hayvanlar aslana karşı güçsüz olduklarından ona karşı koyduklarında yenileceklerini düşünerek aslanın isteklerini gönülsüzce yerine getirdikleri için masaldaki çatışma çözme biçimi “uyuma”dır. Aslan, diğer hayvanları zorlamasının sonucunda onların kendine kötülük edebileceğini

düşündüğü için huzursuz olmuştur. Bu nedenle aslan da çatışmada kaybetmiştir. Çatışmanın sonucu “kaybet-kaybet”tir.

Masal Sokağı kitabındaki *Küçük Prens ve Güzel Çiçek* masalında yine karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan bir çatışmayla karşılaşılır. Küçük Prens tanımadığı bir gezegene gider. Orada farklı bir çiçekle karşılaşır. Prens çiçeğe hayran kalır. Küçük Prens çiçeğe olan hayranlığını “Hiç sizin kadar güzel bir çiçek görmedim,” sözleriyle dile getirir. Güzel Çiçek de kendini beğenerek “yoktur” zaten diye karşılık verir ve Küçük Prens’ten kendisine kahvaltı hazırlamasını ister. Küçük Prens çiçeğe duyduğu hayranlıktan dolayı “Böyle kendini beğenmek hakkı,” diye düşünür. Çiçek bitmek bilmeyen isteklerde bulunmaya başlayınca Küçük Prens bundan sıkılır ve çiçeği bırakıp gitmek ister. Çiçek “düşüncesizlik ettiğini” anladığında Küçük Prens onu bırakıp gitmiştir.

Güzel çiçeğin istekleri hiç bitmiyormuş: ‘Onu getir. Bunu götür...’ Küçük Prens sıkılmış bundan. Gitmek istemiş. Güzel çiçek hiç bitmeyen istekleri ile düşüncesizlik ettiğini anlamış. Fakat küçük Prens artık uzaklardaymış.

(Masal Sokağı, 47)

Çiçek, Küçük Prens’in kendine duyduğu hayranlıktan yararlanıp bitmeyen isteklerde bulunarak onu bunaltır. Güzel olduğu ve prens onu sevdiği için bencilce davranmaktan çekinmeyen çiçek, Prens’i bunaltabileceğini düşünmeden, isteklerinin yerine getirilmesini bekler. Artık kendini beğenen güzel bir çiçek değil aynı zamanda bencil ve düşüncesiz bir çiçek olmuştur ve onun bencilliği Prens’i köleleştirmeye başlamıştır. Prens de çiçeği beğenmesine rağmen onun kendisine saygı göstermemesi, onu bir araç olarak görmesi karşısında çekip gider. Prens çiçeğin düşüncesizliği karşısında ona hayran olmasına karşın onu bırakıp gittiği için çözüm biçimi olarak “geri çekilme”yi seçmiştir. Çatışmadaki bu çözümün sonucunda çiçek, Küçük Prens’e yaptıklarından dolayı pişmanlık duyduğu, Prens de çiçekle bir arada olmaktan vazgeçtiği için her ikisi de “kaybet”miştir. Sürmesini istedikleri arkadaşlıkları son bulduğu için ikisinin de kaybı vardır. Bu nedenle sonuç “kaybet-kaybet”tir . Masalda Küçük Prens’le çiçek arasında Dökmen (2005)’in kitabında yer alan “Nora’nın, Güzin’in ve Ibsen’in Yaşadıkları Çatışmaların Nedenleri” bölümünde yer verdiği “pasif çatışma”nın varlığından söz edilebilir.

Tıpkı Nora'nın kocasını terk etmesi gibi Küçük Prens de kendini köleleştiren çiçeği terk etmiştir.

Masal Sokağı kitabındaki *Devin Bahçesi* masalında karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan, geri çekilme ile çözümlenen ve “kazan-kaybet” ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışma yaşanmıştır. Masalda çocukların oynadığı bir bahçeye gelen dev bahçeyi sahiplenir, çocukları bahçeden kovarak uzaklaştırır. Çocuklar devle mücadele edemeyecek durumda oldukları için deve karşı koyamaz ve onun istediği gibi bahçeyi terk ederler.

Bir zamanlar içinde çocukların oyun oynadığı çok güzel bir bahçe varmış... Çocuklar bu bahçede toplanır güven içinde eğlenirlermiş.

Bir gün bir dev gelmiş ve çocukların mutluluk bahçesini sahiplenmiş.”Ne güzel bir bahçe, artık burası benim” demiş. Gelir gelmez de bahçede oynayan çocukları kovmuş: “Burası benim bahçem ve bir daha buraya girmenize izin vermiyorum.” Çocuklar korkup kaçmışlar. Dev, bahçeyi yüksek bir duvarla çevirmiş. Duvara “Buraya giren çocuklar cezalandırılacaktır.” diye yazmış. Çocuklar çok üzölmüşler.

(Masal Sokağı, 105)

Masalda bir devin “içinde çocukların oynadığı çok güzel bir bahçe”yi sahiplenip bahçedeki çocukları kovmasıyla birlikte bir çatışma ortaya çıkar. Dev bahçeyi sahiplendiği gibi çocuklarla da paylaşmak istemez. Bu şekilde dev, gücünü kullanarak çocukları eğlendikleri, ait oldukları bir yerden ayırmış olur. Bahçenin çocukların sürekli zaman geçirdikleri, toplandıkları, eğlendikleri bir yer olması, bahçeyi diğer bahçelerden ayırmaktadır ve bu nedenle çocuklar için bu bahçe önemlidir. Çocuklar devden güçsüz oldukları için ve dev tarafından tehdit edildikleri için bahçeden çıkmak zorunda kalarak “geri çekilmiş” olurlar. Çocuklar bahçeden ayrıldıkları için bahçede oynama gibi bir amaçtan vazgeçerek bu çatışmayı kaybetmiş, dev ise bahçeye sahip olma amacına ulaştığı için kazanmıştır.

Masal Sokağı kitabındaki *Oduncunun Cesur Oğlu* masalında karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan, güç kullanma ile çözümlenen, kazan-kaybet ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışma yaşanır. Masalda yoksul bir oduncunun üç oğlu babalarının isteği üzerine sırayla ormana giderler ve ormandan “odun kesecek olurlar”. Oduncunun büyük oğlu

ormana ağaç kesmeye gittiğinde ağaçların arasından bir orman cini çıkar ve ona ormandan ağaç vermeyeceğini söyler. Bunun üzerine büyük oğul korkup ormandan kaçır. Ortanca oğlun da başına aynı olay gelir ve o da orman cininden korkup kaçır:

...oduncunun büyük oğlu ormana gitmiş. Ormanda ağaç keserken birden ağaçların arasından bir orman cini çıkmış "Ben bu ormanın ciniyim. Buradan ağaç vermem" diye kükremiş. Büyük kardeş çok korkmuş. Arkasına bakmadan kaçmış.

(Masal Sokağı, 171)

Odun alma sırası küçük oğula geldiğinde küçük oğul ormana gider ve orman ciniyle karşılaşır ve ona karşı durur. Diğer kardeşleri gibi geri çekilmez. Aksine cini tehdit eder ve bu tehditlerin üzerine cin ortadan kaybolur:

Ertesi gün oduncunun küçük oğlu ormana gitmiş. Baltasını ağacın gövdesine indirince orman cini karşısına çıkmış "Buradan odun alamazsın. Ağaç kesmeyi size yasaklıyorum" diye emretmiş.

Küçük kardeş "Sen de kim oluyorsun?" demiş orman cinine. "Benim babam elli yıldır bu ormandan odun alıyor. Asıl ben sana bir daha karşımıza çıkmayı yasaklıyorum. Yoksa seni şu taş gibi ezer, un ufak ederim!"

Orman cini çok cesur bir delikanlıyla karşılaştığını anlamış. Gözden kaybolmuş. Bir daha da karşılarına çıkmamış...

(Masal Sokağı, 173)

Bu masalda orman cini ormandan odun almayı yasaklayarak gücünü göstermek istemiştir. Orman cininin bu güç gösterisi oduncunun oğulları arasında küçük oğul dışında işe yaramıştır. En küçük oğul orman cininin tehditlerine tehditle karşılık vermiştir. Cin gittikten sonra orman, oduncu ve oğullarına kaldığı için oduncuyla oğulları çatışmayı kazanmış, orman cini ise ormanı oduncu ve oğullarına bırakarak kaybetmiştir.

İncelenen masalların %49'unda (n=69) yaşanan çatışmaların güç gereksiniminden kaynaklandığı saptanmıştır. İncelenen masalların daha çok hayvan masalları oluşu çatışmaların güç elde etme ve hayatta kalma gereksinimlerinden kaynaklanma sıklığını artırmıştır denilebilir.

İnsanların temel gereksinimlerinin ne olduğunu bilerek hareket etmesi yaşamdaki hedeflerini bu doğrultuda belirlemesi bireyin kendini keşfetmesi ve

kişisel gelişimi için öncelikli bir gerekliliktir (Akal, 2007, 107). Çocukların kendi aralarındaki çatışma nedenlerine bakıldığında belli yaş dönemlerinde çatışma nedenlerinin çocuklarda ortak olduğu görülmüştür. Bu çatışmalar değerlerle ilgili (bir çocuğun doktor kılığındaki arkadaşına doktorların gülmediğini söylemesi), diğerlerini kontrol etme, gerçek ve doğru kavramlarıyla ilgili, kurallara uyma konularında ortaya çıkabilmektedir (Shantz, 1987).

Temel gereksinimlerini fark eden çocuk bu gereksinimlerini doyumaya yönelik hedefler belirler ve bunları gerçekleştirmeye çalışır. Kişi bunları gerçekleştirirken istese de istemese de kimi zaman çevresindekilerle çatışma yaşar. Örneğin, özgürlük gereksinimini doyumak isteyen çocuk anne ve babasının önerilerine, yönergelerine direnir. Kimi zaman üstünü giymek istemezken, kimi zaman da üstündekileri çıkarmak istemez. Dışarı çıkalm denildiğinde içerde kalmak, içerde kalalım denildiğinde dışarı çıkmak istemesinin ardında da kontrolün kendinde olduğunu ispatlama güdüsü yani özgürlük gereksinimi vardır. Aynı bir birey olduğunu kanıtlamak için yeterli güce ve donanıma sahip olmadığı için küçük direnişlerle bunu kanıtlamaya çalışır ve bu noktada onu koruma güdüsüyle hareket eden ve bir taraftan da kontrolü elinde tutmaya çalışan anne ve babasıyla çatışır.

Çocukların anneleri ile olan çatışmaları bakım (çocuğun tuvalet ve temizlik konularında direnmesi), davranış ve terbiye (annelerin çocuklarını nazik olmaları için uyarmaları), sahip olma, haklar ve sırayı bekleme (nesnelerin paylaşımı, onlara sahip olma ve onları sırayla kullanma), yıkıcı davranışlar ya da kirlilik (çocukların itaatsiz davranışları, gürültü yapmaları, burun karıştırmaları, eşyaları fırlatmaları...), saldırgan ve kaba davranışlar, evde uyulması gereken kurallar, başkasının özel alanını işgal etme, çocuğun özgürlük isteği gibi nedenlerle yaşanabilmektedir (Dunn ve Munn, 1987)

Türk aile sistemi içinde otoriter, kısıtlayıcı, aşırı koruyucu ve kontrol edici bir yapının öne çıktığı, çocukların da saygılı, boyun eğen, edilgin, uysal kişilik yapısıyla biçimlenmesinden dolayı çoğunlukla edilgin ve söz dinleyen çocuklar anne-babayla olumlu ilişkilere girmekte, etkin ve girişken çocuklar ise çatışma kaynağı olmaktadır (Yavuzer, 2002). Türk aile sistemi içinde gelişimlerinin farklı dönemlerinde farklı nedenlerle engellenme yaşayan çocuklar için “güç elde etme” önemli bir gereksinim olabilmektedir. Örneğin, kapıyı açabilmek, tek başına sokağa çıkıp arkadaşlarıyla oynayabilmek,

istediği zaman parka gidebilmek, istediği saatte uyuyabilmek, boya kalemlerini dilediği yerde kullanabilmek, istediği zaman yemek yemek çocuğun gündelik yaşamında yapmak isteyip de yeterli olgunluğa erişemediği için kendine ya da çevresine zarar verebileceği düşüncesiyle engellenen istekleridir. Bu engellemeler, korumacı tutumlar, çocukta yetersizlik, güçsüzlük duygusu uyandırabilir (Yılmaz, 2002). Özgürlük gereksiniminin de önüne geçen bu engellemeler, çocukta güce karşı hayranlığı geliştirebilir. Böyle bir durumda çocuk kimsenin karşı koyamayacağı masal kahramanları ile özdeşleşebilir. Masallardaki kral/ padişah olma mücadeleleri, en yükseğe uçma yarışı, fiziksel anlamda daha güçlü olduğunu ispatlama gibi güç gösterileri çocuğun ilgisini çeker. Bu yönüyle masallarda güç gereksinimini doyurmaya yönelik rekabetin yer aldığı çatışmalar çocuğu masal dünyasına yaklaştırır. Ancak diğer taraftan da kazan-kaybet ile sonuçlanan bu rekabetler çocuğu işbirliğinden uzaklaştıracak gibi gücün el değiştirmesi sırasında yaşanan şiddeti olumlamasına da neden olabilir. Bunun yanında “güç elde etme gereksiniminin” vurgulanması, doğuştan sahip olunan bazı özelliklerin (güzel olmak, güzel bir sese sahip olmak, iyi uçmak, zengin bir ailenin çocuğu olmak gibi) bir güç ögesine dönüşmesi, çocukların zihninde sevme, sevilme, ait olma, eğlenme, saygı gibi gereksinimlerin geri plana itilmesini de doğurabilir.

Masallarda sıklıkla görülen güç gereksinimi çocukların gelişimleriyle ilgili bir özelliktir.

Çatışmanın belirgin özelliklerindeki değişimin sorgulanmasında sosyal-bilişsel gelişimi (arkadaşlığı anlama) ve duygusal gelişimi (düzenleme becerileri) içine alan gelişimsel perspektiften bakmak oldukça önemlidir. Çocuklar bir şeyi kontrollerine alma eğilimini yaşları ilerledikçe daha fazla göstermekle birlikte gelişimlerine bağlı olarak bu kontrol etme eğilimine yönelik davranışları da daha yapıcı olabilmektedir. Yine gelişime bağlı olarak büyüdükçe arkadaş çevresi genişleyen çocuk arkadaşlarıyla yaşadığı çatışmalarda eskisine göre daha çok yapıcı davranışlar gösterebilmektedir (Murphy, 2002).

Masallarda karşılaşılan psikolojik gereksinimler çocukların yaşamlarında farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Kardeşler arasındaki çatışmalar, arkadaşlar önünde alay edilme (saygı gereksinimi), bir oyunda en iyi olma (güç gereksinimi), kardeşi tarafından oyunda reddedilme (ait olma), bir

kardeşin diğerini kontrol etmesi (güç gereksinimi), yalnız kalma, kendine kişisel bir alan yaratma (saygı gereksinimi) gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir (McGuire, 2000). McGuire'ın kardeşler arasındaki çatışma nedenlerine ait bulguları masallarda sunulan çatışma nedenleriyle benzerlik göstermektedir.

Masallarda temel yaşam gereksiniminden kaynaklı ortaya çıkan çatışmalar taraflardan birinin diğerinin biyolojik varlığını tehdit etmesi sonucu yaşanan çatışmalardır. Bu çatışmalarda genellikle saldırıya uğrayan taraf fiziksel güce başvurarak çatışmaları çözmüştür. Çocuklar arasında yaşanan çatışmaların % 35'i de taraflardan birinin diğerine fiziksel saldırıda bulunmasından kaynaklanmaktadır (McGuire, 2000). Bir canlının başka bir canlının temel yaşam gereksinimlerine yönelik saldırılarını içeren masallar, güç ve kontrol etme gereksinimi içinde olan çocuğun hem kendini koruma güdüsünü hem güç gereksinimini harekete geçirerek onun şiddet içerikli davranışlara yönelmesine ya da mevcut davranışlarını arttırmasına neden olabilir.

Masallarda saygı gereksiniminden kaynaklanan çatışmalar taraflardan birinin karşı tarafın kişilik haklarına saldırması ya da kişilik haklarını hiçe sayması; karşı tarafa iftira atması (*Cimri Tüccar, Bir Zenginlik Masalı*) sonucu ya da karşı tarafla alay etmesi, karşı tarafı küçümsemesi (*Gramer Bilgini, Arkadaşlar Arasında*) sonucu ortaya çıkan çatışmalardır. İftira atma ve alay etme çocuklar arasında çatışmalara yol açabilen davranışlar olmakla beraber incelenen masallarda bu çatışmaların alay eden ya da iftira atan tarafın hatasını fark edip karşı taraftan özür dilemesiyle yapıcı biçimde çözümlendiği görülmektedir.

Farklı Değerler ve Önceliklerden Kaynaklanan Çatışmalar

İncelenen masalların %39'unda "farklı değerler ve öncelikler"den kaynaklanan kişilerarası çatışmalar tespit edilmiştir.

Örneğin, *Çikolatalı Masallar* kitabındaki *Akıllı Eşek* masalında farklı değerlerden kaynaklanan, "uyuma" ile çözümlenen, "kazan-kaybet" ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışma yaşanır.

Bilge Nine adında bir kadın bir gün yeni doğan ikiz torunlarını görmeye gider. Doğum hediyesi olarak da çok sevdiği eşeğini götürür. Bilge Nine'nin oğlu ve gelini bu hediye beğenmez “İhtiyar eşek ne işimize yarayacak?” diye dudak bükerler. Aradan yıllar geçer, Bilge Nine yine oğlunu ziyarete gittiği bir gün oğlu ve gelini başka bir yere gitmek üzere hazırlanmaktadırlar. Bu hazırlık sırasında Bilge Nine ile oğlu arasında yüklerle çocukların hangi hayvana bindirileceği konusunda çatışma yaşanır:

Bilge Nine oğluna ikizleri eşeğe bindirmelerini, yükleri ise ata yüklemelerini söylemiş. Oğlu ikizleri isteksizce eşeğe bindirmiş, eşyalarını da ata yüklemiş. Böylece yola çıkmışlar...

(Çikolatalı Masallar, 51)

Bilge Nine, oğlu, gelini ve torunları ormandan geçerken iki at hırsız yollarını keser ve hırsızlar, Bilge Nine'nin oğlunun atını üzerindeki eşyalarla birlikte kaçırlar. Bu sırada eşek ortadan kaybolur. Gelini ve oğlu ağlayarak Bilge Nine'nin evine giderler ve ikizlerle eşeğin evde olduğunu görürler. “Akıllı eşek” tehlikeyi fark edip köye dönerek ikizlerin hayatını kurtarıp kendini beğenmeyenlere “dersini vermiş” olur.

Bilge Nine'nin oğlu ve gelini ne yapacaklarını şaşırmış. Üstelik eşek ve ikizler de ortalıkta yokmuş. Çaresiz köye dönmüşler... Ağlayarak Bilge Nine'nin evine gitmişler. Orada ne görsünler! İkizler ve eşek bahçede değil mi?

Meğer akıllı eşek, tehlikeyi fark edince hemen köye dönmüş. Böylece hem ikizlerin hayatını kurtarmış, hem de kendini beğenmeyenlere iyi bir ders vermiş...

(Çikolatalı Masallar, 53)

Akıllı Eşek masalında Bilge Nine ile oğlu ve gelininin “değerli” kabul edilebilecek nesne tanımı birbirinden farklıdır. Bilge Nine'ye göre hediye edilebilecek kadar değerli olan eşek, oğlu ve gelinine göre değerli değildir. Bu nedenle oğlu ve gelini “İhtiyar eşek ne işimize yarayacak?” diye düşünür, ikizleri “isteksizce” eşeğe bindirirler. Hediye edilen eşeğin değeri ile ilgili bu çatışma “değer çatışması”dır. Bilge Nine'nin oğlu çocuklarını istememesine rağmen annesini kırmamak için eşeğe bindirerek yaşadığı değer çatışmasında “uyma” davranışı gösterir. Annesi ile olan ilişkisini kendi isteğinin (çocukları ata bindirme) önünde tutmuştur. Masalda Bilge Nine'nin oğlu isteğinden

vazgeçip annesinin değerlerine uygun davrandığı için değer çatışmasını kaybetmiştir. Nitekim masalın sonunda da eşek kendisinin daha değersiz olduğunu düşünen gelin ve oğlun düşüncelerini çürütmüştür. Masalda Bilge Nine'nin "değer"leri doğrulanmıştır.

Masal Sokağı kitabındaki *Herkesin Doğrusu* masalında adamın biri torununu eşeğine bindirmiş çarşıda giderken onları görenler, adamın ve torununun eşeğe binip binmemesi ile ilgili değerlendirmelerde bulunurlar. İhtiyar adam davranışıyla ilgili yapılan her değerlendirmeyi dikkate alıp ona uygun davranmaya çalışır; ancak her seferinde başka birileri tarafından olumsuz eleştirilere maruz kalır:

Adamın biri torununu eşeğine bindirmiş çarşıda gidiyormuş. Onları yolda görenler dünya tersine döndü galiba. Yaşlı adam yürüyor, bacak kadar çocuk eşek sırtında gidiyor diye söylenmişler. Bunu duyan ihtiyar adam, çocuğu eşekten indirmiş, kendi binmiş. Biraz sonra onları gören bir yolcu "Şu işe bak! Koskoca adam eşeğe binmiş, bir karış çocuğu yürütüyor." diyerek ihtiyarı ayıplamış.

Bu sözleri duyan ihtiyar adam "Gel beraber binelim" diyerek torununu önüne almış. Böylece giderlerken önlerine çıkan bir adam "Yuh yahu! İnsanlarda hiç insaf kalmamış. Zavallı eşeğe reva mı bu yük" diyerek söylenmiş. Bunun üzerine ihtiyar adam "Evladım iyisi mi ikimiz de yürüyelim" demiş ve eşekten inmişler. Eşek önde, ihtiyar adam ve torunu arkada yürümeye başlamışlar.

Biraz sonra onları böyle gören bir delikanlı "Şunların ki de akıl mı yahu! Eşek önde boş gidiyor onlar yürüyorlar" diyerek gülmüş.

Sonunda ihtiyar adam dayanamamış "Görüyor musun evladım, öyle ettik, olmadı. Böyle ettik, olmadı. Her kafadan bir ses çıkıyor. İnsan doğru bildiğinden şaşmamalı. Yoksa ne yapsan yaranamazsın" diyerek, torununu eşeğe bindirmiş kendi de geçmiş öne... Böylece yollarına devam etmişler.

(Masal Sokağı, 127)

İhtiyar adam, delikanlı dışında karşılaştığı diğer insanlarla ayrı düştüğünde ve onlar tarafından eleştirildiğinde kendi bildiğini değil onların dediğini yaparak eleştirilerden kurtulmaya, onlarla çatışmamaya çalışır. Kendi düşüncesi, doğrularına göre değil başkalarının doğrularına göre hareket etmiş olduğundan "uyuma" çözüm biçimi ile yaşadığı değer çatışmasını çözümlmek istemiştir. Ancak bu çözüm onu o anda yaşadığı çatışmadan kurtarsa da

başkalarıyla çatışma yaşamasına neden olmuştur. “Uyma” davranışı hem çözüm hem de çatışma nedeni olmuştur onun için. İhtiyar adam –delikanlı hariç- kendi doğrusundan vazgeçip başkalarının doğrusuna göre hareket ettiği için çatışmayı karşılaştığı kişiler kazanmış, ihtiyar adam kaybetmiş olur.

Masal Ülkesi kitabındaki *Kralın Rüyası* masalında kralla kraliçe arasında değer farklılığından kaynaklanan güç kullanma ile çözümlenen, kazan-kaybet ile sonuçlanan kişilerarası çatışma yaşanmıştır. Masalda bir kral rüyasında oğlunun yoksul bir kadının kızıyla evlendiğini görür. Çılgılık atarak “kan ter içinde” uyanır. Rüyasını karısına anlatır ve kraliçe de bunda endişelenecek bir durum olmadığını söyler:

Kralın en büyük hayali oğlunu bir prensesle evlendirmekmiş. Bunun için oğluyla birlikte komşu ülkelere gidiyormuş... Bir gece, kral rüyasından çılgılık atarak uyanmış. Kraliçe merakla ne olduğunu sormuş. Kral kan ter içinde konuşmuş:

"Hiç sorma! Rüyamda yoksul bir kadın gördüm. Bu kadının genç bir kızı varmış. İşte oğlum rüyamda o kız ile evleniyordu. Korkudan yüreğim ağzıma geldi."

Kraliçe şaşırılmış: "Bunda endişelenecek ne var?" demiş.

(Masal Ülkesi, 39)

Kral bu duruma sinirlenir ve kraliçeye kızar:

Kral kaşlarını çatmış: "Olamaz. Benim oğlum yoksul bir kız ile evlenemez! O bir prensesle evlenecek." diye kızmış.

(Masal Ülkesi, 41)

Kralın öfkesi karşısında kraliçe düşüncelerini dile getiremez, kralın düşüncelerinde hatalı olduğunu söyleyemez.

Kral o kadar kızgınmış ki, kraliçe krala hiçbir şey diyememiş.

(Masal Ülkesi, 41)

Kral, kraliçeyle oğluna eş olarak seçilecek kızın varlıklı olmasının gerekli olup olmadığı konusunda bir çatışma yaşamıştır. Kral, kraliçeyle yaşadığı bu çatışmayı ona kızıp onu susturarak çözmeye çalışmıştır. Bu nedenle çözüm sürecinde “güç kullanma” yönteminden söz edilebilir. Kral karısının

düşüncelerini değiştiremese de düşüncelerini ifade etmesine ve savunmasına izin vermediği için “kazan”mıştır. Kraliçe de bu öfke karşısında susup düşüncelerini dile getirmediği için “kaybet”miştir.

Gerek çocuk eğitimi, gerek bir iş yerinde işlerin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda fikir ayrılığı içinde olanlar sık sık kavga ederler. Önemli bir kısmı farklı değerlerden kaynaklanan bu kavgalar daha çok sahip olunan değerler üzerinde konuşulmamasından kaynaklanır (Dökmen, 2002: 287).

İncelenen masallarda değer farklılığından kaynaklanan 49 çatışmanın 5’inin geri çekilme, 4’ünün uyma, 11’inin güç kullanma, 11’inin uzlaşma, 4’ünün işbirliği, 14’ünün “diğer” kategorisindeki çözümlerle sonuçlandırıldığı saptanmıştır. Güç kullanma, uyma ve geri çekilme çözüm biçimlerinde bir tarafın kaybettiği düşünülürken bu çözüm biçimlerinin yapıcı çatışma çözme anlayışından uzak oldukları söylenebilir.

....Çocuklar kurallara uymadıkları için aşağılanmamalı veya isimlendirilmemelidir (yalancı, hırsız, gibi). Onun yerine kurallar ve sonuçları çocuğa soğukkanlılık ile açıklanmalıdır. Anne/babalar iyi davranışlar için (hastalara, yaşlılara, yoksullara yardım, gibi) çocuklarına örnek olmalı ve mümkün olduğunca bu durumlara çocuğu da katmalılardır (Jellinek ve Patel, 2002. Aktaran: Özmert,2006: 265-266).

Bu bağlamda, masallarda değer farklılığından kaynaklanan çatışmaların güç kullanılarak çözülmesi, çocuğun gerçek yaşamda farklılıklara saygı göstermesini, yaşamını farklılıklarla sürdürmesini ve zenginleştirmesini engelleyebilir, önyargılarını pekiştirebilir. Bu durum çocuğu, okullarda yaşanan milliyet, ırk, etnik grup, cinsiyet, cinsel eğilim, toplumsal sınıf, fiziksel/ zihinsel beceriler gibi konulardaki ayrımcılık ve önyargılardan kaynaklanan çatışmaların (Schrumpf ve diğerleri, 2007) sağlıklı çözülebilmesi için gerekli olan uzlaşmacı yaklaşımdan uzaklaştırabilir.

Eisenberg ve Hand (1979) çalışmalarında çocukların ahlak yargıları ile ilgili okunan hikayelerde paylaşma ve yardım etme davranışlarına ilişkin düşüncelerini açıklarken otorite ve cezayla ilgili usa vurmalar; hazzı dayalı, gereksinim odaklı, kendi çıkarlarıyla ilgili usa vurmalar; klişe nedenler, onay odaklı, karşılıklı yararı içeren düşünceler sunduklarını saptamışlar; gereksinim odaklı, karşılıklı yararı içeren ve onaylanmaya yönelik usa vurmaların küçük çocuklar için ileri (Kohlberg’in 3. basamağı) bir düzey olduğunu belirtmişlerdir.

Cezalandırmaya yönelik nedenlerin ise Kohlberg'in kuramının 1. basamağında yer aldığı dile getirilmiştir. Eisenberg ve Hand (1979)'in çalışmasının bulguları çocukların gelişimlerinin üstünde ahlaksal yargılarda bulunabileceklerini göstermektedir. Bu da çocuğu gerçek dünyanın kötülükleriyle karşılaştırmanın yanında ona kötülüklerle sağlıklı biçimde baş edebilmesini sağlayacak çözüm biçimlerinin sunulması durumunda okulöncesinde de olsalar ahlak gelişimlerinin üstünde değerlendirme yapabileceklerini göstermektedir. Bu nedenle kötünün ve iyinin keskin çizgilerle birbirinden ayrıştırılmadan gereksinimlerin, karşılıklı yararın vurgulandığı anlatılar çocuğa sunulmalıdır. Böylelikle çocuk cezalandırmaya dayalı ya da yalnız kendi çıkarlarını ön planda tutan çözümlerden uzaklaşabilecektir.

İncelenen masallarda farklı değerlerle ilgili çatışmaların dürüstlük, açgözlülük, bir şeye daha az ya da daha çok değer verme, onu önemli bulma, kanaatkâr olma, kurallara uyma, her canlının değerli olduğuna inanma, başkalarının yeteneklerini önemli, değerli bulma, arkadaşlarını önemseme, bir yere izinsiz girme, farklılıkları değerli bulma, farklı önceliklere sahip olma gibi nedenlerle yaşanan çatışmalar olduğu tespit edilmiştir. Farklı değerlerle ilgili yaşanan bu çatışmalarda erdemli davranmayan kişi ya cezalandırılır, ya süreç içerisinde hatasını kendi kendine görür ve bunu düzeltip karşı tarafla uzlaşır, ya erdemli davranışlarda bulunması konusunda karşı tarafın uyarılarını dikkate alır ve sonuçtan memnun kalır ya da karşı tarafın örnek bir olay ve davranışı sonucu hatasını anlar ve daha olumlu, istenilen değerlere inanmaya, bunlara uygun davranmaya başlar. İncelenen masalların bir bölümünde verilmek istenilen ders, kazandırılmak istenilen değer, ibret verilecek bir olayın ardından öğüt içeren bir sözle sunulur çocuğa.

Dökmen (2002) bilginin edinilmesi sürecinde ezberleme ve keşfetme olmak üzere iki yol olduğunu belirtir; ezberin insanın yatay bir çizgide gelişmesini sağlarken keşfetmenin ise dikey bir çizgide gelişme sağladığına dikkat çeker. Dökmen (2002) ezberlenmiş değerlerin içselleştirilemeyeceğini, bu nedenle bu değerlerin daha kolay çığnenebileceğini; diğer taraftan keşfedilerek içselleştirilen değerlere insanın hangi koşulda olursa olsun sahip çıkacağını dile getirir. Bu nedenle çocuklara kazandırılmak istenilen değerle ilgili bilgi verilmesi sürecinde masallardaki olaylar, söz konusu değer in çocuğun zihninde somutlaşmasını sağlayabilir. Örneğin, açgözlülükle ilgili

Tilkinin Pişmanlığı masalında tilkinin kendi payına razı olmayarak arkadaşının yiyeceğini çalması açgözlülüğü somutlaştırmaktadır. Soyut kavramları anlamakta güçlük çeken çocuğa değerlerin öğretilmesinde masallar somut, kısa, net örnekler sunabilir. Ancak bu değerlerin kazanılmasında Dökmen'in belirttiği gibi değerlerin doğrudan değil sezdirilerek verilmesi ve çocuğun masal kahramanı ile özdeşleşmesi sağlanabilir. Çocuğu olay örgüsü içinde keşif sürecine dahil edebilen ve bu yolla onun sahip olduğu değerleri sorgulamasına, yanlış olanları değiştirmesine yol açabilen masallar “değer” kazanımına katkıda bulunabilir. Bunun yanında uzlaşma ve işbirliği ile ya da masallardaki gibi kendi kendine keşfetme, hatasını anlama yoluyla gerçekleşen değer değişimi çocuğun farklı değerlerle ilgili çatışmaları etkili ve sağlıklı çözebilmesine yardım edebilir, ona alternatif çözümler sunabilir.

Kıt Kaynaklardan Kaynaklanan Çatışmalar

Çatışma tespit edilen (n=126) masalların % 6'sında kıt kaynaklarla ilgili yaşanan çatışmalar daha çok bir pozisyonun sınırlılığı, yiyecek ve barınak paylaşımı ile ilgilidir. Örneğin, *Masal Parkı* kitabındaki *Karga* masalında kıt bir kaynak olarak karşımıza “krallık” pozisyonunun sınırlılığı çıkar. *Karga* masalında aslan “kuşlara bir kral” seçmek ister. Kuşları yanına çağırır. En güzel olanın kral seçilmesine karar verilir:

Bir gün ormanlar kralı aslan, kuşlara bir kral seçilsin istemiş.
Bütün kuşları yanına çağırmış.

- Ben kuşların bir kralı olsun istiyorum, demiş. Kuşlar:

- İyi ama kim kral olacak, diye sormuşlar.

Aslan:

- En güzel olan kral olsun. Yarın herkes hazırlanıp gelsin.
İçinizden en güzelini seçeceğim, diye yanıt vermiş.

Kuşlar bunu duyunca ırmağa gitmişler. Bir güzel yıkanmışlar,
taranmışlar. Hepsi de kral seçilmek için hazırlanmışlar.

(Masal Parkı, 379)

Karga bu seçimde hileye başvurur. Daha sonra hilesi diğer kuşlar tarafından ortaya çıkarılır ve krallık elinden alınır.

Karga da kuşların kralı olmak istiyormuş. Bunun için bir kurnazlık düşünmüş. Öteki kuşların yıkanırken düşürdüğü tüyleri toplamış. Hepsini üstüne başına takmış.

Ertesi gün bütün kuşlar aslanın karşısında toplanmışlar. Aslan bütün kuşları incelemiş. En sonunda kargayı çok beğenmiş. Onu kuşların kralı seçmiş.

Kuşlar bunu görünce, hep birlikte karganın üstüne çullanmışlar. Kendi tüylerini karganın üstünden almışlar. Böyle olunca, karganın hilesi ortaya çıkmış. Aslan da onu kral seçmekten vazgeçmiş.

(Masal Parkı, 380)

Kuşların kralı olmak için aslanın önerdiği seçim biçimi rekabeti içermektedir. Bu rekabet içerisinde karganın hilesi diğer kuşların haklarını arama gereksinimini doğurur ve karganın “üstüne çullanır”lar. Bu nedenle yalnız bir kişinin kral seçimi için başlayan rekabeti “güç kullanma” ile sonlanmış olur. Karganın hilesinin ortaya çıkarılması ile karga krallığı kaybetse de kazanan tarafın da kim olduğu belirsiz kalmıştır.

Masal Parkı kitabındaki *Ayı ve Arılar* adlı masalda ayı ve arıların sınırlı olan bala aynı anda sahip olmak istemeleri kıt kaynaklardan kaynaklanan, güç kullanma ile çözümlenen, kazan-kaybet ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışmayı doğurmuştur. Bu masalda bir ağacın kovuğunda yaşayan arıların yaptığı balın yerini bir ayı öğrenir. Arıların yanına gider ve yaptıkları baldan ister, onları tehdit eder. Arılar ise ona gülerler. Ayının kovana yaklaşması üzerine ayıya saldırırlar. Ayı ise canı yanarak oradan kaçır.

... ayı arıların yaptığı balın yerini öğrenmiş. Arıların yanına gitmiş ve:

-Bana yaptığınız baldan verin. Eğer vermezseniz, bu ağacı yıkarım. Balınızı da zorla alırım, demiş.

Arılar ona gülmüşler

-Hele bir dene, demişler.

Ayı:

-Ben çok güçlüyüm. Sizin gibi ufak hayvanlar bana ne yapabilir ki, demiş ve ağaca doğru yaklaşmak için elini uzatmış. Arılar bunu görünce, onun üzerine üşüşmüşler. Vızıldayarak kulağından, burnundan, kuyruğundan sokmaya başlamışlar.

Ayının canı çok yanmış. O kadar yanmış ki, acıyan yerlerini tuta tuta kaçmaya başlamışlar.

(Masal Parkı, 355-356)

Bu masalda ayı, arıların yaptığı balı almak ister. “Bal” arılar için kıymetli olduğu kadar ayı için de gereklidir. Ancak bol miktarda bulunmayışı “bal”ı sınırlı bir kaynak haline getirmekte ve balın paylaşımı rekabet yaratmaktadır. Ayının gücüne güvenerek bu balı zorla almak istemesi çatışmayı tırmandırmıştır. Sonunda arılar da buna fiziksel saldırıyla karşılık vermişlerdir. Arılar ayıya fiziksel güçle karşılık verip çatışmayı kazandıkları için çözüm biçimi “güç kullanma”dır. Sonuç ise “kazan-kaybet”tir. Çünkü ayı amacına ulaşamamış, arılar ise sahip oldukları balı ellerinde tutmayı başarmışlardır.

Masal Ülkesi kitabındaki *Çocuk Kalbi* masalında ise uzlaşma ile çözümlenen, kıt kaynaklardan kaynaklanan başka bir çatışma yaşanır. Masalda oğlunu evlendirmek isteyen bir kral oğluna “şehrin en güzel yerinde” bir saray yaptırmak ister. Kralın saray yaptırmak istediği bu arazi yoksul bir aileye aittir. Ailenin küçük oğlu yaşadığı mahalleyi sevdiği için evlerinin yıkılmasını istemez. Vezirlerden sarayın başka bir yere yapılmasını ister.

Kral, oğlu için şehrin en güzel yerinde bir saray yaptırmak istiyormuş. Vezirler kralın söylediği araziye gitmişler. Bu arazinin tam ortasında küçücük bir ev varmış. Burada yoksul bir aile yaşıyormuş

Vezirler, bu eve gidip kapıyı çalmışlar. Kapıyı genç bir kadın açmış. Arkasında da küçük oğlu duruyormuş.

Vezir, “Prensimiz için burada bir saray yapılacak o yüzden sizin evinizi yıkmamız gerekiyor.” demiş.

Kadın şaşırılmış: “İyi ama biz bu evi buraya yıllar önce yaptık. Üstelik bu arazi bizim.” diye yanıt vermiş.

Çocuk da, “Biz bu mahallede oturmaya alıştık. Benim bütün arkadaşlarım burada. Prensin sarayı başka bir yere yapılsa olmaz mı ?” diye sormuş.

(Masal Ülkesi, 147)

Çocuk sarayın yapılmasına kralın karar verdiğini öğrenince kralla konuşmak için babasından kendisini kralın yanına götürmesini ister. Nöbetçilerden kralla görüşmek için izin alan çocuk kralın karşısına çıktığında ağlayarak kralla kendi mutlulukları için onlara kötülük ettiğini söyler.

Sayın kralım. Bugün sizin veziriniz bizim evimize geldi. Oğlunuza bir saray yapılacağını söyledi. Bunun için bizim evimiz yıkılacakmış. Siz, oğlunuz için bizi evimizden ayırıyorsunuz. Bu sizin krallığınıza hiç yakışır mı? Kendi

mutluluğunuz için başkasına kötülük yapılır mı?
(Masal Ülkesi, 150)

Kral çocuğun konuşması üzerine sarayın başka bir yere yapılmasını emreder. Çocuk bu duruma sevinir.

Kral, çocuğun konuşmasından çok etkilenmiş...vezirlerine, "Oğlumun sarayı başka bir yere yapılsın." diye emir vermiş. Çocuk bunu duyunca çok mutlu olmuş. "Teşekkür ederim kralım . Dilerim siz de bütün sıkıntılarınızdan kurtulursunuz." demiş....Kral ertesi gün, prensin sarayı için başka boş bir arazi bulmuş. Ömrünün sonuna kadar hiçbir sıkıntı görmemiş.

(Masal Ülkesi, 150)

Uzlaşma ile çözümlenen ve kazan-kazan ile sonuçlanan bu masalda çocuk, çocuğun ailesi ve kral arasındaki çatışma güzel bir yerdeki arazinin sahiplenilmesi ile ilgilidir. Bu arazi çocuğun ailesi için de kral için de önemlidir. Araziyi "sınırlı bir kaynak" haline getiren durum kral için şehrin en güzel yerinde olması, çocuk içinse alıştığı, duygusal bağ kurduğu bir yer olmasıdır. Yaşanan çatışma rekabet aşamasına gelmeden uzlaşma ile çözümlenmiş, kral çocuğun üzülmemesi için araziden vazgeçmiştir. Aslında kral bu çatışmayı farkında olmadan yaratmıştır. Kendi oğlunun iyiliğini düşünüp ona şehrin en güzel yerinde ev yaptırma çabası sırasında yoksul bir ailenin huzursuz olmasına ve onların küçük oğlunun üzülmesine neden olduğunun farkında değildir. Çocuk, kralın isteğinin kendisinde yarattığı duyguları dışa vurarak kralın, verdiği emirlerin sonuçlarını görmesini sağlamıştır. Çocuk amacına ulaşmış kral ise oğluna şehrin başka bir yerinde ev yaptırmıştır. Kral araziden vazgeçtiği için mutsuz değildir. Hatta çocuğun kendisi için söylediği iyi dileklerden sonra uzun süredir çektiği ağrılardan da kurtulduğu için mutludur. Bu nedenle sonuç "kazan-kazan"dır.

Masal Ülkesi kitabında *Bir Davul* masalında kıt kaynaklardan kaynaklanan ancak çözüm biçimi kategori dışı yollarla ve çatışan tarafların dışında çözümlenen kişilerarası bir çatışma vardır. Masalda hizmetçilik yaparak para kazanan genç bir kadın, oğluna istediği davulu satın alacak parası olmadığı için üzülür.

Genç hanım, bir gün işe giderken oğlu ondan bir davul almasını istemiş. Genç hanımın davul alacak parası yokmuş ama oğluna bir şey diyememiş. O gün, akşama dek çalışmış. Akşam olunca da üzümlere eve dönmüş. Kapıdan içeri gireceği sırada, bahçede bir çıra görmüş. Onu alıp oğluna götürmüştü. Çünkü eli boş gitmek istemiyordu.

(Masal Ülkesi, 33)

Bu masalda “para” kadının oğlunun isteklerini gerçekleştirmesinin önünde engel oluşturan “sınırlı bir kaynak” tır. Çünkü “para”nın olmaması paylaşım ile ilgili bir gerilim yaratmasa da annenin bakım verme gereksinimini engellemektedir. Bu durum da anneyi üzmektedir.

“Kıt kaynaklarla ilgili yaşanan 8 çatışmanın 5’inde güç kullanma, 2’sinde uzlaşma, 1’inde “diğer” kategorisinde yer alan çözüm biçimi kullanılmıştır.

İncelenen masalarda kıt kaynaklardan kaynaklanan çatışmaların yer aldığı *Çocuk Kalbi*, *Komşumdan Al*, *Yeni Kral Adayları*, *Aslan İle Leopar*, *Porsukların Dayanışması*, *Bal Arıları İle Yaban Arıları*, *Ayı ve Arılar*, *Karga* masalarında güç kullanma (5), uzlaşma (2), “diğer” (1) çözüm yollarına başvurulmuştur. Güç kullanmanın yer aldığı masalarda kıt kaynaklar konusunda bencilce ve saldırgan davranan taraf cezalandırılmış, oluşan rekabet güç kullanma ile sona erdirilmiştir. Bu masallar (*Yeni Kral Adayları*, *Aslan ile Leopar*, *Porsukların Dayanışması*, *Karga*, *Ayı ve Arılar*) taraflardan birinin kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Uzlaşma çözüm biçimine başvuru *Çocuk Kalbi* masasında “mağdur” olan taraf duygularını ve isteklerini anlatmış, karşı taraf da bunları göz önünde bulundurarak bir çözüm getirmiş ve sonuç iki tarafı da mutlu etmiştir. *Komşumdan Al* masasında ise taraflardan biri karşı tarafla arasındaki kıt kaynaklardan doğan rekabetin yanlış olduğunu fark edip karşı tarafı da düşünerek davranmıştır.. Kıt kaynaklarla ilgili yaşamda karşılaşılan sorunlara etkili çözüm getirebilmek tarafların işbirliği ile çözüm ürettikleri çatışma örnekleriyle karşılaşmalarıyla olanaklı kılınabilir. Bu örnekler yerine rekabeti ve güç kullanmayı içeren çözümlerin yer aldığı masallar ise çocuğa mülkiyeti, bencilliği, düşmanlığı, kıskançlığı aşılayabilir.

Masalarda daha çok yiyecek, barınacak yer gibi kıt kaynaklarla ilgili çatışmaların yaşandığı tespit edilmiştir.

Gerçek yaşamda çocuğun kıt kaynaklardan dolayı yaşadığı çatışmalar sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermekle birlikte alt sosyo-ekonomik

düzeydeki ailelerde bu çatışmaların daha çok yaşandığı düşünülebilir. Artan yoksullukla birlikte temel gereksinimleri yeteri kadar karşılanamayan çocukların sağlığı ve gelişimleri olumsuz yönde etkilenmekte, yoksulluk onlar üzerinde sosyal, duygusal ve davranışsal problemlere yol açabilmektedir (Yaşa, 2007). Artan yoksullukla birlikte evde paylaşılan yiyeceklerin azalması (Hatun, Etiler ve Gönüllü, 2003), kırtasiye ihtiyaçlarının karşılanamaması çocuğun okul ortamında arkadaşlarının yiyecek ve eşyalarını izinsiz alması gibi olumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yoksul ailelerde gıda, giyim, oyuncak gibi gereksinimleri yeteri kadar karşılanamayan çocuk bu gereksinimlerle ilgili anne ve babasıyla çatışmalar yaşayabilmekte, başka çocukların sahip olduklarına kavuşmak isteyen çocuk, yoksullukla ilgili sorunları arkadaş ilişkilerine de yansıtabilmektedir.

En kolay çözülebilen (Schrumpf ve diğerleri,2007) çatışmalardan biri olan sınırlı kaynaklarla ilgili çatışmaların çözümünde masallarda tarafların karşılıklı olarak birbirinin çıkarını gözetmesi ve seçenekler üretmesine katkı sağlayacak çözümlere yer verilmelidir.

McGuire (2000) orta çocukluk döneminde kardeşler arasındaki çatışmalarla ilgili araştırmasında kardeşler arasında yaşanan çatışmaların nedenlerini 16 başlık altında toplamıştır:

1. Fiziksel saldırı (kardeşlerin birbirlerine vurması, bir şey fırlatması, birbirlerini itmesi, ısırması)
2. Sözlü saldırı (çığlık atma, bağırma, tehdit etme...)
3. Sataşma (alay etme, dalga geçme, aşağılama)
4. Gammazlama (birinin aileye söylenmesini istemediği bir şeyi aileye duyurma)
5. Kontrol etme (bir kardeşin diğerine sürekli ne yapıp yapmayacağını söylemesi)
6. Uygun olmayan davranışlar (kardeşlerden birinin yalan söylemesi, anne-babaya sert şekilde karşılık vermesi)
7. Paylaşma
8. Ortak eşyaların paylaşımı (tv, bilgisayar gibi ortak eşyaların kullanımı veya kardeşlerden birinin aileye ait bir şeyi tekeline alması)
9. Kişisel eşyaların paylaşımı (bisiklet gibi kişisel bir eşyanın paylaşımı veya kardeşlerden birinin sormadan diğerinin eşyasını alması)

10. Arkadaşlar (arkadaşların paylaşımı, arkadaşların yanında farklı davranma veya kardeşlerden birinin diğerine arkadaşların yanında sataşması)
11. Reddetme (kardeşlerden birinin diğerine oynamak istememesi)
12. Güvenlik (Yalnız bırakılmak isteme veya diğer kardeşten ayrı kişisel bir alan isteme)
13. Yarışma (oyunda, spor etkinliklerinde ve okullla ilgili konularda kimin en iyi olduğu)
14. Çekişme (ailenin kime daha iyi baktığı)
15. Kişisel (kardeşlerden birinin olgunlaşmadığı için veya hükmetmeyi sevdiği için zarar vermesi)
16. Genel
 - Kötü ruh hali
 - Sinirlendirilmek/ tahrik edilmek

108 kardeş üzerinde yapılan araştırmanın bulgularına göre daha çok kişisel eşyaların paylaşımı (%78), fiziksel saldırı (%35), ortak eşyaların paylaşımı (%16), sözlü saldırı (%9) her iki kardeşin dile getirdiği çatışma nedenleri olarak sıralanmıştır. Araştırmadaki çatışma nedenlerine bakıldığında “kötü ruh hali” dışındaki tüm nedenler tez çalışmasında belirtilen çatışma nedenleri kategorilerine girebilmektedir. Ele alınan masallarda çatışma nedeni olarak en çok “karşılanmayan psikolojik gereksinimler” saptanırken, McGuire(2000)’in çalışmasında kıt kaynaklar (kişisel eşyaların paylaşımı) , farklı değerler (ortak eşyaların paylaşımı), güç gereksinimi (saldırı) en çok karşılaşılan çatışma nedenleri olarak saptanmıştır.

Kişilerarası Çatışmaların Çözüm Biçimleri

Araştırmada kişilerarası çatışma çözmede kullanılan çözüm biçimlerine ait kategorilendirmede Johnson ve Johnson (1991)’in beşli çatışma çözme modelinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler Çizelge 4.5’te yer almaktadır.

Çizelge 4.5: Kişilerarası Çatışmaların Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımları

Çatışma Çözme Biçimi	f	%
Güç Kullanma	43	34
Diğer	37	29
Uzlaşma	20	16
Geri Çekilme	14	11
Uyma	8	6
Yüzleşme/ İşbirliği	4	3
Toplam	126	100

Masallardaki kişilerarası çatışmaların çözüm biçimleri incelendiğinde masalların (n=126) %11'inde "geri çekilme"; %6'sında "uyma"; %34'ünde "güç kullanma"; %16'sında "uzlaşma"; %3'ünde "işbirliği" yöntemlerinin kullanılmış; %30'unda kategori dışı çözüm biçimlerine başvurulmuştur.

Örneğin, *Çikolatalı Masallar* kitabında *Farelerin Toplantısı* masalında bir evin kilerinde yaşayan ve kedinin yaşamlarını tehdit etmesinden dolayı ondan korkup aç kalan fareler yiyeceklere kavuşmak için plan yaparlar; ancak bu planı yine kediden korktukları için uygulamaktan vazgeçerler ve ondan kaçmaya devam ederler.

Farelerin en yaşlısı "kedinin boynuna bir çan asarsak, onun geldiğini duyarız. Hemen deliğimize kaçarız." demiş.
 ...hep bir ağızdan "Ee, peki çanı kedinin boynuna kim asacak?" diye sormuşlar.
 Farelerin hiçbirinden ses çıkmamış. Hepsi de korkuyla bir köşeye büzülmüş. Çünkü kedinin boynuna çan asmak büyük cesaret işiymiş.
 İşte o günden beri fareler, aralarında kedinin boynuna çan asacak cesur bir fare bulamadıkları için kedilerden kaçır dururlar.

(Çikolatalı Masallar, 231)

Yaşamını sürdürme gereksiniminden dolayı fareler yiyeceklere ulaşma amaçlarından vazgeçip kediden korkup kaçtıkları için kediyle aralarındaki temel (psikolojik) gereksinimlerden kaynaklanan çatışmayı kaybederler.

Geri çekilmenin yaşandığı *Gururlu Gül*, *Üç İnek*, *Farelerin Toplantısı*, *Uçma Yarışı*, *Herkesin Arkadaşı*, *Meşe Ağacı İle Ağaçkakan*, *Tilkinin Zararı*,... masallarında taraflardan birinin kovulduğunda, korkutulduğunda, tehdit veya alaya maruz kaldığında, küçümsendiğinde, azarlandığında, düş kırıklığı

yaşadığında bazen fiziksel anlamda karşı tarafla mücadeleye girecek yeterlilikte olamamaktan bazen de karşı tarafın düşüncelerini önemsememekten veya korkudan, bulunduğu yeri terk ettiği ya da öfkesini, üzüntüsünü bastırarak sustuğu görülmüştür.

Schrumpf ve diğerleri (2007) okul dönemi çocuklarının genellikle sözel ya da fiziksel şiddet kullanarak, görmezlikten gelmeye çalışarak ya da çekimser davranarak kısaca “kaç ya da savaş” çözümlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Geri çekilme çözüm biçimi de “kaçma” davranışını doğurmaktadır. İşe yaramayan geri çekilme çözüm biçimini içeren masallar, çocuğun yaşadığı çatışmaları çözerken gösterdiği davranışlar üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Bunun yanında *Çikolatalı Masallar* kitabındaki *Yılanın Yaramaz Kuyruğu* masalında da uyma çözüm biçiminin örneğine rastlanılmaktadır. Masaldaki çatışma “karşılanmayan psikolojik gereksinim”lerden kaynaklanmakta, “uyma” ile çözümlenip “kazan-kaybet” ile sonuçlanmaktadır. Masalda yılanın başı ile kuyruğu anlaşmazlığa düşer. Kuyruk başın kontrolünde hareket etmekten sıkılır ve bu sıkıntısını, artık kontrolü biraz da kendisinin almak istediğini yılanı söyleyerek dile getirir.

Yılanın başı ile kuyruğu bir gün anlaşmazlığa düşmüş. Kuyruk, yılanın başına "Hep senin dediğin oluyor" diye karşı çıkmış. "Sen nereye gitmek istiyorsan oraya gidiyoruz. Sen nereden su içmek istersen oradan içiyoruz. Canın ne çekerse onu yiyoruz. Kaç yıldır beraberiz. Biraz da benim öne geçmem gerekmez mi?

(Çikolatalı Masallar, 29)

Yılanın başı “Kuyruk”un sözlerini dinler; fakat “Kuyruk”a hak vermez, yoluna devam etmek ister. “Kuyruk”, “Baş”la inatlaşır, bir dala tutunup bırakmaz ve sonunda “Baş” kuyruğun istediğini yapmaya razı olur.

Yılanın başı bunları dinlemiş, ama kuyruğa hak vermemiş. "Herkes ne olduğunu bilmeli" diyerek yoluna devam etmiş. Fakat kuyruğun inadı tutmuş bir kere. Sımsıkı bir ağaç dalına tutunmuş. Baş ne kadar çekiştirse de yerinden kıpırdamamış. Kuyruğa söz geçiremeyen baş sonunda onun önde gitmesine razı olmuş.

(Çikolatalı Masallar, 30)

Kuyruğun “güç ve özgürlük gereksinimi”nden dolayı kişilerarası bir çatışmanın yaşandığı bu masalda “Kuyruk”, biraz da kendisinin öne geçme

isteğine “Baş”ın kayıtsız kalması karşısında, “Baş”la birlikte gitmemek için direnmiş, “Baş” da kuyruğa söz geçiremediği için istemese de “Kuyruk”un başa geçmesine izin vermiştir. “Baş” gücü yetmediği için hareket etme kontrolünü “Kuyruk” a bırakarak “uyma”ya mecbur kalmış ve “kaybet”miştir. Kuyruk ise kontrolü eline alma, kendi iradesiyle hareket etme amacına ulaşabildiği için “kazan”mıştır.

Uyma çözüm biçiminin kullanıldığı *Uçan Halı*, *Akıllı Eşek*, *Yılanın Yaramaz Kuyruğu*, *Yavru Kurtların Pişmanlığı*, *Herkesin Doğrusu*, *Kral Aslanın Korkusu* masallarında taraflardan biri ya karşı tarafı üzmemek için (ilişkinin önemi) ya gücü yetmediği için ve karşı taraftan korktuğu için karşı tarafı kızdırmamak adına (ilişkiyi ve dolaylı olarak kendini koruma) ya da onaylanma isteği ile karşı tarafın söylediklerini kabul eder. Uyma çözüm biçiminin uygulandığı çatışmalarda taraflardan biri kaybedeceği için, bu yolla çözümlenmiş çatışmaları içeren masallar çocuk için uygun çatışma çözme modeli olmayacaktır. Ancak kimi zaman insanlar için ilişkileri amaçlarından daha önemli olduğunda, amaçlarını tercih ettiklerinde elde edecekleri şey önemli değilse, kaybetmek kazanmaktan daha çok şey kazandıracaksa uyma çözüm biçimini tercih edebilmektedirler.

Araştırmalara göre sevilme gereksinimi içinde olan kişiler daha fazla uyma göstermektedirler. Çocukluktaki eğitime bağlı olarak gereksinim duyulan sevginin dozuna göre bazı bireyler kabul görmek ve sevilme için grubun her yaptığına uyarak bu ihtiyaçlarını karşılarken, başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğünü ve kendilerini ne kadar seveceklerini önemserler. Bunun yanında gruptan farklı olma gereksinimi içinde olan bireyler ise gruba uymamayı tercih ederler. Yaşamlarında bir çok şeyi kontrol etme isteği olan ve özgür davranabilen kişilerin gruba uymaları daha azdır (Sakallı, 2006). Toplumsal uyumla ilgili bu bulgular toplumsal ilişkilerin bir parçası olan kişilerarası çatışmalar için de düşünülebilir. Masallarda ilişkilerin daha yakın ve önemli olduğu durumlarda örneğin anne, baba, çocuk ilişkilerinde kişiler amaçlarından daha kolay vazgeçmişlerdir. *Herkesin Doğrusu* masalında davranışının onaylanması için, *Kral Aslanın Korkusu* masalında ise aslandan korkulduğu için uyma davranışında bulunulmuştur. Bu çözüm biçimini kullanan tarafın olumsuz duygular hissetmesine karşın amaçlarından vazgeçerek çatışmada karşı tarafın isteklerini gerçekleştirebileceği ve uyum yapan kişinin

üretken bir sonuç elde edemeyeceği (Bilgin,2008) göz önüne alındığında “uyma” çatışma çözme biçiminin çocuğun çatışma çözme yaklaşımını olumlu yönde etkileyebileceği söylenemez.

İncelenen masalların (n=126) %34’ünde görülen “güç kullanma” çözüm yönteminin belirlenmesinde fiziksel ve psikolojik şiddet içeren davranışların var olup olmadığına bakılmıştır.

“Güç kullanma” çözüm biçimine örnek olarak *Keloğlan ile Kötülük Cini* masalındaki cinle Keloğlan’ın mücadelesi ele alınabilir. Masalda Keloğlan denizde ağına takılan sürahidan çıkan cinin kendini öldürmek istemesi üzerine bir plan yaparak cini şişeye kapatıp şişeyi de başkası bulup açmasını diye toprağa gömer ve cinin “hakkından gelir”.

Cin : “Seni şimdi öldüreceğim. Fakat hangi biçimde öldüreceğime sen karar ver!” demiş.

.....Keloğlan bakmış ki kötülük cini onu öldürmekte kararlı bir çare düşünmüş ve “Eh madem beni öldüreceksin, bari şu merakımı gider. Senin gibi bir dev o şişenin içine nasıl sığar?” demiş.

(Masal Sokağı, 209)

Cin şişeye nasıl sığıldığını Keloğlan’a göstereyim derken şişeye girer.

....Keloğlan hemen şişenin kapağını kapatmış.” Geldiğin yere döndün. Kötülüğün sonu zarar görmektir.” diye söylenmiş. Sonra da “Ne olur ne olmaz, benim gibi biri daha bu şişeyi bulup kapağını açarsa canından olur. En iyisi ben bunu toprağa gömeyim” diyerek derin bir çukur açmış ve şişeyi gömmüş. Keloğlan kötülük cininin hakkından gelmiş.

(Masal Sokağı, 209)

Keloğlan cini şişeye kapatıp, şişeyi toprağa gömerek cinle arasındaki psikolojik gereksinimlerden (yaşama, hayatta kalma) dolayı yaşanan çatışmayı “güç kullanarak” çözmüştür.

Bir başka “güç kullanma” çözüm biçimi örneğine *Çikolatalı Masallar* kitabında yer alan *Güçsüz Pehlivan* masalında rastlanır. Masalda gücüyle övünen ve çalışmayı sevmeyen pehlivan kendisi için “çok önemli bir iş” ararken taşta takılıp devrilen bir at arabası görür. Arabanın altında kalan atı kurtarmak için biri aranırken pehlivan bunu bir fırsat olarak görür ve tek eliyle atı kurtaracağını iddia ederek arabayı kaldırmaya çalışır; ancak başarısız olur.

Çevredekiler pehlivana öfkelenirler ve “gücüyle övünen adam” utanır, o günden sonra böbürlenmeyi bırakıp çalışmaya başlar.

Vaktiyle bir adam varmış. Çalışmayı hiç sevmez, her yerde her fırsatta güçlü oluşuyla övünürmüş. Karısı ve çocukları, onun “Ben şöyle güçlüyüm, böyle güçlüyüm” diye övünüp durmasından bıkmışlar...

Adam çalışmayı sevmediği için önüne çıkan her işe burun kıvrımış. “Benim gibi güçlü bir adamın yapacağı iş, çok önemli bir iş olmalı” dermiş. O böyle kasılırken evdeki karısı ve çocukları ise yarı aç yarı tok yaşarmış....

Gücüyle övünmeyi seven adam, “İşte benim için büyük bir fırsat! Bu kalabalıkta şu atı arabanın altından kurtarırsam gücümü herkese ispatlamış olurum” diye düşünmüş. Sonra da “Çekilin! Ben şimdi tek elimle bu atı kurtarırım!” diye bağırılmış... Fakat arabayı yerinden bile kıpırdatamamış. Kalabalıktan öfkeli sesler yükselmiş...

Gücüyle övünen adam isteksizce bir kenara çekilmiş... Utancından yüzü kıpkırmızı olmuş... böbürlenmeyi bırakıp işe güce koyulmuş...

(Çikolatalı Masallar, 69)

Masaldaki pehlivan gücüyle övünüp iş beğenmediği için ailesi “yarı aç yarı tok” yaşar. Pehlivan, ailesinin temel gereksinimlerini kendisinin güç gereksiniminden dolayı ihmal ettiği için aralarında psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan bir çatışma ortaya çıkmıştır. Pehlivanın gücüyle ilgili böbürlenmesi ve görevlerini ihmal etmesi sonucu ortaya çıkan çatışma pehlivanın gücünü ispatlaması gereken bir durumla karşılaşır bunda başarısız olmasıyla son bulur. Pehlivan gücünü güç bir işe kalkışarak denemiş ve gücünün sandığı kadar fazla olmadığını, boş yere böbürlendiğini anlayıp sorumluluklarını yerine getirmeye başlamıştır.

Güç kullanma ile çözümlenen 42 masalda hem fiziksel hem sözel şiddete başvurulduğu saptanmıştır. Bu masallarda öfkeyi, kini, öç almayı, şiddeti besleyen “meşru” gerekçelere yer verilerek şiddete şiddetle karşılık veren tarafın yaptıkları onaylanmaktadır. Güç gereksinimi, değer farklılığı ya da kıt kaynaklar nedeniyle ortaya çıkabilen ve şiddete uğrayan “mağdur” bir tarafın yaratıldığı masalda önce bu “mağdur” olan tarafın yaşadığı şiddetle karşılaşan okur/dinleyici, daha sonra tamamen “kendini savunmak”, “haklarını korumak”, kendine yapılmış saldırının karşısında karşı tarafa “dersini vermek,” “gününü göstermek” için başvurduğu şiddetle yeniden karşı karşıya bırakılır. Okurun/dinleyenin şiddeti olumlamasına neden olacak kadar “mağdur” bir

insan/hayvan görüntüsü (profili) yaratılır. Çocukların sahip oldukları amaçlar çatışma boyunca davranışlarını (çatışma yönteminin seçilmesi, değerlendirilmesi gibi) yönlendirir, biçimlendirir (Crick ve Dodge, 1994). Bu nedenle “İyi” olan kahramanla özdeşleşen çocuk için “kötü”den, “kötülük”ten kurtulma kaygısı kimi zaman dostça olmayan amaçların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu amaçlar da yıkıcı davranışlara yol açtığı için (Eisenberg ve Garvey, 1981), Shantz, 1993. Aktaran: Murphy, 2002) şiddet davranışı ortaya çıkabilir.

Örneğin;

Kaplan ile Kaplumbağa masalında açgözlülük yapan ve arkadaşının yiyeceğini çalan kaplumbağayı arkadaşı kaplan kovar.

Ördekle Yılan masalında alaycı ördeğin “Şu yılanı bak / İstese de uçamaz / Benim gibi koşamaz” sözlerine kızan yılan, ördeğe “ağzının payını verme” amacıyla aşağılayıcı sözler söyler.

Boğa ile Keçi masalındaki keçinin aslandan kaçıp evine sığınan boğaya karşı kaba, anlayışsız tavrının ve sert sözlerinin ardından “boğacık”, “dayanamayarak” keçiye gününü göstereceğini söyler.

Kaplan ile Çekirge masalında evi kaplan tarafından dağıtılan ve yaşadığı yer kaplan tarafından değersiz bulunan çekirge, kaplana “dünyayı dar etmek” için dostlarını çağırıp güç kullanarak kaplandan öcünü alır.

Geveze Tavşan masalında sır tutmasını bilmeyen “geveze” tavşana “ders vermek” için diğer hayvanlar ortak karar alarak tavşan düşüp bayılana kadar “başını dinleme” fırsatı tanımadan konuşurlar.

Tembel Tavşan masalında tavşan su kaynağını temizlemek istemez, bunun üzerine tavşanın su içmesini engellemek üzere görevlendirilen kurbağa, tavşanın ayaklarını “bir iple sımsıkı” bağlar ve onu aslana götürür.

Sinsi Sansar masalında “açgözlü sansar” kuş yuvalarına dadanıp kuşların yumurtalarını “acımasızca” midesine indirir. Bunun üzerine kuşlar önlem olarak işbirliği yapıp sansarı suç üstünde yakalayıp gagalarıyla tüylerini yolarak sansara “bir güzel” dersini verirler.

Oduncunun Cesur Oğlu masalında oduncunun oğullarını “ben buradan ağaç vermem” diye “kükreyerek” kovan orman cinine “sen de kim oluyorsun... seni taş gibi ezer, un ufak ederim” diyen “cesur delikanlı”nın tehditlerinin sonucunda orman cini gözden kaybolur.

Üç Keçi masalında kendine av arayan ve üç ayrı kulübede yaşayan keçileri gözüne kestirip onları kandırmaya çalışan kurt, keçilerin hazırladığı bir tuzakla “ocağın üzerindeki bir kazan suyun” içine düşer ve keçiler ona “pis hain kurt; sen git taş toprak yut” der.

Kahraman İlya masalında “yiğit” İlya köylüleri “çocuk kadın demeden” öldüren, evleri ateşe veren Golya’yı yakalayıp zincire vuracağını söyler ve Golya’yı uyurken bulur, sakladığı gürzü “salladığı gibi” Golya’nın kafasına indirir. Daha sonra Golya’yı iplerle bağlayıp cezalandırmaları için köylülere teslim eder. Tüm bunları yaptığı için de “Kahraman İlya” olarak çağrılır.

Üstün’e (1994) göre 9-13 yaş arasındaki çocuklar alt yaş grubu çocuklardan farklı olarak, yanlış bir eylemi değerlendirirken, yalnız bu eyleme bakmayacaklar, onun içinde olduğu koşullara da dikkat edeceklerdir. Kuralları daha esnek biçimde uygulayacaklardır.

Düşmanca amaçlar öfke duygusunu artırmaktadır (Eisenberg, Fabes, 1992). Pek çok masalda şiddete uğranılması durumunda bunu yapan kişiye şiddetle karşılık verilebileceği, “mağdur” olmanın şiddeti meşrulaştıracığı, şiddetin beladan kurtulmak, amaca ulaşmak için tercih edilebilir bir yol olduğu mesajları verilmektedir. Öfke kontrolü düşük olan çocuk için (Özmert, 2006) bu mesajlar öfke duygusunu besleyebilir. Bundan dolayı da bu çözüm biçimlerinin yer aldığı dil ve üslup olarak da şiddeti meşrulaştıran bazı masallar “öç alma, kin” duygusunu besleyen “kısasa-kıyas” anlayışını yerleştiren yazınsal öğelere dönüşmektedir. Aynı zamanda gücü uygulayan tarafın “cesur”, “kahraman” gibi sözcüklerle yüceltilmesi okurun/dinleyeninin şiddeti uygulayan kişiye sempati duymasına, şiddetin onurlandırılan bir eylem olduğunu düşünmesine neden olabilecektir.

Sosyal Bağlılık Kuramı’na göre ilişki biçimleri sonuçları belirlemektedir (Bilgin, 2008). Masallarda kazanan kişi “kurban, mağdur” konumundan kurtulup “meşru müdafaa” ile kazanan durumuna geçtiği koşulda davranışının nedeni “meşru” zemine oturtulduğu için yaptığı her şey normal kabul edilebilecektir.

Hayvanları ve düşsel öğeleri barındırdığı için çocuğun her yaşta ilgisini çekecek olan ve ilgiyle dinlenecek olan bu masallar çocuğa farkında olmaksızın şiddeti onaylatacak, onun gözünde “meşruiyet varsa şiddete başvurulabilir” anlayışının yerleşmesine neden olacaktır. Oysa “çocuk okuma

eylemi bittiğinde türü ne olursa olsun şiddetin insan doğasına ne denli aykırı bir davranış olduğu çıkarımını yapabilmelidir” (Sever, 2002).

Güçlü ve güçsüzün karşılaştığı kimi masallarda güçsüz olan taraf hayatta kalabilmek için ya şiddete başvurur, ya arkadaşlarını toplar, ya hile yaparak karşı tarafı alt eder. Bu gibi masallarda güçsüz olandan yana tavır alan okuyucu için bir yerden sonra güçsüz olanın, haksızlığa maruz kalanın kendini savunmak adına yaptığı her şey “mubah”tır. Haksızlığa, şiddete uğrayan tarafın yalan söylemesi, hile yapması, şiddet uygulaması son derece normal ve gerekli görülür; bunu yapan kişi okurun gözünde haklı görünmeye başlar. Özellikle masalın sonunda kötülük yapan kişinin dersini aldığı, pişman olduğu bilgisinin sunulması haklı olan tarafın yaptıklarının tümüne bir “meşruiyet” kazandırmaktadır. Çocuğun öğrenme biçimlerinden biri de model almadır. Çocuklar özellikle de sevdikleri, ilgi duydukları hayvanların kahraman olduğu, hayal dünyasını süsleyecek öğelerin yer aldığı masalları dinlerken eğlendikleri için onlara anlatılan her şey zihinlerinde daha kalıcı olmaktadır. Şiddetle – gerek taraflardan birinin uygulaması ile gerek güçlü ve haksız olanın başına “musibet” gelmesi yoluyla- çözümlenen masallarda okuru taraf olmaya zorlayan kurgusuyla; kimi masallar şiddeti onaylayan, kin ve nefreti besleyen öğeye dönüşür. İnsan yaşamında karşılaştığı sorunlara çözüm getirirken öncelikle model aldığı insanlardan gördüğü çözüm yöntemlerini kullanır. Evde şiddet gören çocuğun okulda arkadaşlarıyla olan sorunlarını çözerken ilk başvurduğu şey şiddet olur. Çocuğun 3,5-4 yaşlarından başlayarak hayal dünyasını besleyen, ona model kahramanlar sunan çocuk masallarındaki kişilerarası sorunlar ona farklı çatışma çözme modelleri sunar. Açık iletişimin, duyguların, davranışların nedenlerinin ve sonuçlarının sunulduğu, empati becerisini geliştirebilecek ifadelerin yer aldığı *Bülbül ile Bahçıvan*, *Aslan ile Fare*, *İki Baykuş*, masallarında olduğu gibi gücü elinde bulunduran tarafın merhamet ederek, verdiği ceza ya da şiddet üzerinde düşünerek, karşı tarafın duygularını, ihtiyaçlarını dikkate alarak çözüm ürettiği masallar çocuğun empati kurmasında, nedenler ve sonuçlar üzerinde karşı tarafı da dikkate alarak çözümler üretmesine yardım edecektir. Bu masalların tersine çözümlerin yerine, sadece sorunun, sorundan duyulan rahatsızlığın ve en kestirme çözüm biçimlerinin (geri çekilme, güç kullanma) sunulduğu masallar

(*Orman Cini, Kralın Rüyası*) çocuğun sorun çözme becerisini olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Psikolojik gereksinimler içinde güç gereksiniminin vurgulandığı masallarda fiziksel anlamda daha güçlü olanın acımasız, zalim, katı olduğuna ilişkin veriler bulunmaktadır. Bunun yanında *Aslan ile Fare* masalında olduğu gibi güçlü olanın da merhametli olabileceğini, “güçsüz” olanın kendinden hiç beklenmeyen işler başarabileceğini anlatan masal örneklerine de -sayıca fazla olmasa da- rastlanmıştır.

Çatışma içeren bazı masallarda bilinen yapıların ve rollerin kabulünü destekleyen, güç dengesinin değişmezliğini vurgulayan ve bu nedenle çatışmada uzlaşmanın olanaklı olmadığı sonucuna götüren mesajlar yer almaktadır.

Örneğin, Yılanın Yaramaz Kuyruğu masalında güç gereksiniminden kaynaklanan kimi çatışmalarda ,doğuştan gelen güç dengesine uygun davranmak yerine gücünü, kendi iradesini ortaya koymak isteyenlerin haddini, bilmeleri gerektiği verilmiştir. Bu mesajların yer aldığı masallarda “haddini bilmeyen” taraf çatışmada kaybeden taraftır. Bu ve benzeri masallar çocuğun adil olmayan doğal gerçekliği veya üretilmiş eşit olmayan güç dengelerini içselleştirmesine, bunları da doğal karşılmasına neden olabilir. *Yılanın Yaramaz Kuyruğu* masalında kuyruğun istediği son derece normal, doğal bir ihtiyaçken masal kurgusu içinde kuyruğun bu isteğinde ısrarlı tavrı, bu isteğine ulaşmak için kullandığı çözüm yolu ve masalın sonunda başarısızlığa uğraması onu haksız duruma düşürmekte, bunun sonucunda da okurun zihninde oluşturulan “haddini bilmezsen böyle olur” yargısı “kuyruk kuyrukluğunu baş başlığını bilmiş” sözleriyle desteklenmektedir. Oysa kuyruğun güç gereksinimi başın umursamaz ya da boyun eğen tavrıyla değil, işbirliği yaklaşımıyla çözümlenmiş olsaydı okura vereceği mesaj daha anlamlı olabilirdi. Böylelikle sorunlara şiddet ya da boyun eğme yöntemleri ile değil, çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimine katkı sağlayabilecek işbirliğine dayalı çözüm yöntemleri ile yaklaşmak gerektiği aktarılabilirdi.

Masallarda yer alan bir başka çözüm biçimi de hatalı olan tarafın hatasını fark edip bunu düzeltmeye çalışmasıdır. *Dans Eden At, Yaramaz Rüzgâr, Cesur Karınca, Komşumdan Al* gibi bazı masallarda hatalı olan taraf davranışlarının olumsuz sonuçlarını görüp fark ederek hatalı davranışını

bırakır, gerekiyorsa amaçlarından vazgeçer. Hatanın süreç içinde başına hiçbir kötülük gelmeden görülüp fark edildiği masallar çocuğa davranışların sonuçları üzerinde düşünülmesi gerektiğine dair örnekler sunar. Böyle örnekler sonuçlar ve nedenler üzerinde düşünme, karşı tarafın duygularını fark etme gibi olumlu çözüme götürecek bakış açısının kazanılmasında çocuğa rehberlik edebilir.

Konar (2007: 466)'a göre "Çocuğun düşünme, sorun çözme ve yaratıcılık gücünü artırmanın, onda doğa olaylarına karşı ilgi uyandırmanın, insanları ayırmaksızın sevmesine yardımcı olmanın, duygularını güçlendirmenin ve gelişim düzeyine uygun davranışlar kazandırmanın en etkili yollarından biri de nitelikli çocuk kitaplarıdır."

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki çocuklar izledikleri filmlerdeki saldırgan karakterle özdeşim kurmaktadır (Huesman, Moise-Titus, Podolski ve Eron, 2003. Akt.Kapıkıran, İvrendi ve diğerleri, 2006) Ayrıca şiddetle ilgili boylamsal araştırmalara göre de şiddet içeren görüntülerin daha çok düşmanlık yarattığı da tespit edilmiştir (Anderson , Carnavey ve Eubanks, 2003, Akt.Kapıkıran, İvrendi ve diğerleri, 2006).

Şiddet içeren görüntülerin düşmanlık yaratmasının yanında okulöncesi çocuklarına yönelik kahramanların daha çok kişileştirilmiş hayvanlar olduğu masal kitaplarındaki şiddet öğeleri de çocukta düşmanlık, öç alma, kin duyma gibi duyguların yerleşmesine ya da pekişmesine neden olabilir.

İncelenen masalların 20 (%16)'sinde tespit edilen "uzlaşma" çözüm biçiminin masallardaki çatışmalarda kullanılıp kullanılmadığı tespit edilirken çatışma sonunda tarafların ilişkilerini koruyup korumadıkları, ilişkinin iyiye gidip gitmediği, tarafların birbirlerinin amaçları ve çıkarlarını gözetip gözetmedikleri, tarafların ortak çıkarları dikkate alarak çözüm arayıp aramadıkları, tarafların kendi amaçlarından vazgeçmeleri söz konusu ise çatışma sonrası amaçlarından vazgeçtikleri için olumsuz duygular hissedip hissetmedikleri dikkate alınmıştır.

Örneğin, *Masal Sokağı* kitabındaki *Avcı* ve *Serçe* masalında bir avcının kurduğu tuzağa düşen küçük bir serçe avcıya yalvararak onu serbest bırakması karşılığında ona "üç değerli şey" öğreteceğini söyler. Avcı da serçeyi "üç değerli bilgi" karşılığında bırakır.

Serçe avcıya “Ne olur benim canıma kıyma. Beni serbest bırak. Ben de bu iyiliğinin karşılığında sana üç değerli şey öğreteceğim” demiş.

Avcı düşünmüş. Serçenin ne kadar eti olur ki? “Tamam” demiş serçeye. “Seni üç değerli bilgi için bırakacağım.”

Serçe “İlk sözümü şimdi söyleyeceğim.” demiş. “ikincisini uçup şu ağacın dalına konunca... Üçüncüsünü de oradan havalanıp giderken...”

Avcı kabul etmiş...

Avcı kuşu bırakır.

(Masal Sokağı, 17)

Avcı serçeyi avlayarak onun temel gereksinimlerden yaşama gereksinimini tehdit etmeye başlamıştır. Serçe canını kurtarabilmek için avcıyla pazarlık yapar ve öğreteceği bilgi karşılığında serbest kalmak ister. Avcı da serçenin bu önerisini kabul eder ve serçeden “üç değerli bilgi” öğrenir ve serçeyi serbest bırakır. Psikolojik gereksinimlerinden kaynaklanan çatışma serçenin sunduğu öneriyle tırmanmadan hem avcıyı hem de serçeyi mutlu edecek biçimde çözümlenmiş olur. Çatışma sonunda avcı da serçe de sonuçtan memnundur.

Çikolatalı Masallar kitabındaki *Elif'in Flütü* masalında da aynı odayı paylaşan iki kardeşten biri olan Elif'in ablasını flüt çalarak rahatsız etmesi sonucu ortaya çıkan (psikolojik gereksinimlerden kaynaklanan) çatışma, Elif'in hatasını anlayıp ablasından özür dilemesi, iki kardeşin odalarını saygı ve sevgi içinde paylaşmaları ile sonuçlanır.

Elif,... flütünü öttürmeye devam etmiş. Ablası biraz sonra “Elifçiğim, lütfen artık flüt çalmayı bırakır mısın? Ders çalışmam gerek.” demiş.

Ama Elif, ablasının sözüne kulak vermemiş. Bütün gece flütünü öttürüp durmuş. Ablası... sestten kurtulamamış....

“Üzgünüm ama odamı ayırıyorum” demiş ablası. “Çünkü biriyle aynı odayı paylaşmak karşılıklı saygıyı gerektirir.”

Elif hatasını anlamış....ablasından özür dilemiş. İki kardeş odalarını saygı ve sevgi içinde paylaşmaya devam etmişler.

(Çikolatalı Masallar, 75)

Masalda Elif'in ablası odadan gitme gerekçesini sunarken çatışmanın nasıl çözülmesi gerektiğini de sunmaktadır. “Karşılıklı sevgi ve saygı”, “uzlaşma” çözüm biçimiyle örtüşmektedir. Elif ablasının odada kalması karşılığında ona saygı göstermeyi, canının istediği gibi davranmamayı kabul etmiş olur. Bu da istediği zaman flüt çalamayacağı anlamına gelir. Elif yapmak

istediği bir işten ilişkisini önemseydiği için vazgeçmiştir. Çatışmada ödün veren Elif'in, ablasıyla aynı odada birlikte kalma isteği flüt çalma isteğinden daha ağır bastığı için Elif bir önceki amacından vazgeçmiştir. Bu nedenle çatışmanın sonucu "kazan-kaybet"tir.

"Kişilerarası ilişkilerde kişinin çevresiyle kendi arasındaki sorunları, çatışmaları kendisinin ve diğer kişilerin çıkarlarını gözeterek çözmesi anlamına gelen uzlaşma kişinin yaşam kalitesini, varoluş düzeyini yükseltir, kişinin gelişmesini sağlar. Uzlaşmadan sürdürülen ilişkilerin kalitesi düşük olur ve bu uzlaşmazlık, çatışma uzun vadede taraflara, ilişkiye zarar verir. Çevresiyle ve kendisiyle uzlaşan insan kendini ve çevresini yarına taşıyabilir. Kendini tanıyan, davranışları hakkında iç gözü kazanan, empati kurma becerisi gelişmiş kişiler birbirleriyle uzlaşabilirler" (Dökmen, 2002, 343).

İncelenen masalarda uzlaşma ile çözümlenen *Yosun Tutan İp, Alın Teri, Adam Olmak, Gramer Bilgini, Komşumdan Al, Çalışmanın Sonucu, On Lira, Keloğlan'ın Azmi, Tahta At, Bülbül İle Bahçıvan, Çoban Armağanı, Aslan İle Fare, Büyük Balık, Sütçü, Yavru Kedi, Çocuk Kalbi* masalarında yaşanan kişilerarası çatışmaların çoğunlukla farklı değerlerden kaynaklandığı görülmüştür. Bu masalarda taraflardan biri ya örnek bir davranış veya olayla karşı tarafın hatasını anlayıp fark etmesini sağlar, hatasını anlayan taraf ise davranışını, tutumunu değiştirir; ya da taraflardan biri her iki tarafın çıkarına uygun bir adım atar. Örneğin, *Komşumdan Al* masasında esnaf olan iki taraf arasındaki kıt kaynaklardan ortaya çıkan çatışma taraflardan birinin komşusu olan esnafla ilişkiyi düzeltmek için adım atmasıyla çözülmüş olur. Bu gibi durumlarda davranış ya da değer değişimi yaşayan taraf bu değişimden hoşnuttur, taraflar arasındaki ilişki de iyiye doğru yol alır. Masalarda değer farklılığı ile ilgili çatışmalarda taraflardan biri karşı tarafa hatasını fark ettirecek bir olay yaşatır daha sonra iki taraf uzlaşır. Örnek olacak, ders verecek bir davranışın sonucunda hatalı olan taraf didaktik bir yolla değil bir "musibet" yaşayarak değer değişimi yaşar. Kendini geliştiren ve değiştiren ve bu değişimin sonucunda ilişkilerini ileriye taşıyan masal kahramanları çocuk üzerinde olumlu etki bırakacak; bu masalarla karşılaşan çocuk değişimin uzlaşmayı, uzlaşmanın gelişmeyi sağladığını görecektir.

Başka bir çatışma çözme biçimi olan "işbirliği" çözüm yöntemi, incelenen 126 masalın 4'ünde görülmüştür. "İşbirliği" çözüm biçiminin masalardaki

çatışmalarda kullanılıp kullanılmadığı tespit edilirken tarafların anlaşmazlık ortaya çıktıktan sonra çözüme götürecek davranışları, yolları birlikte karar vererek uygulayıp uygulamadıkları, hem ilişkiyi hem amaçlarını eşit oranda gözetip gözetmediklerinin yanında (özellikle anne-baba ve çocuk arasındaki çatışmalarda) taraflardan birinin akıllıca, olumlu yönde karşı tarafı da memnun edecek çözümlerle karşı tarafta değer ya da davranış değişimi yaratıp yaratmadığı da dikkate alınmıştır.

Örneğin, *Masal Ülkesi* kitabındaki *İki Baykuş* masalında vezir dolaylı yollarla hükümdara hatasını, hatasının sonuçlarını gösterir. Hükümdar da vezirin söylediklerini dikkate alır ve önceliklerini, ülke yönetimi konusundaki tavrını değiştirir. Bu değişimin sonunda çatışma her iki tarafın memnun olacağı biçimde sonuçlanır.

Masalda Nuşirevan adındaki hükümdar ile veziri arasında önceliklerle ilgili farklılıktan kaynaklanan değer çatışması yaşanır.

Bir zamanlar Nuşirevan adında bir hükümdar yaşıyormuş... Zamanının çoğunu avlanarak ve gezerek geçiriyormuş. Bu yüzden evler bakımsız, sokaklar kirli, insanlar yoksulmuş. Nuşirevan'ın veziri bütün bunları görüyor ve üzülyormuş. Bu konuda Nuşirevan'la uygun bir zamanda konuşmayı düşünüyormuş.

(Masal Ülkesi, 23)

Vezir Nuşirevan'a dolaylı bir yolla sıkıntısını anlatır ve Nuşirevan da vezirinin ne demek istediğini anlayıp sorumluluklarını yerine getirmeye başlar ve iyi bir hükümdar olur.

"Baykuşların ne konuştuğunu anlayabilseydim." Veziri gülümsemiş:
 "Ben onların ne söylediklerini anlıyorum." demiş. "Öyle mi?" diye sormuş Nuşirevan merakla.
 "Evet, anlatayım isterseniz."
 "Anlat bakalım." "Bu baykuşlardan biri, diğerinin kızını kendi oğluna istiyor. Kızın annesi de, 'Kızıma bir harabe verersen, onu oğluna veririm.' diyor" "Yaaa. Peki, oğlanın annesi ne yanıt veriyor?"
 "O da 'Oooo, istediğin harabe olsun.' diyor"
 "Sonra?"
 "Şey ... Sonrasını nasıl söyleyeyim sultanım?"
 "Söyle canım. Niye söylemiyorsun?" "Söylerim ama kızarsınız diye korkuyorum." "Kızmam kızmam. Sen söyle."
 "Tamam. Söyleyeyim öyleyse. Oğlanın anası 'Duyduğuma göre Nuşirevan adında biri, bu ülkeye hükümdar olmuş. Ülkeyi hiç iyi yönetemiyormuş. Böyle olduktan sonra, o her yeri

harabeye çevirir. Biz de sana istediğin kadar harabe veririm.' diyor."

Bunu duyan Nuşirevan ne diyeceğini bilememiş. Ama ülkeyi iyi yönetemediğini anlamış.

O günden sonra adaletli, çalışkan ve dikkatli bir hükümdar olmaya karar vermiş. Karar verdiği gibi de yapmış. Ülkesi kısa zamanda çok güzel bir ülke haline gelmiş...

(Masal Ülkesi, 24)

Masalda hükümdarın ülkeyi kötü yönetmesinin vezirde yarattığı üzüntü, hükümdarın hatasını anlayıp düzeltmesiyle son bulur. Vezir artık ülkenin iyi yönetiliyor oluşundan dolayı mutludur, hükümdar da ülkeyi iyi yönetemeyen, zayıf ve beceriksiz hükümdar sıfatından kurtulup adı her yerde anılan iyi bir hükümdar olduğu için gücüne güç katmıştır.

İşbirliği yönteminde çatışma yaşayan taraflar iletişim kurulması gerektiğini bilirler. Bu tür çatışma çözme yolunu benimseyen kişiler her iki tarafın da gereksinimlerine önem verirler ve gereksinimleri karşılayabilmenin yollarını ararlar, her iki tarafa da doyum sağlayacak çözümler bulmaya çalışırlar. Çözüm arayışı adil, kabul edilebilir bir çözüm bulana kadar sürdürülür. Bu çözüm biçiminde çatışma sonunda her iki taraf da kazanır (Taştan, 2006).

İncelenen masalarda işbirliği ile çözümlenen *İki Baykuş*, *Yemek Beğenmeyen Çocuk*, *Et Yemeyen Köpekbalığı*, *İspanak Yemeği* masalarında yaşanan kişilerarası çatışmaların farklı öncelikler ve tercihlerden kaynaklandığı (*İki Baykuş* masalı dışında) anne-baba ile çocuk arasında ortaya çıkan çatışmalar olduğu görülmüştür. Çocukların olumlu çözüm üretme konusunda yetersiz oldukları ve bu konuda yetişkinlerin desteğine gereksinim duydukları göz önüne alındığında bu çatışmalarda anne-baba tarafından kullanılan yöntemleri işbirliği çözüm biçimi içerisinde değerlendirmenin uygun olduğu söylenebilir.

İncelenen masalarda "diğer" kategorisi altında 37 (%29) masal saptanmıştır.

Örneğin, *Masal Ülkesi* kitabındaki *Yoldaki Dikenler* masasında yolun kenarına diken eken bir adam komşuları tarafından uyarılır; fakat adam bu uyarıları dikkate almaz ve dikenleri yol kenarından sökmez.

....bir adam, yolun kenarına diken ekmiş. Onu gören komşuları: “Ne yapıyorsun? Hiç yola diken ekilir mi, ne yapacaksın bu dikenleri?” diye kızmışlar. Adam “Ne var bunda? Bitki yetiştiriyorum işte!” diye yanıt vermiş.

Komşularına aldırmadan yolun kenarına diken ekmeye devam etmiş...komşuları adama dikenleri mutlaka sökmesini söylemişler. Ama adam aldırmamış. “Ben onları seviyorum.” diye yanıt vermiş.

(Masal Ülkesi, 271)

Adam yoldan geçenlerin ayaklarının kanadığını görür ve komşularına dikenleri sökeceğini söyler fakat yine sökmez. Sonunda o dikenler bir gün kendi ayağına dolanır ve her yerini kanatır. Bu olaydan sonra komşuları dikenleri söker, adam dikenlerin zararını anlar.

Bir gün diken eken adam dışarı çıkmış. Yoldan geçerken diken ayağına dolaşmış ve “paaat” diye yere düşmüş. Dikenler her yerini kanatmış....Adam ancak o zaman dikenlerin ne kadar zararlı olduğunu anlamış.

(Masal Ülkesi, 281)

Farklı değerlerden kaynaklanan bu çatışmada adam bitki yetiştirme konusundaki önceliğinin yanlış olduğunu kendi başına bir felaket gelene kadar anlamamıştır. Ancak dikenlerden zarar gördükten sonra komşularının haklı olduğunu anlar.

Masallarda yer alan çatışmalar nedenleri ve çözüm biçimleri ile birlikte değerlendirildiğinde özellikle yaşamı sürdürme gereksinimlerinden (yaşama, barınma, beslenme) kaynaklanan çatışmaların yaşandığı masallarda (*Kaplan İle Çekirge, Akıllı Sombalı, Kuş Dili, Geveze Tavşan, Tilki ve Kazlar, Üç Keçi, Ağdaki Kuşlar, Keloğlan İle Kötülük Cini, Zalim Kral ve Tilki, Kötü Niyetli Fare, Tavşan ve Tilki, Golya ve İlya, Herkesin Arkadaşı*) “mağdur” olan tarafın ya kurnazca yollara başvurduğu ya da çatışmayı güç kullanarak çözdüğü görülür. Doğadaki her canlı gibi insan da tehdit hissetme durumunda içgüdüsel olarak savunma durumuna geçer. Savunma davranışları ise karşı saldırıya geçmeyi veya kaçmayı doğurur (Bilgin, 2008). Bu çözüm biçimlerinin yer aldığı ve temel gereksinimlerin tehdit altında olduğu bu masallarda okur/ dinleyici bir “taraf” olma mecburiyetinde kalabilir. Bu “taraf” olma durumu da yine “mağdur” olanın, “haksızlığa ve iftiraya” uğrayanın bu durumdan kendini kurtarmak için kurnazca yollarla ya da güç kullanarak çatışmayı çözmesini, bu yolla karşı tarafa “ders vermesini” haklılaştırabilir. Masallarda temel

gereksinimlere yönelik tehdit altında kalan kahramanın “mağduriyeti”, “şiddetin, hilenin, yalanın, kurnazlığın”, “en kolay ve en işe yarar olan yolu seçmesi” nin gerekçesi olarak görülebilir. Oysa tam da bu noktada temel gereksinimlerin tehdit altında olduğu ve “şiddet”i onaylatacak kadar gerilimin yüksek olduğu durumlarda işbirliğine, uzlaşmaya ya da “hakem” sayılabilecek kişilere başvurulması ile ortaya çıkan çözüm biçimleri çocuğa sağlıklı bir şekilde, en güç koşullarda bile sorunların güç kullanılmadan çözülebileceğini gösterecektir.

Masallarda itaat edilmesi gereken aslan, kral, hükümdar gibi figürlerin varlığı bunlarla ortaya çıkan bazı kişilerarası çatışmalarda güçsüz olan tarafın çatışmada zarar görmemek ve kendi çıkarlarını korumak adına hileye, yalana, kurnazlığa başvurmasını doğurmuştur. Örneğin, *Aslanın Hastalığı* masalında hasta olan aslan için tüm hayvanlar bir şey yapar. Sadece tilki aslan için bir şey yapmaz, “tembellik” eder. Daha sonra tilkinin hiçbir şey yapmadığını duyan ve buna öfkelenen aslan karşısında tilki kurnazca bir çözüm bulup aslanın öfkesinden kendini kurtarır. Aksi takdirde cezalandırılacaktır. Bu gibi örneklerin yer aldığı masallar, itaati seçmeyen; fakat cezalandırılmak da istemeyen çocukları açık iletişim ve uzlaşmayı barındıran çözüm yollarından uzaklaştırabilir.

Piaget, çocuğun davranışını etkilemek için ödülleri ve cezaları kullanılması gerektiğine inandıkları takdirde, yetişkinlerin çocuklarda özerkliğin gelişmesini engelleyeceklerini belirtmektedir. Piaget’ye göre ceza, davranışın dışsal olarak kontrol edildiği bir davranış yönetimi tekniğidir ve bu teknik, davranış kontrol edilen kişinin körü körüne itaat etmesine (uyma davranışına), hile yapmasına ya da isyan etmesine yol açar. İtaatkarlığı seçen çocukların gereksinim duydukları tek şey, itaat etmektir; karar vermeleri gerekmez. Bu durumda bazı çocuklar cezadan kaçınabilmek için hileye başvururlar. Ödül ve ceza sistemine bu şekilde uyum sağlarlar (Aktaran: Öğülmüş, 2004).

Çocukların eskisine göre daha çok şiddetle yüz yüze geldiği (Luke, Myers, 1994.) günümüz toplumunda güce güçle karşılık verme cezalandırıcı bir yaklaşımdır. Bu cezalandırıcı yaklaşım ise acının incinenden incitene yer değiştirmesini vurgulayan, cezaya dayalı, suçlayıcı, geçmişe ve zarar veren kişiye odaklı, düşmanca, farklılıkları vurgulayan, incinen kişiyi ve onun acılarını görmezden gelen, zarar veren kişiyi çözüm sürecinde pasifleştiren,

rekabetçi ve bireysel değerleri teşvik eden bir algılama biçimini doğurmaktadır (Türnüklü, 2006). Bu nedenle güç dengelerinin eşit olmadığı masallar çocuğun yapıcı olmayan çatışma çözme biçimlerini benimsemesine neden olabilir.

Çatışmaları, çatışmayı yaşayan kişilerin dışında başka birilerinin çözümülemesi çatışmayı yaşayan tarafları çözüm sürecinde edilgin kılmaktadır. Ancak güç kullanmanın yol açtığı çatışmalarda ya da gücünü kanıtlama (en güzel, en başarılı olduğunu ispat etme) gereksiniminden ortaya çıkan ve rekabeti içeren çatışmalarda “tarafsız birine başvurularak” çatışmayı çözme kimi zaman kaçınılmaz olabilmektedir.

Çizelge 4.5.1: Çatışma Nedenlerinin Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımı

Çatışma Nedeni	Çözüm Biçimleri						Toplam
	Geri Çekilme	Uyma	Güç Kullanma	Uzlaşma	İşbirliği	Diğer	
Psikolojik Gereksinim	9	4	27	7	0	22	69
Farklı Değerler ve Öncelikler	5	4	11	11	4	14	49
Kıt Kaynaklar	0	0	5	2	0	1	8
Toplam	14	8	43	20	4	37	126

Chen (2003) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre okullarda yaşanan şiddetin nedeni, çatışmanın çözümlenememesi, uygun olmayan çatışma çözme yollarının izlenmesi ve çocukların olumlu çatışma çözme yollarını bilmemeleridir. Çizelge 4.5.1’e göre geri çekilme, uyma ve güç kullanma yöntemleri psikolojik gereksinimlerle ilgili çatışmaların %58’inin; farklı değerlerle ilgili çatışmaların %40’nın; kıt kaynaklarla ilgili çatışmaların %62’sinin yapıcı olmayan yollarla çözümlendiğini göstermektedir. Bu çözüm biçimleri çocuğu şiddetten uzaklaştıracak uygun çatışma çözme yaklaşımlarından uzaktır.

Ayers, Sandkir, Bernzweig, H. Tison, Wampler, Lustig, (1990. Aktaran: Eisenberg, Fabes, Nyman; Bernzweig and Pinuelas, Angel, 1994) ve Kliwer (1991. Aktaran: Eisenberg ve diğerleri, 1994) çalışmalarında çocukların bir sorunla karşılaştıklarında aşağıdaki stratejileri kullandıklarını tespit etmişlerdir:

1. Yapıcı bir şekilde başa çıkma (başkasının yapıcı çözümünü kendi sorun durumuna uygulaması)

2. Duygusal müdahale (ağlamanın başkalarının problemin çözümü için yardımda bulunmalarını ortaya çıkarması gibi)
3. Saldırganlık (sorun fiziksel ya da sözel şiddetle çözülür)
4. Kaçınma (terketme ya da sorun durumundan kaçınma)
5. Oyalanma (kendini sorunu düşünmemek için başka bir şeyle meşgul etme)
6. İçini dökme (bastırılmış duygularını dışa vurma, açığa çıkarma)
7. Duygusal saldırı (bastırılmış duygularından kurtulmak için fiziksel veya sözel saldırıda bulunma)
8. Bilişsel yeniden yapılanma /düzenleme (koşullar hakkında olumlu düşünmeye çalışma)
9. Duygusal destek (sorun hakkında arkadaşları veya öğretmenleriyle destek alma ümidiyle konuşma)
10. Bilişsel kaçış (sorunu düşünmekten kaçma veya aldrmamaya çalışma)
11. Arabuluculuk (bir yetişkinden veya başka bir çocuktan probleme ilişkin çözüm bulmak için yardım isteme)
12. Yalanlama/inkar etme.

Ayers ve diğerleri (1990. Aktaran: Eisenberg ve diğerleri, 1994)'nin belirttiği çözüm biçimleri masallarda yer alan çözüm biçimleri benzerlik göstermekle birlikte çocukların sorunlarla başa çıkarken kullandıkları oyalanma, bilişsel düzenleme, başkasının yapıcı sorun çözme yöntemini kendi problemine uygulama çözümlerine kişilerarası çatışma içeren masallarda rastlanmamıştır.

McGuire (2000), çalışmasında çatışma çözme biçimleri olarak en sık ailenin yardımına veya arabuluculuğa başvurulduğunu (küçük kardeş %43, büyük kardeş %63); bırakıp gitme, kavgayı unutma veya bir tarafın teslim olmasını içeren edilgin çözümlere küçük kardeşlerin (%41) büyük kardeşlerden (%26) daha çok başvurduğunu; anlaşma ve uzlaşmaya ise büyük kardeşlerin %7 oranında, küçük kardeşlerin %12 oranında başvurduğunu saptamıştır.

Çatışmanın Sonucu

Kişilerarası çatışma bulunan 126 masalda çatışma sonuçlarının frekans ve yüzde dağılımları şöyledir:

Çizelge 4.6: Çatışmaların Sonuçlarına Göre Dağılımı

Çatışmaların Sonuçları	f	%
Kazan-Kazan	22	17
Kazan-Kaybet	70	56
Kaybet-Kaybet	13	10
Belli Değil	21	17
Toplam	126	100

Masallardaki kişilerarası çatışmalar sonuçlarına göre incelendiğinde, Çizelge 4.6'da görüldüğü gibi, masalların %17'sinin (n= 126) kazan-kazan; %56'sının (n=126) kazan-kaybet; %10'unun (n=126) kaybet-kaybet ile sonuçlandığı saptanmıştır. Masalların % 17'sinin sonucu ise belli değildir.

Çizelge 4.6.1: Kişilerarası Çatışma Sonuçlarının Çatışmanın Nedenlerine Göre Dağılımı

Kişilerarası Çatışmaların Nedenleri	Kişilerarası Çatışmaların Sonucu				Total
	Kazan-Kazan	Kazan-Kaybet	Kaybet-Kaybet	Diğer	
Kıt Kaynak	2	4	1	1	8
Psikolojik Gereksinim	9	42	8	10	69
Farklı Değerler	11	24	4	10	49
Total	22	70	13	21	126

Kazan-kazan ile sonuçlanan 22 çatışmadan 11'i farklı değerlerden, 9'u psikolojik gereksinimlerden, 2'si de kıt kaynaklardan kaynaklanmaktadır. Kazan-kaybet ile sonuçlanan 70 çatışmadan 42'si karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden, 24'ü farklı değerlerden, 4'ü de kıt kaynaklardan kaynaklanmaktadır. Kaybet-kaybet ile sonuçlanan 13 çatışmadan 8'i psikolojik gereksinimlerden, 4'ü farklı değerlerden, 1'i de kıt kaynaklardan kaynaklanmaktadır. Sonucu belli olmayan 21 çatışmadan 10'u psikolojik

gereksinimlerden, 10'u farklı değerlerden, 1'i de kıt kaynaklardan kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.6.2: kişilerarası Çatışma Sonuçlarının Çatışmanın Çözüm Biçimlerine Göre Dağılımı

Çatışmanın Sonucu	Çatışma Çözme Yöntemleri						Toplam
	Geri Çekilme	Güç Kullanma	Uyma	Uzlaşma	İşbirliği	Diğer	
Kazan-Kazan	0	0	0	11	3	8	22
Kazan-Kaybet	6	31	6	8	0	19	70
Kaybet-Kaybet	6	6	0	0	0	1	13
Diğer	2	6	2	1	1	9	21
Toplam	14	43	8	20	4	37	126

Masallardaki kişilerarası çatışma sonuçlarından “kazan-kazan” sonucu, uzlaşma ve işbirliği ile ya da “diğer” kategorisinde yer alan taraflardan birinin süreç içinde kendi kendine hatasını anlayarak ya da bir felaket yaşayarak bu hatayı düzeltmesiyle ortaya çıkmaktadır. Geri çekilme, uyma ve güç kullanma çözüm biçimlerinin kullanıldığı çatışmaların hiçbirisi iki tarafın kazanması ile sonuçlanmamıştır. Bu durum da aslında şaşırtıcı değildir. Bu çözüm biçimlerinin uygulandığı çatışmalar tam olarak çözülmemiştir. Dolayısıyla yeni çatışmaların doğmasına zemin hazırlamaktadır. Çünkü kaybeden taraf için engellenme durumu söz konusudur.

Örneğin, *Çikolatalı Masallar* kitabındaki *Keloğlan'ın Azmi* masalında Keloğlan tembellik eder, annesinin verdiği işleri yapmaz, çalışması için söylenen sözlere aldırılmaz. Keloğlan'ın bu davranışları annesinde çaresizlik yaratır. Bu nedenle annesi ile Keloğlan arasında çalışmaya önem verip vermeme konusunda değer çatışması yaşanır. Bir gün Keloğlan evlenmek ister, annesi Keloğlan'a:

“A oğul evlenmek yürek ister, tarlamız kürek ister. Böyle boşta gezene asla kız vermezler” demiş. Demiştir ama Keloğlan'a söz geçirememiş. Keloğlan “Ben evlenince çalışır, evime bakarım” diye tutturmuş. Anası çaresiz gidip kızı istemiş.

(Çikolatalı Masallar, 217)

Kızın babası Keloğlan'ın çalışmadığını duyunca öfkelenir ve Keloğlanın annesine kızar.

Keloğlan'ın anası üzüntüyle evine geri dönmüş. "A oğul! Ben sana demedim mi? İşsiz güçsüze kimse kız vermez diye" diyerek ağlamış. Sonra da kızın babasının şartını anlatmış.

(Çikolatalı Masallar, 218)

Annesinin anlattıklarını duyan Keloğlan o güne kadar boş gezdiği için üzülür ve çalışmaya başlar. Sevdği kızın babası da kızını Keloğlan'la evlendirir.

Keloğlan'ın içine bir ateş düşmüş. O yaşına kadar boş gezdiğine çok üzülmüş. Kazmasını kaptığı gibi tarlaya koşmuş. Günlerce çalışıp didinmiş. Tarlayı kazıp buğdayı ekmiş. Çok geçmeden buğdaylar filizlenmiş...Keloğlan'ın tarlasını gören kızın babası... kızını ... Keloğlan'la evlendirmiş.

(Çikolatalı Masallar, 218)

Masalda Keloğlan çalışmaya önem vermediği için yaşanan çatışma Keloğlan'ın hatasını görüp anlaması ve uzlaşmaya yanaşması ile sonuçlanır. Keloğlan'ın çalışmanın gerekliliğine inanması ve çalışmaya başlaması annesini amacına kavuşturmuştur. Keloğlan da çalışması sonucunda sevdiği kızla evlenebilmiştir. Bu nedenle annesi de Keloğlan da amacına ulaşmıştır. Dolayısıyla sonuç kazan-kazan'dır.

Masal Ülkesi kitabındaki *Adam Olmak* masalında bir baba ile oğul arasında farklı değerlerden kaynaklanan kişilerarası bir çatışma yaşanır. Yıllar önce babasının "sen adam olamazsın oğlum, " sözüne sinirlenen oğul evi terk eder. Yıllar sonra sadrazam olur ve askerleri gönderip babasını yanına çağırır ve babasına düşüncesinde yanıldığını göstermek ister.

Sadrazam böbürlene böbürlene konuşmuş:

"Ben senin oğlunum. Sana sadrazam olduğumu göstermek istedim. Bak, bana adam olmazsın demiştin ama ben sadrazam oldum. İşte görüyorsun." demiş. Yaşlı baba acı acı gülmüş:

"Beni ta köyümden apar topar bunu söylemek için mi getirttin?" diye sormuş.

Sadrazam dudak bükmüş:

"Evet beğenemedin mi?" diye sormuş.

Baba:" Ah oğlum, ah!" demiş. "Ben sana, sadrazam olamazsın demedim ki, adam olmazsın dedim. Sadrazam olmuştun ama yine adam olamamışsın. Babanı ayağına çağırıyorsun, saygı nedir bilmiyorsun."

İşte o anda sadrazam, babasının yıllar önce ne demek istediğini anlamış. O günden sonra saygılı, dürüst, sevgi dolu ve yardımsever bir insan olmaya karar vermiş.

(Masal Ülkesi, 185-186)

Babanın oğluna söylediği sözler onu kendine getirir. Oğlu “adam olmak” konusundaki yanlış düşüncesini değiştirir. Oğul düşüncesinin yanlış olduğunu anladığı için çatışmada kaybeden taraf olmuştur. Baba ise “adam olmak” konusundaki düşüncelerinin doğru olduğunu oğluna anlatabildiği, ona bunu kabul ettirebildiği için kazanmıştır.

Masal Parkı kitabındaki *Büyük Balık* masalında farklı değerlerden kaynaklanan, uzlaşmayla çözümlenen ve “kazan-kaybet” ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışma yer alır. Masalda babasıyla balık tutmaya giden Burak’ın oltasına yumurtlama mevsiminde olan bir levrek balığı takılır. Babası yumurtlama zamanı olduğu için Burak’tan levreği bırakmasını ister. Ancak Burak çevrede onları gören birileri olmamasını da fırsat olarak değerlendirip levreği bırakmak istemez ve “Ama baba bir daha bu kadar büyük bir balık yakalayamam,” der. Babası ise ona kurallara uyulması gerektiğini söyler; ancak Burak yine de balığı bırakma taraftarı değildir.

İyi ama baba etrafta bizi gören kimse yok ki.

(Masal Parkı, 259)

Babası da ona kuralların insanların iyiliği için olduğunu kendini o balığın yerine koymasını, onun yavrularını düşünmesi gerektiğini anlatmaya çalışır.

Kurallar bizim iyiliğimiz için oğlum. Kendini o balığın yerine koysana. Şimdi onun mini mini yavruları olacak. Eğer biz onu avlarsak, bir ailesi olmayacak. Onu suya bırakmalısın. Sen akıllı bir çocuksun.

(Masal Parkı, 260)

Babasının sözlerinden sonra Burak balığı oltadan çıkarıp denize bırakır.

Burak, balığı küçük avuçlarına almış. Oltanın ucunu balığın ağzından çıkarmış. Levreği suya bırakmış.

(Masal Parkı, 260)

Yumurtlama dönemi olan levreğin avlanmaması gerektiği konusunda Burak ile babası arasında bir çatışma yaşanmıştır. Yasağa uyulması gerektiğini düşünen babanın aksine Burak kimse görmeyeceği için bu yasağa uyulmayabileceğini düşünür ve tuttuğu balığı bırakmak istemez. Kurallara uyulması gerektiğine inanma ve inanmama konusunda yaşanan bu çatışmanın nedeni farklı değerlerdir. Babası Burak'a kuralların gerekliliğini ve levreği neden avlamamaları gerektiğini sakince ve ondaki merhamet duygularını uyandıracak biçimde anlatır. Burak babasının açıklamalarından sonra başta istememesine rağmen balıktan vazgeçer. Böylelikle Burak da kurallara uygun davranmayı kabul eder. Burak'la babası arasındaki çatışmanın çözüm sürecinde ilişki korunmuş, baba doğru bulduğu düşünciyi oğluna kabul ettirmiş ve amacına ulaşmıştır. Burak kurallara uygun davranarak “büyük balık”tan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle çatışma çözme biçimi uzlaşma, sonuç ise “kazan-kaybet”tir.

Masal Sokağı kitabındaki *Tilkinin Pişmanlığı* masalında farklı değerlerden kaynaklanan, geri çekilme ile çözümlenen ve kaybet-kaybet ile sonuçlanan kişilerarası bir çatışma yaşanır. Masalda arkadaş olan tilki ve leopar bir gün avlanmaya karar verirler. Önce bir ceylan, sonra antilop ve bir tavşan yakalarlar. Karınlarını doyurduktan sonra kalan etleri aileleri için bölüşüp, paylarına düşen eti ertesi gün ailelerine ziyafet vermek üzere bir çukura koyup üstünü yapraklarla örterler. Ancak tilki gece uyanarak leoparın etlerini alır ve onları ayrı bir çukura koyup saklar.

Gece tilki uyanmış ve ‘Ben leopardan daha çabuk acıkıyorum. Üstelik leopar benden daha güçlü! Ne zaman isterse av bulabilir’ diyerek leoparın etlerini almış. Ayrı bir yerde çukur kazarak oraya saklamış.

(Masal Sokağı, 183)

Sabah olup leopar çukuru açıp etleri göremeyince bunu tilkinin yaptığını anlar ve onu gözlemeye başlar. Leopar tilkiyi etlerin başında yakalar. Tilki leoparı görünce kaçar. Leopar bir yerde karşılaşacaklarını düşünerek tilkiyi kovalamaz.

...Tilkinin ailesi bir güzel karnını doyurmuş. Leopar ise çukuru açınca etlerini bulamamış... Leopar bu işi tilkinin yaptığını anlamış. ‘Elbet etlerin başına gidecek’ diyerek tilkiyi gizlice gözlemeye başlamış. Nihayet birkaç gün sonra tilki sakladığı

etlerin başına gelmiş. O sırada leopar ortaya çıkmış. Leoparı gören tilki, rüzgâr gibi kaçmış. Leopar onu kovalamamış. Yalnızca ‘Nasıl bir yerde karşılaşırız’ diye arkasından seslenmiş. Leopar yaptığı hilekârlık yüzünden hem leopar gibi güçlü bir arkadaşından olmuş hem de o günden sonra her an leopar ile karşılaşacağı anın korkusuyla rahat yüzü görememiş...

(Masal Sokağı, 184)

Tilkinin Pişmanlığı adlı bu masalda tilki açgözlülük yaparak payına düşenle yetinmeyip etin hepsine sahip olmak isteyerek arkadaşının payını da çalmıştır. Çatışma, leoparın durumu fark etmesiyle ortaya çıkmıştır. Tilki leopara yakalandıktan sonra kaçarak “geri çekilme” yolunu kullanır ve kendini leoparın saldırısından korur. Leopar payına düşen etleri, tilki de arkadaşını kaybettiği ve korkuyla yaşamak zorunda kaldığı, ayrıca kaçarken çaldığı etlerden de olduğu için kaybetmiştir. Dolayısıyla sonuç “kaybet-kaybet”tir.

Çikolatalı Masallar kitabındaki *Tembel Tavşan* masalında da aslanla tavşan arasında farklı değerlerden kaynaklanan güç kullanmayla çözümlenmeye çalışılan sonucu belirsiz olan kişilerarası bir çatışma görülür. Su kaynağının temizlenmesini isteyen aslanın bu isteğini tüm hayvanlar desteklerken yalnız tavşan bu isteğe karşı çıkar. Herkese ait olan bu kaynaktan su içebileceğini düşünür. Ancak işler düşündüğü gibi gitmez. Aslan tavşanın tembelliğine kızarak onun su içmesine engel olmak için su kaynağının başına geyikleri bekçi olarak bırakır. Onlara tavşana su içirmemelerini emreder.

Ormanın kralı aslan bir gün su kaynağının temizlenmesini istemiş. Buradan su içen bütün hayvanlar, bir araya gelip kaynağı temizlemişler. Temizliğe yalnızca tembel tavşan katılmamış. ‘nasıl olsa kaynak hepimizin, gider yine suyum içirim’ diye düşünmüş fakat tavşanın tembelliğini duyan aslan, buna çok kızmış. Su kaynağının başına iki bekçi geyik bırakarak tavşana kesinlikle su içirmemelerini emretmiş.

(Çikolatalı Masallar, 63)

Tavşanın geyikleri kandırması üzerine su kaynağının başına başka bekçiler dikilir; fakat tavşan onları da kandırır. En sonunda bu işi kurbağa üstlenir ve güç kullanarak tavşanın kaynaktan su içmesine engel olur, tavşanı bağlayıp aslana götürür.

Sonunda işi kurbağa üstlenmiş. Kaynağın içine girip pusuya yatmış. Az sonra suyun başına gelen tavşan, bekçilerin olmadığını görünce, 'cump' diye kaynağa atlamış. Fakat tam kana kana su içeceği sırada, kurbağa, tavşanın ayaklarından yakalayivermesin mi? Sonra da tavşanın ayaklarını bir iple sımsıkı bağlayıp aslana götürmüştü.

(Çikolatalı Masallar, 65)

Bu masalda tavşan kendi çıkarını, aslan ve diğer hayvanlar ise tüm hayvanların çıkarını düşünmektedir. Tavşanın yalnız kendini düşünerek hareket etmesi, genelin çıkarı için yapılan bir işte üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmemesi aslanı rahatsız etmiştir. Bu nedenle farklı değerlerle ilgili kişilerarası bir çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmayı aslan, görevlendirdiği hayvanlar aracılığı ile güç kullanarak çözmeye çalışmıştır; ancak sonuç tam olarak belli değildir. Tavşanın düşüncelerinden vazgeçip genelin çıkarını korumak istediğine dair bir bilgi verilmemektedir.

“Kazan-kazan” sonucuna yönelik yöntemlerde kişiler birbirlerinin durumunu doğru anlayıp iki tarafın yararına olan çözüm seçeneklerine yönelik eylemde bulunup karar aldıkları için kişiler hem ahlaki değer olarak, hem de öz değerlerine, sorun çözme kapasitelerine ve güçlerine ilişkin algıları bakımından dönüşecekler ve insan olarak da gelişeceklerdir. Bunun yanında “kazan-kaybet” yönteminde karşı taraf düşman olarak görülüp, zafer kazanmaya odaklanılacak, taraflar arasında güven olmadığı için sözel tehdit ve fiziksel saldırganlık gibi tepkilerle de karşılaşılabilir (Türnüklü, 2006: 34-35).

Masalların bütününe bakıldığında “kazan-kaybet” ile sonuçlanan çatışmaların “kazan-kazan” ile sonuçlanan çatışmalardan fazla olması çatışmaların iki tarafın yararına olacak biçimde çözümlenmediğini göstermektedir. Bu şekilde sonuçlanan çatışmalar çocuğun ahlaki değer olarak ve insan olarak gelişmesine destek olmadığı gibi, rekabeti içeren eylemlere, tehdit ve fiziksel saldırganlık gibi tepkilere yönelmelerine de neden olabilir. “Kazan-kaybet” ile sonuçlanan masallarda kaybeden kişi ya “suçlu” ya da “mağdur”dur. Çocuk okur/ dinleyici kazananın mağdur olması durumunda kaybedenin “gününü gördüğünü”, “dersini aldığını” düşünebilir. Kaybeden taraf

masalda haksızlığa, saldırıya uğrayan “mağdur” olan tarafısa bu kez de kazanana karşı öfke, düşmanlık, kin duyguları ortaya çıkabilir³.

Psikolojik gereksinimlerle ilgili çatışmaların büyük bölümünün güç kullanma ile çözümlenmesi, bu gereksinimlerin yer aldığı çatışmalarda taraflardan birinin savunmaya gereksinim duyacak kadar temel gereksinimlerini tehdit altında hissetmesi, çocukları karşı saldırı ya da kaçma tepkisini içeren çözüm biçimlerini kullanmaya zorlayabilir.

Çocuğun gelişim özelliklerini göz ardı eden, şiddet içerikli sorun çözme biçimleri sunan yazınsal ürünler yalnız çocuk yazını alanının istenmeyen bir biçimde genişlemesine değil, çocuğun toplumsal gelişiminin, duygusal ve düşünsel gelişiminin de olumsuz yönde etkilemesine neden olabilir.

Kardeşlerle yapılan bir çalışmada çocuklara çatışmada kimin kazandığı sorulduğunda yanıtların %43’ü büyük kardeşin kazandığı yönünde %43’ü iki tarafın da kazandığı veya iki tarafın da kaybettiği yönünde olmuştur (McGuire, 2000).

Çatışma Sonunda Tarafların Duygusu

Araştırmada yer alan çocuk masallarında çatışmanın sonucunda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz duygulara ilişkin elde edilen veriler Çizelge 4.7’de yer almaktadır.

Çizelge 4.7: Çatışma Sonrası Tarafların Duygularına Göre Dağılımı

Çatışma Sonrası Tarafların Duyguları	f	%
Olumlu	19	15
Olumsuz	58	46
Belli Değil	49	38
Toplam	126	100

³ Örneğin, 3.5 yaşındaki (yaklaşık 45 aylık), 1 yaşından itibaren kitaplarla (KÖK Yayınları ve Uçanbalık Yayınlarına ait, şiddet öğeleri içermeyen, gelişimi tüm boyutlarıyla destekleyecek niteliklere sahip -Kırçıl Horoz, Küçük Mor Balık, Ay Dedeyi Saklayan Çocuk, Babaannemin Gözü Ağrıdı...-kitaplarıyla) karşılaşmış bir çocuğa *Oduncunun Cesur Oğlu* masalı çözüm bölümüne kadar okunmuş, çocuk masalın sonuna gelmeden, öfkeyle “Ben de bıçak alıp cinin boğazını keseceğim” cümlesini kurmuştur. Masalın sonu aslından farklı olarak -duyguların ve amaçların ortaya konulması ve bunların fark edilip hatalı ve saldırgan olan tarafın bundan vazgeçip özür dilemesi ile- çözümlendiğinde (Orman cininin saldırgan tavrı karşısında oduncunun oğlu cine zarar vermeyeceklerini, onu rahatsız etmeyeceklerini, ormanın çok büyük olduğunu, herkese yetebileceğini ve topladıkları odunları satarak karınlarını doyurduklarını söylemesi üzerine, cinin oduncunun oğullarından özür dilediği, onlara odun toplamalarında yardım ettiği anlatılır.) çocuk “Artık boğazını kesmeyeceğim” cümlesini kurmuştur.

Masallarda kişilerarası çatışma sonunda tarafların duygularıyla ilgili geçen sözcükler dikkate alınarak elde edilmiş verilere bakıldığında masalların (n=126) %17'sinde olumlu; %48'inde olumsuz duyguları ifade eden sözcüklere yer verildiği saptanmış; %35'inde (n=126) ise duygu bildiren herhangi bir sözcüğe rastlanılmamıştır. Masallarda olumlu duygularla ilgili “mutlu olmuş, sevinmiş” sözleri yer alırken, olumsuz duygularla ilgili pişmanlık, kızgınlık, korku sözcüklerine yer verilmiştir.

İncelenen masallarda Yener (2006)'in belirttiği öfke temel duygu kümesi içinde yer alan kızma, sinirlenme, hınç alma, kin gütmeye, düşmanlık yapma, hakaret etme gibi öfke alt kümelerine ait duygulara daha çok yer verilmiştir. Oysa çocukların metinlerde kurgulanan karakterlerin özelliklerinden yola çıkarak temel duygu kümelerini masal ve öyküde görüp anlaması gerekirken (Yener,2006), incelenen masallarda tarafların çatışma sürecinin başında, ortasında ve sonunda hissettikleri duygulara, uzlaşma ve işbirliği içeren çatışmalar dışında yer verilmediği görülmüştür. Eisenberg ve diğerleri (1994) çalışmalarında çocukların yaşanan bir sorunda gerçek duygularını doğrudan değil dolaylı olarak ortaya koyduklarını dile getirmişler ve çocukların “deliriyorum” gibi sözel ifadeleri; ağlama; bağırma, itme, vurma; yüz mimikleri ya da ses tonuyla ilgili işaretleri kullandıklarını belirtmişler ve bunları öfke duygusunun işaretçisi olarak değerlendirmişlerdir. İncelenen masallarda yer alan duygu ifadeleri ve hissedilen duyguyu yansıtan davranışlara bakıldığında masallardaki duygu sözcüklerinin ya da duyguyu yansıtan davranışların çocuğun mevcut sözel duygu anlatımını geliştirmesi ve ona alternatif sözel anlatımlar kazandırması için yeterli olmadığı görülür.

Örneğin, *Çikolatalı Masallar* kitabındaki *Tuz Kadar* masalında değer farklılığından dolayı baba ve oğul arasında bir çatışma yaşanır. Baba öfkeli oğul ise çaresizdir.

Küçük oğlanın cevabına sinirlenen kral “Tuz mu?” diye gürlemiş. “Tuz da neymiş? Kaç para edermiş!...” diyerek küçük oğlunu saraydan kovmuş.

Küçük oğlan çaresiz yola çıkmış...

(Çikolatalı Masallar, 161)

Katırın İnadı masalında ise olumlu bir duyguya yer verilmiştir. Masalda inatçı, tembel ve kimseye kul köle olmak istemeyen katırı, sahibi bir değirmenciye satar. Değirmenci tembel ve sürekli övünen katırı değirmene bağlar ve katıra babasının çalışkan bir eşek olduğunu söyler. Katır da değirmen taşında çalışmaya başlar.

Katır o günden beri değirmen taşında döne döne un öğütürmüş. Çalıştıkça babasına benzediği için artık daha mutluymuş...

(Çikolatalı Masallar, 195)

Boğa ile Keçi masalında keçinin evine sığınan boğa, keçinin kendisine kızması üzerine sinirlenir ve onu tehdit eder. Keçi ise boğadan korkar. Bu korku şu sözlerle anlatılır:

Keçi işin ciddiyetini anlamış. Ayağını denk almış. Küçücük boyuyla kocaman boğaya kafa tutmayı bırakmış...

(Çikolatalı Masallar, 208)

Masal Sokağı kitabındaki *Devlerin Karşılaşması* masalında çatışma sonunda taraflardan Dung adındaki dev Ringel'i arar. Ringel eve gidip saklanır ve karısına Dung geldiğinde orada olmadığını söylemesini ister. Dung Ringel'in evine geldiğinde yatakta yatanın Ringel olduğunu anlamaz onu Ringel'in oğlu sanır, gücünü sınamak istediği Ringel'le karşılaşmadığı için mutlu olur.

Dung yatakta yatan iri cüsseye bakmış. Çok şaşırmış. "Ringel'in oğlu bu kadar iriyse kim bilir kendisi nasıldır!" diye düşünmüş. Sonra da Ringel ile karşılaşmadığına sevinerek oradan ayrılmış. Bir daha da Ringel'in adını ağzına almamış. Ringel ise bu olayı her hatırladığında kendini gülmekten alamamış.

(Masal Sokağı, 167)

TARTIŞMA

Yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalarda, çocukların yaşa ve sosyo-ekonomik duruma göre değişebilen farklı çatışma çözme yöntemlerini kullandıkları (Joshi, 2008; Westlund, Horowitz, Jansson ve Ljungberg, 2008; Murphy, 2002; Johnson ve Jonhson, Mitchell ve diğerleri, 2001; Deveci, Karadağ ve Yılmaz, 2008; Atıcı, 2007), bunun yanında akran arabuluculuğu, çatışma çözme eğitimi gibi eğitimler alarak çocukların daha yapıcı çatışma çözme davranışları gösterebildikleri (Tapan, 2006; Uysal, 2006; Anlak ve Dinçer, 2005; Taştan, 2004) ortaya konulmuştur. Bu çalışmalar, çatışma çözme ya da akran arabuluculuğu çalışmalarında bir araç olarak kullanılabilen metinlerde yer alan yıkıcı çatışma çözme süreçlerinden, ancak öğretmenin yönlendirmesi ve bu çatışmalar üzerinde düşünülmesi ile yararlanılabileceğini göstermektedir. Oysa okulöncesi çocukların aileleri tarafından okunan masallarda çoğu zaman ailelerin eğitimi, sosyo-ekonomik düzeyi ve masallarda yer alan çatışma çözme süreçlerini tanımamalarından dolayı bu gibi çalışmaların yapılması söz konusu olamamaktadır. Dolayısıyla üzerinde konuşulamayan masallardaki yıkıcı çatışma çözme yöntemleri de çocuk tarafından çözüme götürecek yöntemler olarak algılanabilmektedir.

Masallarla yapılan çatışma çözme çalışmaları (Yıldırım, 2007) ve bibliyoterapi çalışmaları yazınsal ürünlerin iyileştirici etkisi olduğunu göstermektedir. Oysa incelenen masalların % 51'nin uzlaşma ve işbirliği dışındaki yöntemlerle çözümlenmiş olması ve bu çözüm biçimlerinde güce başvurulması bu masalların çocuğun çatışma çözme becerisinin gelişmesine katkı sunamayacağını ve çatışma çözme becerisini olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Masal çağı olarak adlandırılan 4-8 yaş (Bühler, 1971. Aktaran: Dilidüzgün, 2004) döneminde çocuklarda kıskançlık, korku duyguları ve öfke davranışlarının sıklıkla görüldüğü (Yavuzer, 2002) aynı zamanda özdeşleşme ile öğrenilen toplumsal içerikli davranışların çocuğun kişilik gelişimini etkilediği (Aydın, 2003) düşünüldüğünde kitaplardaki iletilerle şiddetin olumlanması, şiddetin sorun çözmenin bir yolu olarak görülmeye yol açabileceği (Sever, 2002) göz önüne alınarak gerçek yaşamda yer alan şiddet, kötülük ve

korkutucu öğelere masallarda yer verilmesinin doğal karşılanması gerektiği konusundaki görüşlere (Dilidüzgün, 2004) katılmak olanaklı görünmemektedir.

Masallarda sıkça yer alan güç mücadelelerinde kötü güçler, gücü sınırlı bir süre ellerinde tutarlar; çünkü sonunda ya cezalandırılırlar ya da yok olurlar. Masallarda kötü olanın cezalandırılması bir ders vermek için değil kötülüğün işe yaramaz bir eylem olduğunu vurgulamak için yapılır (Dilidüzgün, 2004). Oysa masallarda sözü edilen kötülüğün işe yaramaz olduğu; kötü olanı cezalandırıp çocuğa yıkıcı bir çözüm süreci sunmadan; iyiliği, yapıcı yolları yüceltecek, kötü olan tarafın hatasını fark edip uzlaşmacı davranmasını sağlayacak çözüm süreçleriyle karşılaşması sağlanarak da gerçekleştirilebilir. (Örneğin, Ay Dedeyi Saklayan Çocuk, Özdelek Erdem, Sait Munzur)

Masallarda her zaman güçlünün karşısında bir güçsüz, akıllının karşısında bir aptal, zengininin karşısında bir yoksul vardır (Boratav, 2001; Kantarcıoğlu, 2001; Yavuz, 2002). Bu özelliklerin çocuğa masalla birlikte gerçeğin bir modelini yaşattığı (Dilidüzgün, 2004; Boratav, 2001; Kantarcıoğlu, 2001; Yavuz, 2002) düşünüldüğünde masallarda yaşam durumlarının çocuğun dünyasına uygun bir söylem içinde (Sever, 2002) verilmemesinin kutuplu ve önyargılı düşünmeyi, iyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın göreceli olduğu, kültüre göre farklılaştığı noktalarda baskı ve ayrımcılığın yanında yer almasına neden olabileceği de düşünülmelidir. Masallar dünyaya, gerçekliğe ilişkin bilgilerin ve deneyimlerin edinilmesinde yardımcı bir araçtır (Dilidüzgün, 2003; Yavuz, 2002; Kantarcıoğlu, 2001) Buna dayanarak masallarda yaşamda yer alan gerçeklerin olduğu gibi verilmesinin gerekli ve yararlı olup olmadığı; yaşanan gerçekliğin demokratik ve barışçıl olmadığı durumlarda özelde masalın genelde sanatın ayna olma işlevinin mi yoksa toplumu yönlendirme işlevinin mi ağır basması gerektiği üzerinde düşünülmelidir. Demokratik ve barışçıl olmayan ilişkilerin, sorun çözme yollarının yaşamın gerçekleriyle karşılaştırılması adına, çocuğa sunulması şiddetin giderek arttığı dünyada (Schrumpf ve diğerleri, 2007) şiddeti doğuran nedenleri, sorunların çözüm yollarını ve sonuçlarını çocuğa olduğu gibi sunmanın barışa, gelişime, insanın kendini ve toplumu ileriye taşımasına katkıda bulunup bulunmayacağı sorgulanmalıdır. Çocuklara barışçıl ve uzlaşmacı çözüm yollarının kazandırılması; çocukların uyguladıkları sözel ve fiziksel şiddetin ya da geri çekilme ve reddetme gibi edilgin çözümleri içeren sorun çözme yollarının

(McGuire, 2000) çocuklara yeniden sunulmasıyla değil, sorun çözme becerisinin alt becerileri arasında yer alan iletişim, empati becerilerinin gelişmesine olanak sağlayan anlatılara yer verilmesiyle olanaklı kılınabilir. Sorunların çözümünde yıkıcı çözümlerin doğru olmadığı; yıkıcı, olumsuz durumları yeniden üreten, çocuğu bunlarla sürekli karşı karşıya bırakan anlatılarla değil, doğru ve yapıcı çözüm yollarını içeren, çocuğa yapıcı yolları sunan ve bu yönüyle model olan anlatılarla verilebilir.

Erken çocukluk döneminde (0-8 yaş) kazandırılacak toplumsal değerlerden birisi de “barış”tır. Barışın somutlaştırılması, elle tutulur, değerli, öğrenmeye değer ve uğruna çabalanması gereken bir şey olarak öğrencilere sunulması gerekmektedir. Eğitim, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan şiddetin ve şiddet kültürünün etkisinin azaltılması ya da bunun çoğalması ve şiddet karşıtı barış kültürünün oluşturulmasında temel faktördür (Kamaraj ve Kerem, 2005).

Araştırmalar, çocukların çoğunun savaşa ilişkin somut fikirlerinin olduğu ve barış hakkındaki fikirlerinin ise genellikle belirsiz olduğu ve barışı basit bir şekilde savaşın zıttı olarak gördüklerine işaret etmektedir (Matthews, 2002: 29. Aktaran: Kamaraj, Kerem, 2005).

Pek çok insana “barış” nedir? diye sorduğumuzda genellikle “savaş” kelimesini zihninden geçirir. Ayrıca, barış çoğunlukla zayıf, edilgin, sıkıcı ve donuk olarak algılanmaktadır. Birçok öğrenci, barış yapıcı süreçleri tam olarak kavrayamaz ve yine birçoğunda gelecek hakkında “güçsüzlük” duygusu hakimdir. Sonuçta, çocuklar devam eden bir barışa dair çok az umut beslerler. Barış, birlikte çalışan, iletişim kuran ve farklılıklara önem veren bir toplumda gelişir (Matthews, 2002, 29. Aktaran:Kamaraj, Kerem, 2005).

Barış düşüncesinin yerleşmesi için erken çocukluk döneminden itibaren çocuklar, iletişim becerisini destekleyen, farklılıklara karşı saygıyı ve hoşgörüyü içeren, uzlaşmayı ve işbirliğini vurgulayan metinlerle, çatışmaların barışçıl yollarla çözülebileceğini gösteren örneklerle karşılaştırılmalıdır.

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Bu bölümde, araştırmanın genel amacı doğrultusunda oluşturulmuş sorulara, toplanan verilerle yanıt verilecektir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yaşamın bir modeli olan, gerçek hayattaki olayları yansıttığı düşünülen masalarda kişilerarası çatışmalar yer almaktadır.

497 masalın % 25'inde (126) kişilerarası çatışma yer almaktadır. Bu da günlük hayatta yaşanan anlaşmazlıkların masalarda da var olabildiğini göstermektedir.

Çatışmada taraf olanların (çatışan kişiler) sayısı çatışma bulunan masaların %63'ünde (80) 2 kişi iken, %31'inde (36) 4 ve 4'ten fazla, %6'sında (7) 3 kişidir. İki kişi arasında geçen çatışmaların %48'i (38) yapıcı olmayan yollarla (geri çekilme, uyma, güç kullanma), %22'si (18) yapıcı yollarla (uzlaşma, işbirliği), %30'u (24) da kategori dışı yollarla çözümlenmiştir. 4 ve daha fazla kişi arasındaki çatışmaların %36'sı (14) güç kullanma, %28'i (11) kategori dışı (diğer), %18'i (7) geri çekilme, %10'u (4) uzlaşma, %8'i (3) uyma ile çözümlenmiştir.

Masaların %83'ünde (105) çatışmada tarafları destekleyen herhangi biri bulunmamaktadır. Çatışma içeren masaların %11'inde (14) destekleyen sayısı 1 kişi, % 1'inde (1) 2 kişi , %5'inde (6) çatışmada "3 veya 3'ten fazla"dır. Çatışmalar çoğunlukla taraflar arasında çözümlenmiştir.

Masaların %55'inde (69) çatışma karşılanmayan psikolojik gereksinimlerden, 8 çatışma kıt kaynaklardan, 49 çatışma farklı değerlerden kaynaklanmıştır.

Karşılanmayan psikolojik gereksinimlerle ilgili 69 çatışmanın %46'sı (32) güç ve güven gereksinimi, %29'u (20) temel yaşamı sürdürme gereksinimleri, %12'si (8) saygı gereksinimi, % 6'sı (4) özgürlük gereksinimi, %6'sı (4) sevgi ve ait olma gereksinimi, %1'i (1) eğlenme gereksinimi ile ilgilidir. Yaşanan

çatışmalar daha çok güç gereksinimi (%46) ve temel yaşamı sürdürme gereksinimlerinden (%29) kaynaklanmıştır.

Masalların %6'sında (8) kıt kaynaklarla ilgili çatışma vardır. Çocuklar arasındaki çatışmalarla ilgili yapılan araştırmalarda çocukların daha çok kişisel ve ortak eşyaların paylaşımı ile ilgili çatışmalar yaşadıkları tespit edilmiştir (McGuire, 2000). Masallarda yer alan kıt kaynaklarla ilgili çatışma sayısı çocukların gerçekte yaşadıkları çatışmaların niceliğini yansıtmamaktadır.

Masalların %39'unda (49) farklı değerlerle ilgili çatışma vardır. Uzlaşmayla çözümlenen 20 (%16) çatışmanın %55'i (11) farklı değerlerle ilgilidir. Uzlaşma çözüm biçimi en çok farklı değerlerle ilgili yaşanan çatışmalarda kullanılmıştır. İşbirliği ile çözümlenen 4 çatışmanın tamamı farklı değerlerle ilgilidir.

Kişilerarası çatışmaların %34'ü (43) güç kullanma, %16'sı (20) uzlaşma, %11'i (14) geri çekilme, %6'sı (8) uyma, %3'ü (4) işbirliği ve %29'u (37) kategori dışı yollarla çözümlenmiştir. "Diğer" kategorisinde yer alan "3. kişinin yardımı" alanyazında da yer aldığı gibi çocukların yaşadıkları çatışmalarda sıklıkla arabulucuya ya da yetişkinlere başvurdukları bulgusuyla örtüşmektedir. "Uzlaşma" çözüm biçimi başvurulmuş çözüm biçimleri arasında üçüncü sıradadır.

Güç kullanma, geri çekilme ve uyma çözümlerinin yer aldığı çatışmalarda sorunlar için alternatif çözümler üretilmemiş, iletişim becerilerine, sorun çözme becerilerine yer verilmemiştir. Güç kullanma ile çözümlenen masallarda öfke kontrolü, duyguları denetleme girişkenliği uygun biçimde kullanma ve iyi niyete rastlanılmamıştır.

Uzlaşma ve işbirliği içeren masallarda iletişime, öfke kontrolüne, iyi niyete, girişkenliği uygun biçimde kullanmaya, sorunların farklı çözümleri olduğuna yer verilmiştir.

Kişilerarası çatışmaların %56'sında (70) taraflardan biri kazanırken diğer taraf kabetmiştir. %17'sinde (22) her iki taraf kazanırken, %10'unda (13) her iki taraf kaybetmiştir. Çatışmaların % 17'sinde (21) ise bir çatışma olmasına karşın kazanan taraf belli değildir.

Kişilerarası çatışmaların sonunda taraflar çatışmaların %15'inde (19) olumlu duygular hissederken, %46'sında (58) olumsuz duygular

hissetmişlerdir. Çatışma içeren masalların %38'inde (49) çatışmada ise olumlu veya olumsuz bir duygu ifadesine yer verilmemiştir.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen öneriler, “Uygulamaya Yönelik Öneriler” ve “Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler” olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Şiddetin giderek arttığı ve sıradanlaştığı dünyada, çocukları daha barışçıl, daha uzlaşmacı, ruhsal açıdan daha sağlıklı yetiştirebilmek adına çocuklara yönelik hazırlanan yazınsal ürünlerin denetimi için izin ve onay yetkisi olan üst komisyonlar kurulmalı ve bu komisyonlarca hedef kitlesi çocuklar olan, yalnız ticari kar amacı güdülen ve çocuk gelişiminin özellikleri görmezden gelinerek hazırlanan ürünler çocuk yazınından ayıklanmalıdır.

Çocuğa yönelik masal ve öykü seçkilerinde yer alan metinler çocuğun yaşantısıyla ilişkili olmalı; çocukta kin, nefret, öfke duygularının ortaya çıkmasına ve şiddeti haklı göstermesine zemin hazırlayacak içerikte sunulmamalıdır.

Masallarda ve diğer çocuk yazınında şiddetten ve edilginlikten uzak, uzlaşmacı çatışma çözme süreçlerine yer verilmelidir.

Çocukların dille ilgili yeterliklerinin zayıf olduğu, olaylara kendi açılarından baktıkları, akranlarını anlamaya çalıştıklarında zorlandıkları dikkate alınmalı; kitaplarda her iki tarafın bakış açısını yansıtan, çatışmayı ortaya çıkaran nedenlerin ve duyguların verildiği, çatışma çözme sürecinde etkili olabilecek, çocuğa model oluşturacak sözel ifadelerin yer aldığı, yaratıcı sorun çözme biçimlerini içeren edebi değeri olan metinlere yer verilmelidir.

Masallardaki çatışmalar çocuğun duygusal, toplumsal, fiziksel, bilişsel, dilsel gelişimine uygunluğuna göre gözden geçirilmeli ve çocuğa görelilik ilkesine bağlı kalınarak yeniden çocuk yazınına dahil edilmelidir.

Masallarda ele alınan sorunlar, gereksinimler özenle seçilmeli ve temel gereksinimlerle ilgili sorunlar çocuğun savunmaya geçmesine zemin hazırlayacak içerikte verilmemelidir.

Yoksulluktan etkilenen çocukların var olduğu bir dünyada kaynaklar için rekabetin özendirilmesi yerine kaynakların etkili ve adil paylaşılmasını içeren çözümlerin yer aldığı masallar kurgulanmalıdır.

Masallarda ve diğer çocuk yazını ürünlerinde değer farklılığından kaynaklanan çatışmaların yanında farklılıkların bir fırsat olduğu, yaşamı zenginleştirdiği verilmeli, farklılıklara karşı hoşgörüyü içeren metinler çocukla buluşturulmalıdır.

Ekonomik gücü zayıf çocukların, ucuz ve sayfa sayısı fazla olduğu için almakta öncelik gösterdikleri özensiz hazırlanmış yayınların yerine nitelikli yayınları almalarını özendirecek önlemler alınmalıdır.

Çocuğun güç gereksinimini karşılayan masallarda fiziksel gücü ya da doğuştan getirilen yetenekleri vurgulamak yerine çocuğun dünyasında ve yeterlilikleri içerisinde yapabileceklerini keşfetmesini ve bundan mutluluk duymasını sağlayacak anlatılara yer verilmelidir.

Çocuk yazınında çocukta çaresizlik duygusu uyandıracak, onun kendini güçsüz hissetmesine neden olabilecek kahramanların yerine güç dengelerinin eşit olduğu, demokratik, işbirliğine dayalı çözüm yolunu açabilecek ilişkilerin yer aldığı metinlere yer verilmelidir.

Çocuğa yönelik metinlerde güçlü olanın her zaman acımasız olmayacağı, zayıf ve savunmasız da olsa karşı tarafı düşünerek, dinleyerek hareket edebileceğini anlatan ve çocuğun kafasındaki şablonları değiştirebilecek güç dengelerine yer verilmelidir.

Öğretmenlere çocuğun gelişimine uygun ve gelişimini destekleyecek ürünlerle, uygun olmayan ve desteklemeyen ürünleri ayırt etmesini sağlayacak hizmet içi eğitim programları, konferanslar ve seminerler düzenlenmeli, benzer eğitimler anne-babalar için de sağlanmalıdır.

Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

Çocukların kişilerarası çatışma içeren metinleri tamamlama sürecinde hangi çözüm biçimlerine daha çok eğilim gösterdikleri betimsel çalışmalarla araştırılabilir.

Çocuklara kişi ve eylem içeren sözcükler verilerek hikaye ya da masal yazdırılıp bu masallarda çatışmalara yer verip vermedikleri, kişilerarası ilişkileri

kurgulama ve çözümlene biçimleri; kurguların ve çözümlerin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılabilir.

Çağdaş çocuk yazarlarının çocuklar için yazdıkları öykü ve masallardaki kişilerarası çatışma süreci betimsel çalışmalarla araştırılabilir.

Olumlu çatışma çözme sürecini (uzlaşma, işbirliği) barındıran masalların kişilerarası çatışma çözme süreci üzerindeki etkileri deneysel çalışmalarla araştırılabilir.

Çocukların okul öncesi dönemde yaşadıkları çatışmalar ve bu çatışmaları nasıl çözümledikleri, çözüm biçimlerinin yaşa, cinsiyete ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı betimsel çalışmalarla araştırılabilir.

İlköğretim I. kademedeki çocukların yaşadıkları çatışmalar ve bu çatışmaları nasıl çözümledikleri, çözüm biçimlerinin yaşa, cinsiyete ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı betimsel çalışmalarla araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akal, A. (04-06 Ekim 2006). *Çocuklar İçin Üretilen Edebiyat Kitaplarına Farklı Bakış Açılarından Çözümlemeci Bir Yaklaşım: Masal, Öykü ve Şiirlerle Liderlik Eğitimi*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik yazını Sempozyumunda sunuldu, Ankara.
- Akdeniz, S. (04-06 Ekim 2006). *Bir “Masal Metinleri İnceleme Modeli” Önerisi ve Uygulaması*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunuldu, Ankara.
- Akkaya, N. (25-27 Nisan 2002). *Ömer Seyfettin’in Bomba Adlı Öyküsündeki Şiddet Unsurları*. Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumunda sunuldu, Eskişehir.
- Aksu, M. (29-30 Eylül 1988). Sorun Çözme Becerilerinin Geliştirilmesi. Sorun Çözme Yöntemleri Sempozyumunda sunuldu. Ankara.
- Alpöge, G.(1991). **Çocuk ve Dil**: Türkçede Sıfatların Kullanımı ve Çocuğun Gelişimi Açısından İncelenmesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Anlak, Ş. ve Dinçer, Ç. (2005). Farklı Eğitim Yaklaşımları Uygulayan Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların kişilerarası Sorun Çözme Becerilerinin Değerlendirilmesi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 38 (1), 149-166.
- Anupama J. (2008). Conflict Resolution Between Friends During Middle Childhood. **The Journal of Genetic Psychology**, 169 (2), 133–148.
- Aral N., Baran G., Bulut,Ş.,Çimen, S. (2000) **Çocuk Gelişimi I**, İstanbul: Ya-pa Yayın Pazarlama
- (2000). **Çocuk Gelişimi-II**. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Arslan, C. (2005). *Kişilerarası Çatışma Çözme ve Sorun Çözme Yaklaşımlarının Yükleme Karmaşıklığı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Aslan, C. (04-06 Ekim 2006). *Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Gelişimindeki Yeri*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik yazını Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

- (2006). Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, **39** (2), 193-216.
- Atçakarlar, N. (Hazırlayan). (2007). **Masal Parkı**. (10. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- (Hazırlayan). (2008). **Masal Ülkesi**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Atıcı, M. (2007). Altı, Yedi ve Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çatışmalarını Çözmede Arkadaşlarının Yardımına ilişkin Görüşleri [Özet]. **Enstitü Dergisi**, **16** (2). Web : <http://sosyalbilimler.cu.edu.tr/dergi.asp?dosya=432> 10 Nisan 2009'da alınmıştır.
- Aydın, O. (2003) Okulöncesi Dönem Çocuğunun Gelişim Özellikleri Bölüm 14. **Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar** (Yayın Hazırlayan: Müzeyyen Sevinç). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bahadır, Ş. (2006). *Romantik İlişkilerde Bağlanma Stilleri, Çatışma Çözme Stratejileri ve Olumsuz Duygu Durumunu Düzenleme Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, A. (2001). **Sosyal Bilimlerde Araştırma** (3.Basım). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barki, H., Montreal, H., and Hartwick J. (2004). Conceptualizing The Construct Of Interpersonal Conflict. **The International Journal of Conflict Management**, **15** (3), 216-244.
- Bell, M. Dawson , D., Neison J., and Savoie, C. (1997, May). *Improving Primary Level Interpersonal Skills Through Conflict Resolution, Cooperative Learning and Children's Literature*. Master's Action Research Project, Saint Xavier University and IRI/ Skylight.
- Bilgin, A. (2008). **Okullarda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem Çatışma Çözme**. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bilgin, N. (2006). **Sosyal Bilimlerde İçerik çözümlemesi** (2.Basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). **Eğitim Psikolojisi**. (9. Basım). Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Bingham, A. (2004). **Çocuklarda Sorun Çözme Yeteneklerinin**

- Geliştirilmesi.** (6. Baskı). (Çev. A. F. Oğuzkan). İstanbul: Doğan Ofset A.Ş.
- Boardman, S. K., Horowitz, S. V. (1994). Constructive Conflict Management. And Social Problems: An Introduction. **Journal Of Social Issues**, **50** (1), 1-12.
- Boratav, P. N. (1994). **Türk Halkbilimi, II : 100 Soruda Türk Folkloru : (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**. (3. Basım). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1995). **Türk Halkbilimi I, 100 Soruda Halk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- (1982). **Folklor ve Edebiyat**. İstanbul: Adam Yayınları.
- (2007). **Zaman Zaman İçinde**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Brown, R.B. (1992). Conflict Resolution: A Strategy for Reducing Physical Confrontation in Public Schools. **Dissertation Abstracts International**, **53** (4), 995-A.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1994). Masal. (c.15) İstanbul: Milliyet Gazetecilik.
- Campbell, L.A.J., Graziano, W.G. (2005). Methodologies for Studying Personality Processes in Interpersonal Conflict. **International Negotiation**, **10**, 165-182.
- Carlsson-Paige, N. (bt). How One Book Made a Difference, Cambridge Voices. <http://www.nancycarlssonpaige.org/articles2.html> adresinden 20 Eylül 2009 tarihinde alınmıştır.
- Cecil, N.L, Roberts, P.L (1992) **Developing Resiliency Through Children's Literature**. North Caroline And Noldon: Mcfaland & Company,Inc
- Ceren, İ. (Hazırlayan). (2007). **Masal Sokağı**. (2. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cesur, S., Paker, O. (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** www.E-Sosder.Com, **6** (19), (106-125).
- Cevizci, A.(2000). **Lise 3 Felsefe Ders Kitabı**, Mega Yayıncılık, Ankara.
- English, L.M. (2000). Children's Literature for Adults: A Meaningful Paradox. **Journal of Lifelong Learning**, 9, p.13-23.

Chen, D. W. (2003). Preventing Violence by Promoting the Development of Competent Conflict Resolution Skills: Exploring Roles and Responsibilities. **Early Childhood Education Journal**, 30 (4), 203- 209.

Cornelius, H., Faire, S. (1994). **Everyone Can Win**. Australia: McPherson's Prnting Group.

Crick, N. and Dodge, K.A (1994, Jan). A Review and Reformulation of Social Information-Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment.

Psychological Buletin, 115(1), 74-101.

Çelebi, N. (1994). **Sosyoloji Nedir?** (2.Basım). Ankara: Attila Kitabevi.

Demiray, M. G.(1996). **Anadolu'dan Masallar**. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Dereobalı, N. (2005). **Okul Çağında Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**. "Şimdi Okullu Oldum". İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Deutsch, M. (1993). Constructive Conflict Resolution: Principles, Training And Research. **Journal of Social Issues**, 50 (1), 13-32.

----- (1994). Constructive Conflict Resolution: Principles, Training, and Research. **Journal of Social Issues**, 50 (1), 13-32.

Deutsch, M. and Coleman, P. T. (2006). **The Handbook Of Conflict Resolution. Theory And Practice**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Deveci , H., Karadag, R. ve Yılmaz, F. (2008). İlköğretim Öğrencilerinde Şiddet Algıları. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (24), 351-368.

Di Renzo, P.M. (1989). *A Study Of Cognitive Social Problem-Solving In Preschool Children*. Unpublished doctorate thesis. The University of North Carolina at Chapel Hill.

web: <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=1&did=745034391&SrchMode=1&sid=1&Fmt=2&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1183539646&clientId=41947> adresinden 5 Şubat 2009 tarihinde alınmıştır.

Dilidüzgün, S. (2004). **Çağdaş Çocuk Yazını**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

----- (2007). Masalllar ve Masalsı Türler. **İlköğretimde Çocuk Edebiyatı**. Eskişehir: Anadolu Üniveristesi Yayınları.

----- (2002). Çocuk Edebiyatı ve Metin Türleri, **Çocuk Edebiyatı**, ,

Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dökmen, Ü. (2005) **Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati.(33. Baskı)**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

----- (2002). **Varolmak Gelişmek Uzlaşmak**. (5. Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

----- (2005). **İletişim Çatışmaları ve empati** (33. Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık

Dunn, J., Herrera, C. (1997). Conflict Resolution With Friends, Siblings, And Mothers: A Developmental Perspective. **Aggressive Behavior**. **23** (5), p343-357.

Dunn, J., Munn, P. (1987) Development Of Justification İn Disputes With Mother And Sibling. **Developmental Psychology**, **23** (6), 791-798.

Eisenberg, A.R. and Garvey, C. (1981, Apr-Jun). Children's Use of Verbal Strategies in Resolving Conflicts. **Discourse Processes**, **4** (2) , 149-22.

Eisenberg, N., Fabes, R.A., Nyman, M. Bernzweig, J., and Pinuelas, A. (1994, February). The Relations of Emotionality and Regulation To Children's Anger-Related Reactions. **Child Development** , **65** (1), 109-28.

Eisenberg-B. N. (1979 June). The Relationship of Preschoolers' Reasoning about Prosocial Moral Conflicts to Prosocial Behavior. **Child Development**, **50** (2), p356-363.

Elçin, Ş.(1993). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ.

Erden, M. ve Akman, Y. (1997). **Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretim**. (2. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Fabes, R.A, Eisenberg, N. Smith. M. C. , And Murphy B. C. (1996, June). Getting Angry At Peers: Associations With Linking Of The Provocateur. **Child Development**, **67** (3). 942-956.

Fabes, R.A, Eisenberg, N. (1996). Getting Angry at Peers: Associations with Liking of the Provocateur. **Child Development**, **67** (3), p942-95.

Fidan, N. (1985). **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. İstanbul: Alkım Yayınevi .

Fisher, R. (2000). **Resolving Interpersonal Conflict**. International Peace and Conflict Resolution. School of International Service. The American University.

Web: [http:// www.aupeace.org/files/Fisher_ ResolvingInterpersonalConflict.pdf](http://www.aupeace.org/files/Fisher_ResolvingInterpersonalConflict.pdf)

adresinden 18 Şubat 2009'da alınmıştır.

- Gander, M., Gardiner, H.(2004). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gelbal, S. (1991). Sorun Çözme. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 6**, 167-173.
- Geçtan, E. (1998). **Psikanaliz ve Sonrası**. (8. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gillespie, C.W. and Chick, A. (2001). Using Peers To Mediate Conflict Resolution In A Heard Start Classroom. **Childhood Education, 77** (4), 192-195.
- Glasser, W. (1999). **Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi: Seçim Teorisi** (Çeviren:Müge İzmirli), İstanbul : Hayat Yayıncılık.
- (1999). **Okulda Kaliteli Eğitim**. (Çeviren: Ulaş Kaplan). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Gökçe, O.(2006). **İçerik Analizi**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökdoğan, N.A. (Hazırlayan). (2007). **Çikolatalı Masallar**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gökler, B. (04-06 Ekim 2006). *Gelişim Sürecinde Dilin Yeri ve Önemi; Dil Gelişimini Etkileyen Süreçler*. Ulusal Çocuk ve Gençlik yazını Sempozyumunda sunuldu, Ankara.
- Görgü, A. (04-06 Ekim 2006). Masalların Çocuğun Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimine Etkisi. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunuldu, Ankara.
- Gözaydın, N. (1991). **Folklor Dünyasından**. Ankara: Yargı Yayınları
- Graham, J., Argyle, M. Fuanham, A. (1980 Dec). The Goal Structure of Situations. **European Journal of Social Psychology,10** (4), p345-366.
- Güler, A. (2006). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri İle Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günes, H. (2006). **Grimm Masallarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri, Doktora Tezi** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Güven, N. , Bal, S. (2000). Dil Gelişimi ve Eğitim. İstanbul: Epsilon Yayınları.

- Güney, E.C. (1971). **Folklor ve Halk Edebiyatı: Özellikleri Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri**. İstanbul : MEB, 1971.
- (1966). **Folklor ve Eğitim**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- (1948). **En Güzel Türk Masalları**. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gürbüz, U.(2002). *Şiddetin Dilsel Boyutu*. Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu'nda sunuldu. Osmangazi Üniversitesi, 084, 216-220.
- Gürkaynak, İ., Gözütok, D., Akipek, Ş., Bağlı, T., Erhürman, T. ve Özdemir U. F. (1998). **Yurttaş Olmak İçin**. İstanbul: Umut Vakfı.
- Hartup, W., Laursen, B., Stewart, M. I., Eastenson, A. (1988-Dec.). Conflict and the Friendship Relations of Young Children. **Child Development, 59** (6), p. 1590-1600.
- Hatun, Ş., Etiler, N., Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri. **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46**, 251-260.
- How Children Problem Solve. (2001, Apr/May). **Scholastic Parent& Child, 8** (5). Web:<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=4352103&site=ehost-live> adresinden 11 Mayıs 2008'de alınmıştır.
- Howe, N., Rinaldi, M., Jennings, M. ve Petrakos, H. (2002, Sep-Oct.). Constructive and Destructive Sibling Conflict, Pretend Play, and Social Understanding. **Child Deveopment, 73** (5),1460-1473.
- İlleez, M. (2006). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf Öğrencilerinin Yaşadığı Çatışmalar ve Bu Çatışmaların Çözüm Stratejilerinin Sosyal Yapılandırmacılık Kuramına Dayalı Olarak İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Jan, P. (1995). Young Children's Conflicts With Peers And Siblings: Gender Effects. **Child Study Journal, 25** (3).
- Jensen, C., Lauri A., Gleason, K. A., Adams, R., Malcolm, K. T. (2003, Dec.). Interpersonal Conflict, Agreeableness, and Personality Development. **Journal of Personality, 71** (6), 1059-1086.
- Jensen-C., Lauri A., Graziano, W.G. (2005). Methodologies for Studying Personality Processes in Interpersonal Conflict. **International Negotiation,10** (1), 165-182.

web:<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=13&hid=108&sid=6359edca-8f9b-4b71-a508-e77f65d98310%40sessionmgr7&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=17751162>
adresinden 23 Ocak 2009'da alınmıştır.

Johnson, C., Ford, R., Kaufman, J. (2000, Sep). Emotional Reactions To Conflict Do Dependence And Legitimacy Matter. **Social Forces**, **79** (1), p.107-137.

Johnson, D. W. and Johnson, F. P (1991). **Joining Together**. Boston: Allyn And Bacon.

Johnson, D. W. and Johnson, R. T. (1994). Constructive Conflict In The Schools. **Journal of Social Issues**, **50** (1), 117-137.

----- (1996a). Reducing School Violence Through Conflict Resolution. **NASSP Bulletin**, **80** (579), p11.

----- (1996b). Conflict Resolution and Peer Mediation Programs in Elementary and Secondary Schools: A Review of The Research. **Review of Educational Research**, **66** (4), 459-506.

----- (1994, Spring). *Constructive Conflict in the Schools*. **Journal of Social Issues**. **50** (1), p117-137.

<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=3&hid=103&sid=d221cd75-0153-4485-ba76-9ebf9ce9f652%40sessionmgr103&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=9406221441>

Johnson, D. W., Johnson, R. , Mitchell, J. (2001). Effectiveness Of Conflict Managers In An Inner-City Elementary School. **The Journal Of Educational Research**, **89** (5), p280-285.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., Dudley, B., Magnuson, D. (1995) Training Elementary School Students to Manage Conflict. **Journal of Social Psychology**, **135** (6), p673-686.

Johnson, D. W., Johnson, R. (1996, May-June). Effectiveness Of Conflict Managers In An Inner-City Elementary School. **Journal Of Educational Research**, **89** (5), P280-285).

Johnson, D.W. and Johnson, R. T. (1989). **Cooperation and Competition: Theory and Research**. Edina, MN: Interaction Book Company.

Johnson, D.W., Johnson, R., Dudley, B., Açıkgöz, K.(1994, Dec.) Effects of

- Conflict Resolution Training on Elementary School Students. **Journal of Social Psychology**, **134** (6), p803-817.
- Johnson, J., Reed, F. (1996). **Improving Students Ability To Resolve Conflict**. Unpublished Master's Thesis, Saint Xavier University&IRI/Skylight, Chicago.
- Joshi, Anupama.(2008, Jun). Conflict Resolution Between Friends During Middle Childhood. **Journal of Genetic Psychology**, **169** (2), p133-148.
- Juan, S. R. (2006). *Studying Preschool Friendship Quality: A Story Completion Task To Examine Young Children's Mental Models Of A Specific Best Friendship*. unpublished doctorate thesis. The University Of Wisconsin - Madison.
- web:<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=1&did=1176551071&SrchMode=1&sid=2&Fmt=2&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1183547774&clientId=41947> internet adresinden 22 Mayıs 2008 tarihinde alınmıştır.
- Kagan, M (1993). **Estetik ve Sanat Dersleri**. (A. Çalışlar, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kamaraj, I.; Aktan K. E.(2006) Erken Çocukluk Dönemi 'Barış' Değerine Evrensel Bir Bakış I. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. **19** .
- web:<http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale/say%C4%B119/10-ERKEN%20%C3%87OCUKLUK%20D%C3%96NEM%C4%B0.pdf> adresinden **11 Temmuz 2009** tarihinde alınmıştır.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). **Eğitimde Masalın Yeri**. Ankara: MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) Yayınları Öğretmen Kitapları; (169).
- Kapıkıran, N.A., İvrendi., A. B. Adak, A. (2006) Okulöncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptaması. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, **19**.
- web:<http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale/say%C4%B119/3-OKUL%20%C3%96NCES%C4%B0%20%C3%87OCUKLARINDA%20SOSYAL%20BECER%C4%B0.pdf> adresinden 03 Kasım 2008 tarihinde alınmıştır.
- Karahan, F. (2008). Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi

- Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41(2), 169-186.
- Karasar, N. (1994). **Bilimsel Araştırma Yöntemi** (5. basım). Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Karatay, H. (2007-Yaz), *Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi*, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 5(3), 463-475.
- Karip, E. (2003). **Çatışma Yönetimi** (3. basım). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kasap, Z. (1997). *İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Sorun Çözme Başarısı İle Sorun Çözme Tutumu Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kavalcı, Z. (2001). *Çatışma Çözme Becerileri Eğitimi Programının Üniversite Öğrencilerinin Çatışma Çözme Biçimleri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kavcar, C. (1999). **Edebiyat ve Eğitim**. (3. Basım). Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. (1987). **Türkçe Öğretimi**. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları 96.
- Kıray, G. (30 Eylül-1 Ekim 2004). *Geleneksel Çocuk Masallarının Eğitimsel Değeri..* I. Halkbilim Sempozyumunda sunuldu. (Yayıma Hazırlayanlar: Koçkar, T. ve Erdemir E). Eskişehir.
- Konar, E. (04-06 Ekim 2006). *Çocuk Gelişiminde Kitabın Önemi*, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunuldu. (Yayıma Hazırlayan Prof Dr. Sedat Sever). Ankara.
- Korkmaz, H. (2002). *Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenmenin Yaratıcı Düşünme, Sorun Çözme ve Akademik Risk Alma Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koruklu, N. (1998). *Arabuluculuk Eğitiminin İlköğretim Düzeyindeki Bir Grup Öğrencinin Çatışma Çözme Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köklü, N. (25-27 Kasım 1996). *Üniversite Öğrencilerinin İstatistik Kaygı*

- Puanlarına Etki Eden Faktörler*. Devlet İstatistik Enstitüsü Araştırma Sempozyumunda sunuldu, Ankara.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). **Kişisel Gelişim Uygulamaları** (1. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kültür ve Toplumsal Kurumlar (b.t)
Web: www.egitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AolKitaplar/Sosyoloji_2/1.pdf adresinden 5 Mart 2008 tarihinde alınmıştır.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J. And Ontai, L. (2004). Children's Perceptions Of Family Relationships As Assessed İn A Doll Story Completion Task: Links To Parenting, Social Competence and Externalizing Behavior. ***Social Development***. **13**:4, 551-569.
- Luke, J.L., Myers, C. M.(1994, Winter). Toward Peace: Using Literature To Aid Conflict Resolution. **Childhood Education**, **71**(2).p. 66-69.
web: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=17&hid=108&sid=6359edca-8f9b-4b71-a508e77f65d98310%40sessionmgr7&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=9501102987> adresinden **19 Şubat 2009** tarihinde alınmıştır.
- Marshall, G. (Hazırlayan). (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, M. and Greenwood, C.W. (2002). **Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz**. (3. Basım). (Çev. F. Zengin Dağıdır). İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- Mayer, B. (2000). The Dynamics Of Conflict Resolution. San Francisco: Jossey-Bass. Web: http://www.amazon.com/gp/reader/078795019X/ref=sib_dp_pt/104-8894631-7033563#reader-link adresinden **4 Mart 2008** tarihinde alınmıştır.
- McGuire, S., Manke, B., Eftekhari, A., Dunn, J.(2000, April). Children's Perceptions of Sibling Conflict During Middle Childhood: Issues and Sibling (Dis)similarity **Social Development**, **9** (2) p273-190.
- Mitchell, R.C. (bt). *Constructive Management of Conflict in Groups*. Web: http://www.csun.edu/~hfmgt001/cm_gp.htm adresinden **10 Mayıs 2009**'da alınmıştır.
- Morrison, G. M., Furlong, M. J., And Morrison, R. L. (1994). School Violence

- To School Safety: Reframing The Issue For School Psychologists. **School Psychology Review**, **23** (2), 236-256.
- Morrison, L., Kamps, D., Garcia, J., Parker, D., and Dunlap, G. (2001). Peer Mediation and Monitoring Strategies to Improve Initiation and Social Skills for Students with Autism. **Journal of Positive Behavior Interventions**, **3** (4), 237-251.
- Mountrose, P.(2000). **6 İle 18 Yaş Çocuklarıyla Sorunları Çözmede 5 Aşama**. (Çeviren: S. Can) İstanbul: Kariyer Yayıncılık İletişim.
- Murphy, B.C., Eisenberg, N., Merrill P. (1996, Jan). Provoked By A Peer: Children's Anger-Related Responses And Their. Citation. **Quarterly**, **42** (1), p.103, 21p.
- Murphy, B. C., Eisenberg, N. (1997). Young Children's Emotionality, Regulation and Social Functioning and Their Responses When They Are Targets of a Peer's Anger.Citation Only. **Social Development**, **6** (1), p.18-36.
- Murphy, Bridget C., Eisenberg, Nancy. (2002, Nov). An Integrative Examination of Peer Conflict: Children's Reported Goals, Emotions, and Behaviors. **Social Development**, **11** (4), p. 534-557.
- Newman, R.S., Murray, B., Lussier, C. (2001-Jun). Confrontation With Aggressive Peers at School: Students' Reluctance to Seek Help From the Teacher. **Journal Of Educational Psychology**, **93** (2), 398-410.
- Oğuzkan, A. F. (1997). **Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı**. (5. Basım). Ankara: Gül Yayınevi.
- Oğuzkan, A.Ferhan(1981). **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ödemir, H. (1996-1997) Halk Edebiyatı Lisans Ders Notları. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Ankara.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik Çözümlemesi. **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, **24** (1), 213-228.
- (2002). Ailede Çatışma Çözme Eğitimi, 2001 Yılı Aile Raporu (Yayına Hazırlayan: İrfan Çayboylu). Ankara: **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları Genel Yayın No: 120**, 193-207.
- (2004). "Güdülenme Kuramları" Dersi İçin Hazırlanan yüksek lisans

ders notları: Ankara Üniversitesi.

----- (2006). **Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi**. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Öner, U. (1987). Bibliyoterapi. Ankara Üniveristesi **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 20, 1-2.

----- (2000). **Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Eğitimi. İlköğretimde Rehberlik**. (Editör: Yıldız Kuzgun) (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

----- (2007-Mayıs). Bibliyoterapi. **Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi**, 7.

Öner, U., Yeşilyaprak, B. (04-06 Ekim 2006). *Bibliyoterapi: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarında Çocuk Edebiyatından Yararlanma*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik yazını Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)'nda sunuldu.

Özmert, E.N. (2006). Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi-III: Aile. **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2006; 49: 256-273**.

Web: http://csh.dergisi.org/pdf/pdf_CSH_219.pdf adresinden 6 Nisan 2009 tarihinde alınmıştır

Öztürk, Ç. (bt). *Çocuk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları. 12. Ünite. Web: www.aof.edu.tr/kitap/ioltp/2275/unite12.pdf adresinden 18 Mayıs 2007 tarihinde alınmıştır.

Pekkaya, B.F. (1994). *Arabulucu Yolu İle Çatışmalara Çözüm Bulma, Arabuluculuk Eğitiminin Okullarda Uygulanması ve Bu Eğitimin Öğrencilerin Benlik Gelişmelerine, Liderlik Becerilerine, Saldırgan Davranışlarına ve Algıladıkları Sorun Miktarına Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Peseschkian, N. (1986). **Doğu Hikayeleriyle Psikoterapi: 100 Örnek Vakada Eğitim ve Kendi Kendine Yardım**. (Çeviren: Hürol Fışıloğlu). İstanbul: Beyaz Yayınları.

Piaget, J. (1972). **The Moral Judgement of the Child**. London: Routledge and Kegan Paul.

Poole, C., Miller, S.A., and Church, E.B. (2004, Jan/ Feb). How Children Learn Through Conflicts. **Early Childhood Today**, 18 (4) .

- Püsküllüoğlu, A. (1994). **Arkadaş Türkçe Sözlük**. Ankara: Akçag Yayınları.
- Rahim, M. A. (1985). Referent Role And Style of Handling Interpersonal Conflict. **Journal of Social Psychology**, **125**, 79-86.
- (2002). Toward A Theory Of Managing Conflict. **International Journal Of Conflict Management**. **13** (3), 206-236.
- Rahim, M. Bunztman A., Gabriel F. White D. (1999, April). An Empirical Study Of The Stages Of Moral Development And Conflict Management Styles. **International Journal Of Conflict Management**. **10** (2), 154-171
- Ramani, G. B. (2005). *Cooperative Play And Sorun Solving In Preschool Children. Unpublished Doctorate Thesis*. University Of Pittsburgh.
[Http://Proquest.Umi.Com/Pqdweb?Index=0&Did=1079667781&Srchmode=1&Sid=1&Fmt=2&Vinst=PROD&Vtype=PQD&RQT=309&Vname=PQD&TS=1183547444&Clientid=41947](http://Proquest.Umi.Com/Pqdweb?Index=0&Did=1079667781&Srchmode=1&Sid=1&Fmt=2&Vinst=PROD&Vtype=PQD&RQT=309&Vname=PQD&TS=1183547444&Clientid=41947) İnternet Adresinden 01.04.2007 tarihinde alınmıştır.
- Rehber, A., Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, **18** (1), 323–342.
 web:<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=574> adresinden 03 Ocak 2009 tarihinde alınmıştır.
- Richard A., Fabes, R.A., Eisenberg, N., Smith, M.C. and Mnrfy B. C. (1996) Getting Angry at Peers: Associations with Liking of the Provocateur. **Child Development**, **67**, 942—956
- Roger, T. and Johnson, D.W. (1988). **Cooperative Learning**. Web: <http://www.context.org/ICLIB/IC18/Johnson.htm> adresinden 30 Nisan 2008'de alınmıştır.
- Rotenberg, K. J. (1985, March). Causes, Intensity, Motives, and Consequences of Children's Anger From Self-Reports. **Journal of Genetic Psychology**, **146** (1), 101-6.
- Sakallı, N.(2006). **Sosyal Etkiler**. (2. Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Schrumpf, F., Crawford, D. K., and Bodine, R. J. (2007). **Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk**. (Çeviren Gül Akbalık, Dilek Karaduman). Ankara: İmge Yayınları.
- Seçer, Z., Çağdaş, A., Seçer, F. (2006). Çocukların Okul Ortamındaki Ahlaki

- ve toplumsal Kuralları Ayırtetme Becerisinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, **20**.
- Senemoğlu, N. (2005). **Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya** /(11. baskı). Ankara : Gazi Kitabevi.
- Seval, H. (2006). Çatışmanın Etkileri ve Yönetimi. **Sosyal Bilimler Dergisi**. **(15)**.
- Web:<http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf15/Makaleler/20.pdf> adresinden 18 Mayıs 2007 tarihinde alınmıştır.
- Sever, S. (2002). Çocuk Kitaplarında Yansıtılan Şiddet. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi**, **35** (1-2), 24-37.
- (2003). **Çocuk ve Edebiyat**. Ankara: Kök Yayınevi.
- Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim, N. ve Aslan, C. (2007). **İlköğretimde Çocuk Edebiyatı**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Shantz, C.U.(1987, April). Conflicts Between Children. **Child Development**, **58** (2), 283-23.
- Sorenson, R. L., Morse, E. A., Savage, G. T. (1999, Jan). A Test Of The Motivations Underlying Choice Of Conflict Strategies İn The Dual-Concern Model. **International Journal of Conflict Management** , **10** (1), p.25-44.
- Stevens, R. (2003). Conflict Resolution and Peer Mediation: Underlying Values. **Encounter**, **16** (2), 52-56.
- Sweeney, B. and Carruthers, W. L. (1996). Conflict Resolution: History, Philosophy, Theory, And Educational Applications. **The School Counselor**, **43** (5), 326-344.
- Şevkin B.(2008). “Müzakere (Sorun Çözme) ve Arabuluculuk” Eğitim Programının İlköğretim 4. – 5. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözüm Stilleri ve Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şirin, M. R. (1998). **Çocukluğun Kozası**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- (2000). **Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tapan, Ç. (2006). *Barış Eğitimi Programının Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniveristesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Taştan, N. (2004). *Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuğu Eğitimi Programlarının İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuğu Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- (2006). **Çatışma Çözme Eğitimi ve Akran Arabuluculuğu**. (Editör: Uğur Öner). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). **Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Çözümlemesi ve Uygulama Örnekleri**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Toygar, K. (1976). **Türk Çocuk Edebiyatının Kaynağı Olarak Folklor**. I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (1988). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türnüklü, A. (2006). **Sınıf ve Okul Disiplinine Çağdaş Bir Yaklaşım: Onarıcı Disiplin: Okullarda Yaşanan kişilerarası Çatışmaları Yapıcı ve Barışçıl Olarak Yönetmek İçin Çağdaş Bir Model**. Ankara: Ekinoks Eğitim Danışmanlık.
- Ungan, S.(2007). Fabl Türünün Çocuk Edebiyatındaki Yeri ve Günümüzde Bu Türden Yararlanma Olanakları. **Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 105-115.
- Uysal, Z. (2006). *Çatışma Çözme Eğitim Programının Ortaöğretim Dokuzuncu Sınıf Düzeyindeki Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Ülgen, G. (2004). **Kavram Geliştirme: Kuramlar ve Uygulamalar**. (4.baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Üstün, E. (1994). “Çocuğun Yaşantısında Otorite Figürünün Önemi.” **Okulöncesi Eğitimcileri İçin El Kitabı**.(Editör: Şule Bilir). İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Wei, Tu. (1999). Using Literature To Help Children Cope With Problems. Web: www.eric.ed.gov adresinden 17 Şubat 2009’da alınmıştır.
- Westlund, K., Horowitz, L., Jansson, L. , Ljunberg, T. (2008, Nov). Age Effects

And Gender Differences On Post-Conflict Reconciliation İn Preschool Children. **Behaviour**, **145** (11), P1525-1556.

Why Stories Are Important. (2008 June) ACT Government Publication No. 08/0690. web: (www.parentlink.act.gov.au/__data/assets/pdf_file/0018/30861/whystoriesareimportant.pdf) adresinden 3 Şubat 2009 tarihinde alınmıştır

Wied, M., Branje, S. J. T., Meus, W. H. J.(2007, Jan-Feb.). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. **Aggressive Behavior**, **33** (1), p48-55.

Web:http://web.ebscohost.com/ehost/results?vid=18&hid=108&sid=6359edca-8f9b-4b71-a508-e77f65d98310%40sessionmgr7&bquery=(TI+(empathy+AND+conflict+resolution))+and+(AU+(wied))&bdata=JmRiPWE5aCZ0eXBIPTEmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl adresinden **23 Ocak 2009'da** alınmıştır.

Yaldız, H.T. (2006). *Masalların Çocuk Eğitim Açısından İncelenmesi, (Sarayönü Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yaşa, Y. (2007). *Growing Up İn Chronic Poverty: A Gualitative Look At İts Impacts On Children*. Unpublished Thesis, Boğaziçi University Thesis Submitted To The İnstitute For Graduate Studies İn Social Sciences, İstanbul.

Yavuz, K.E. (2004). **Ergenlik Döneminde Yaşam Becerileri Eğitimi Program ve Uygulamaları**. Ankara: Ceceli Yayınları.

Yavuz, M. H. (2002). **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yavuzer, H. (1988). **Çocuk Psikolojisi**. (4. Basım).İstanbul. Remzi Kitabevi.

----- (2002). **Çocuk Eğitimi El Kitabı**. (15.Baskı).İstanbul. Remzi Kitabevi.

----- (2002). **Okul Çağı Çocuğu**. (8.Basım). İstanbul. Remzi Kitabevi.

----- (2006). **Çocuk ve Suç** (11. Basım). İstanbul. Remzi Kitabevi.

Yenen, Y. (2007). *Cahit Uçuk'un Masallarında Dil ve Çocuk Eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.

Yener, M. (04-06 Ekim 2006). *Masal Öykü ve Şiirlerle Duygu Eğitimi*. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

- Yıldırım, A. (2007). *Okulöncesi Eğitimde Türkçe Etkinliklerinde Uygulanan Öykü Tamamlama Tekniğinin Çocukların Sorun Çözme Becerisine Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H.(2002). Eğitime Yeni Bakışlar I. Murat Sünbül (Editör), *Ailede Çocuğu Kötü Eğitiminin Yolları*. Ankara. Mikro Yayınları, s. 7-12'deki bölüm.
- Yüksel, A. (2004). Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi. **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi XVII** (2), 341-354.